

Varsinais-suomalaisten uskonnon ja elämäkatsomustiedon opettajien näkemyksiä
kaikille yhteisestä katsomusaineesta

Anu-Marja Kupiainen

Pro gradu -tutkielma

Uskontotiede

Historian, kulttuurin ja

taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä.

Turun yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Kupiainen, Anu-Marja: Varsinais-suomalaisten uskonnon ja elämänskatsomustiedon opettajien
näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta

Pro gradu –tutkielma, 86 sivua, 1 liite

Uskontotiede

Toukokuu 2020

Tämä pro gradu –tutkielma käsittelee varsinais-suomalaisten yläkoulujen uskonnon ja elämänskatsomustiedon opettajien näkemyksiä siitä, että nykyisestä oman uskonnon opetukseen perustuvasta katsomusopetusmallista siirryttäisiin kaikille yhteiseen katsomusaineeseen, jossa eri uskontokuntiin kuuluvat sekä uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat opiskelisivat samassa ryhmässä. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, missä määrin varsinais-suomalaiset katsomusaineiden opettajat kannattavat kaikille yhteistä katsomusainetta ja millaisia perusteluja he esittävät näkemyksilleen. Tutkimusaineisto on kerätty sähköisellä kyselylomakkeella. Kyselyvastauksia oli yhteensä 18. Kysely sisälsi sekä monivalintakysymyksiä, että avoimia kysymyksiä. Kyselylomakkeesta saatua aineistoa avaan sisällönanalyysin avulla. Tutkielman teoreettisen viitekehyksen muodostavat käsitteet katsomusdialogi, arvot, vähemmistöjen oikeudet, syrjiminen, yhdenvertaisuus, monikulttuurisuus, sekularisaatio ja yhteiskunnan muutos. Tutkielmani kuuluu uskontotieteen lisäksi uskonnon ainedidaktiikan alaan. Enemmistö vastaajista suhtautui kaikille yhteiseen katsomusaineeseen hyväksyvästi. He kokivat yhteisen katsomusaineen ratkaisevan monia nykyiseen opetusmalliin liittyviä haasteita. Nämä vastaajat kokivat yhteisen katsomusaineen sopivan peruskouluihin nykymallia paremmin. Lähes yhtä suuri osa vastaajista suhtautui yhteiseen katsomusaineeseen keinuvasti eli he olivat hieman epävarmoja siitä, olisiko yhteinen katsomusaine hyvä ratkaisu toteuttaa katsomusaineiden opetusta. Keinuvasti suhtautuvat vastaajat näkivät yhteisessä katsomusaineessa enemmän haasteita kuin siihen hyväksyvästi suhtautuvat vastaajat. Vain muutama vastaaja suhtautui yhteiseen katsomusaineeseen torjuvasti eli nämä vastaajat pitäytyivät mieluummin nykymallissa. Kyselytutkimuksen tuloksista kävi ilmi, että enemmistö vastaajista näki monia uudistustarpeita katsomusaineiden opetuksessa, vaikka he eivät välttämättä varauksetta kannattaneet yhteistä katsomusainetta. Monet vastaajat näkivät nykyisen katsomusopetusmallin aiheuttavan käytännön ongelmia opetuksen järjestämiseen sekä asettavan oppilaat keskenään eriarvoiseen asemaan. Yhteisen katsomusaineen nähtiin pääsääntöisesti lisäävän oppilaiden yhdenvertaisuutta, ratkaisevan käytännön haasteita ja tuovan opetukseen lisää eri katsomusten välistä dialogia. Kyselyaineisto on hyvin pieni, joten sen perusteella on tehtävissä vain alustavia arvioita katsomusaineiden opetuksen tämänhetkisestä tilanteesta sekä opettajien näkemyksistä ja toiveista katsomusaineiden opetuksen suhteen.

Asiasanat: katsomusaineet, yläkoulu, monikulttuurisuus, Varsinais- Suomi, uskonnon ainedidaktiikka, uskontotiede

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Aiheen esittely, tutkimuksen uskontotieteellinen ja yhteiskunnallinen merkitys	1
1.2 Tutkimuskysymykset	3
1.3 Tutkimuseettinen pohdinta	13
1.4 Keskustelua ja kannanottoja peruskoulun katsomusaineiden opetuksesta	14
1.5 Analyysin keskeiset käsitteet	19
2 Katsomusopetus Suomessa	21
2.1 Suomen katsomusopetusmalli	21
2.2 Oman uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetus yläkouluissa	23
2.2.1 Evankelis-luterilaisen uskonnon opetus	23
2.2.2 Pienryhmäiset uskonnot	24
2.2.3 Elämäkatsomustiedon opetus	27
2.3 Nykyisen katsomusopetusmallin haasteita	28
2.4 Nykyisen katsomusopetusmallin etuja	32
2.5 Muiden maiden katsomusopetusmalleja	33
3 Aineisto ja menetelmä	36
3.1 Aineistonhankintamenetelmät	36
3.2 Aineiston esittely	39
3.3 Sisällönanalyysi	46
3.4 Kyselyaineiston tyypittely: hyväksyvät, torjuvat ja keinuvat näkemykset	47
4 Tutkimusaineiston analyysi: monivalintakysymysten tulokset	47
4.1 Oman uskonnon opetus	47
4.2 Kaikille yhteinen katsomusaine	52
5 Tutkimusaineiston analyysi: vastausten tyypittely	55
5.1 Hyväksyvät näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan	55
5.2 Torjuvat näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan	58
5.3 Keinuvat näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan	62
6 Lopuksi	65
6.1 Yhteenveto ja johtopäätökset	65
6.2 Jatkotutkimukset	67
Lähteet ja liitteet	68

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely, tutkimuksen uskontotieteellinen ja yhteiskunnallinen merkitys

Käsittelen työssäni eri katsomusaineiden opettajien sekä katsomusaineiden opettajaopiskelijoiden näkemyksiä paljon keskustelua herättäneestä katsomusopetusmallista, jossa nykyisen oman uskonnon tai elämänskatsomustiedon opetuksen sijaan kouluissa opetettaisiin vain yhtä katsomusainetta: esimerkiksi uskontotietoa tai katsomustietoa, jonka opetus olisi yhteistä kaikille sekä uskontokuntiin kuuluville että kuulumattomille oppilaille. Oppiaineen nimi on vielä jäänyt avoimeksi uudistuksesta keskusteltaessa. Vuonna 2015 laadittiin kansalaisaloite nimeltään ” Kaikille yhteinen katsomusaine peruskouluihin ”, jossa esitettiin, että:

Suomessa on aika uudistaa katsomusaineiden opetus ja sallia kaikille oppilaille yhteinen katsomusaine. Oppilaita erottelevasta ja erilaisuutta korostavasta järjestelmästä tulee siirtyä yhteisölliseen opetustapaan. Etiikkaa ja uskontoja voidaan opettaa niin, että kaikki oppilaat osallistuvat yhdessä pohdiskeluun. Luokan on rakennettava yhdessä ymmärrystä siitä, kuinka erilaiset ihmiset tulevat keskenään toimeen erilaisten sääntöjen avulla. Tämä on luonteva jatko varhaiskasvatukselle ja esiopetukselle, joiden osalta on jo päätetty siirtyä yhteiseen katsomuskasvatukseen. Ehdotamme, että opetus –ja kulttuuriministeriö ryhtyy valmistelemaan perusopetuslakiin muutokset, joilla mahdollistetaan kaikille oppilaille yhteinen katsomusaine. (Kaikille yhteinen katsomusaine peruskouluihin 2015.)

Aloitteen perusteluina olivat nykyiseen katsomusopetusmalliin liittyvät ongelmat, eri Euroopan maiden moninaiset ratkaisut toteuttaa uskonnonopetusta valtion kouluissa, yhteisöllisen kasvatuksen tarve suomalaisissa kouluissa sekä mahdollisuus yhdistää nykyinen uskonnon ja elämänskatsomustiedon opetus uudeksi oppiaineeksi (Kaikille yhteinen katsomusaine peruskouluihin 2015). Aloitteen kannattajien joukossa oli uskontotieteilijöitä, uskonnonopettajia sekä yksittäisiä kansalaisia. Aloite sai kannatuksia 13 469 kappaletta. Aloite ei kuitenkaan saanut tarpeeksi allekirjoituksia päätyäkseen eduskunnan käsiteltäväksi. Vaikka kansalaisaloite kaikille yhteisestä katsomusaineesta ei tuolloin edennyt eduskunnan käsiteltäväksi, on aihe silti tällä hetkellä hyvin ajankohtainen katsomusaineiden opetuksesta keskusteltaessa.

Työni perustuu juuri tähän nimenomaiseen aloitteeseen kaikille yhteisestä katsomusaineesta, koska kaikille yhteistä katsomusainetta opetetaan jo muissa Pohjoismaissa ja myös Suomessa on keskusteltu tällaisesta oppiaineesta muun muassa eduskunnassa jo ennen tätä vuoden 2015 kansalaisaloitetta. Valitsin tämän aiheen myös siksi, että opiskelen uskonnon aineenopettajaksi, joten luonnollisesti olen perehtynyt uskonnonopetukseen liittyviin asioihin ja seurannut

katsomusopetuksen uudistamisesta käytyä keskustelua. Ennen kaikkea valitsin tämän aiheen siksi, että se on tällä hetkellä sekä todennäköisesti myös lähitulevaisuudessa hyvin ajankohtainen Suomessa. On erittäin tärkeää tehdä tutkimuksia siitä, millainen katsomusaine tai katsomusaineet soveltuisivat parhaiten nykypäivän peruskouluun. Peruskoulua koskevat päätökset sen suhteen mitä oppiaineita opetetaan ja mitä ne sisältävät ovat erittäin merkittäviä sekä koulujärjestelmälle että koko yhteiskunnalle.

Koulujen opetukseen liittyvistä asioista keskustellaan ja tehdään päätöksiä eduskunnassa. Esimerkiksi syksyllä 2019 opetusministeri Li Andersson ilmoitti selvittävänsä elämänskatsomustiedon avaamista myös uskontokuntiin kuuluvien oppilaiden valittavaksi, koska se lisäisi oppilaiden yhdenvertaisuutta. (Muhonen 2019) Tämä sai aikaan sen, että keskustelu katsomusaineiden opetuksesta nousi taas pinnalle.

Kysymys siitä, millainen katsomusopetusmalli olisi suomalaisen peruskouluun paras mahdollinen, on moninainen ja haastava. Edes katsomusaineiden opettajilla ei ole yhtenäistä kantaa siihen, mikä olisi paras ratkaisu toteuttaa katsomusaineiden opetusta. Esimerkiksi Suomen uskonnonopettajain liitto (SUOL RY) ei ole laatinut virallista lausuntoa kaikille yhteiseen katsomusaineeseen, koska asiasta ei ole päästy yksimielisyyteen. Silti monet opettajat kokevat tarvetta uudistuksille. Kysymys kaikille yhteisestä katsomusaineesta on haastava myös siksi, että pienryhmäisten uskontojen sekä elämänskatsomustiedon opettajat ovat yhteistä katsomusainetta vastaan. Ortodoksisen uskonnon –, katolisen uskonnon – ja elämänskatsomustiedon opettajat ovat laatineet kukin omalla tahollaan kirjallisen kannanoton oman oppiaineensa säilyttämisen puolesta. Käsittelen näiden kannanottojen sisältöjä myöhemmin katsomusaineiden opetukseen liittyvää keskustelua käsittelevässä alaluvussa. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että osa katsomusaineiden opettajista kannattaa kaikille yhteistä katsomusainetta, osa vastustaa sitä ja osalla ei ole vahvaa kantaa yhteisen katsomusaineen puolesta eikä vastaan.

Olen utelias selvittämään, millaista katsomusainetta saattaisin tulevaisuudessa opettaa. Opettaisinko nykyisen kaltaista evankelis-luterilaista uskontoa ja elämänskatsomustietoa, joiden opettamiseen olen tällä hetkellä pätevätyössä vai opettaisinko jotakin aivan muuta, esimerkiksi vuoden 2015 kansalaisaloitteessa esitettyä kaikille yhteistä katsomusainetta. Kaikille yhteiseen katsomusaineeseen liittyy vielä monia ratkaisemattomia kysymyksiä, esimerkiksi kysymys siitä, kuka olisi pätevä opettamaan sitä. Vuoden 2015 kansalaisaloitteessa mainitaan, että siirtymävaiheessa tätä uutta oppiainetta opettaisivat luokanopettajat sekä uskonnon ja elämänskatsomustiedon opettajat, joille järjestettäisiin tarvittavaa täydennyskoulutusta (Kaikille yhteinen katsomusaine peruskouluun 2015). Silti kysymys opettajien pätevyysvaatimuksista jää

vielä avoimeksi. Itse pohdin, pitäisikö esimerkiksi opettajien koulutus uudistaa kokonaan katsomusaineiden opetuksen osalta.

Valitsin siis tämän aiheen myös siksi, että haluan saada lisää tietoa katsomusopetuksesta vallitsevista näkemyksistä ja perusteluista näkemysten taustalla, jotta asiantuntijoiden kesken voitaisiin muodostaa selkeämpi näkemys siitä, mihin suuntaan katsomusopetusta kannattaisi ryhtyä Suomessa kehittämään. Valitsin tämän aiheen myös siksi, että monet katsomusaineiden opetusta käsittelevät pro gradu -tutkielmat ja muut opinnäytetyöt liittyvät kasvatustieteiden alaan. Toki uskontotieteen alalla on myös tehty monia katsomusaineiden opetusta käsitteleviä opinnäytetöitä, myös Turun yliopistossa. Katsomusaineiden opetukseen liittyviä pro gradu -kyselytutkimuksia on tehty myös uskontotieteen alalla, mutta viime vuosina niitä on ainakin Turun yliopistossa toteutettu enemmän kasvatustieteen alalla. Halusin oman tutkielmani avulla tuoda esiin uskontotieteen näkökulmia katsomusaineiden opetukseen. Opiskelen uskonnon ja elämäntutkimuksen aineenopettajaksi, joten pystyn tutkielmassani yhdistämään sekä uskontotieteen että kasvatustieteen näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta. Minulla on myös laajemmat opinnot nimenomaan katsomusaineiden opetuksesta kuin esimerkiksi luokanopettajilla, joten minulla on todennäköisesti enemmän asiantuntemusta aiheeseen liittyen.

Eri katsomuksia edustavien oppilaiden opettamisesta samassa ryhmässä on tehty, ja tehdään tällä hetkellä, tutkimuksia ja opetuskokeiluja. Näissä kyseisissä tutkimuksissa on kuitenkin tähän mennessä keskitytty enemmän oppilaiden kokemuksiin kaikille yhteisistä katsomusaineiden oppitunneista kuin opettajien näkemyksiin asiasta. Näin ollen oma tutkielmani voi täydentää näitä oppilaisiin kohdistettuja tutkimuksia. Katsomusaineiden opetusta, jossa eri katsomuksia edustavat oppilaat opiskelevat samassa ryhmässä, on tutkittu Suomessa toistaiseksi melko vähän. Tällainen opetus on kuitenkin myös tutkimusaiheena hyvin ajankohtainen. Muun muassa tästä syystä valitsin tämän aiheen pro gradu -tutkielmaani.

1.2 Tutkimuskysymykset

Minusta on tärkeää tutkia katsomusaineiden opettajien ja opettajaopiskelijoiden näkemyksiä asiasta, koska he ovat koulutettuja katsomusaineiden opetuksen asiantuntijoita ja toteuttavat käytännön opetustyötä. Heillä on sekä asiantuntijatietaa katsomusaineiden opetuksesta että kokemusperäistä tietoa oppilaiden ja huoltajien näkemyksistä, toiveista ja odotuksista katsomusaineiden opetuksen suhteen. Katsomusaineiden opetuksen toteuttajina opettajat näkevät päivittäisessä työssään erilaisten katsomusaineiden, opetusryhmien ja opetustapojen hyödyt sekä haasteet. Heillä on myös usein tietoa katsomusaineiden opetusta käsittelevistä tutkimuksista.

Osa opettajista tai opiskelijoista ovat itse saattaneet olla toteuttamassa katsomusaineiden opetusta koskevia tutkimuksia. Siksi opettajien näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta on erittäin tarpeellista tutkia.

Valitsin tutkimukseni kohdealueeksi Varsinais-Suomen, koska se on asukasluvultaan Suomen kolmanneksi suurin maakunta eli melko suuri osa koko Suomen väestöstä asuu Varsinais-Suomessa (Varsinais-Suomen liitto 2020). Varsinais-Suomi on kiinnostava tutkimusalue katsomusopetuksen suhteen siksi, että jo maakunnan sisällä on suuria eroja kuntien asukasluvun sekä väestön monikulttuurisuuden suhteen. Turussa, joka on Varsinais-Suomen suurin kaupunki, väestömäärä on suuri ja väestö on pääkaupunkiseudun tavoin hyvin monikulttuurista. Esimerkiksi Turun alueella toimii erilaisia uskonnollisia yhteisöjä, muun muassa islamilaisia yhteisöjä, juutalainen seurakunta, ortodoksinen seurakunta, katolinen seurakunta ja muutamia muita erilaisia kristillisiä yhteisöjä, esimerkiksi helluntaiseurakunta. Varsinais-Suomen alueella asuu myös paljon eri kieli – ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvia ihmisiä. Noin 30 000 varsinais-suomalaista puhuu äidinkielenään jotakin muuta kuin suomea tai ruotsia (Varsinais-Suomen liitto 2020). Silti jo puolen tunnin ajomatkan päässä Turusta väestö on homogeenisempaa ja vähemmän monikulttuurista. Asun, opiskelen ja saatan maisteriksi valmistumisen jälkeen työskennellä katsomusaineiden opettajana Varsinais-Suomessa, joten siksi Varsinais-Suomi luonnollisesti kiinnostaa minua tutkimusalueena. Tutkimukseni päätutkimusongelma on, että missä määrin varsinais-suomalaiset katsomusaineiden opettajat kannattavat tai vastustavat kaikille yhteistä katsomusopetusta ja millaisia perusteluja he esittävät näkemyksilleen? Avaan tätä tutkimusongelmaa tarkemmin seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Ovatko varsinais-suomalaiset katsomusaineiden opettajat kaikille yhteisen katsomusaineen puolesta vai vastaan?
2. Millaisia näkemyksiä opettajilla on kaikille yhteisestä katsomusaineesta ja miten he perustelevat näkemyksiään?
3. Millaisia eroja näkemyksissä on eri katsomusaineiden opettajien välillä?

1.3 Aikaisempaa tutkimusta aiheesta

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee katsomusaineiden opetusta, joten se liittyy keskeisesti uskontotieteen lisäksi myös uskonnon ainedidaktiikan tutkimukseen. Siksi esittelen lyhyesti, mitä on uskonnon ainedidaktiikan tutkimus. Uskonnonopetuksen tutkiminen kuuluu uskonnon

ainedidaktiikan tutkimuksen alaan. Uskonnon didaktiikan ala on koulujen uskonnon opetuksen kehittämistä ja tutkimista. Uskonnon ainedidaktiikan tutkimus on viime vuosikymmeninä vahvistunut ja profiloitunut omaksi tieteenalaksi. Viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana uskonnon didaktiikka on etäännyntynyt teologian näkökulmasta tarkastella uskontokasvatusta ja määrittynyt yhä voimakkaammin kasvatustieteestä käsin. Uskonnon didaktinen tutkimus voidaan sijoittaa osaksi teologis-uskontotieteellistä tutkimusta tai kasvatustieteellistä tutkimusta. (Kallioniemi & Ubani 2012, 196-200.)

Uskonnon didaktiikan tutkimusalue on laaja ja moniulotteinen. Uskonnon didaktiikkaan sisältyviä tutkimusalueita ovat vertaileva eli komparatiivinen uskontokasvatuksen tutkimus, uskontokasvatuksen opetussuunnitelmien tutkimus, käytännön uskonnonkasvatuksen didaktiikkaan ja metodologiaan liittyvät tutkimukset, uskontokasvatuksen psykologia, uskontokasvatuksen sosiologia, uskontokasvatuksen historia sekä uskontokasvatuksen filosofiset ja tieteenteoreettiset kysymykset. Nämä eri tutkimusalueet ovat läheisessä vuorovaikutuksessa keskenään ja osittain päällekkäisiä. Esimerkiksi tämä Pro gradu -tutkielma käsittelee sitä, millainen katsomusopetusmalli olisi toimiva suomalaisiin yläkouluihin, joten tämä tutkimus on sekä vertailevaa tutkimusta että uskontokasvatuksen sosiologian tutkimusta. (Kallioniemi & Ubani 2012, 207-211.)

Uskonnon didaktiikan tutkimus on ollut Suomessa vahvasti kansallista tutkimusta, mutta on viime vuosina kansainvälistynyt. Yksi edistysaskel kansainvälisen uskonnon didaktiikan tutkimuksen alalla on ollut yhteistyöjärjestön COGREE:n (Co-ordinating Group for Religious education in Europe) perustaminen. Järjestön toiminnan tavoitteena on tietoisuuden lisääminen uskonnonopetuksesta ja sen tehtävästä yhdentyvässä Euroopassa. Tämän yhteistyöjärjestön pohjalta on syntynyt aktiivista uskonnonopetukseen liittyvää tutkimustoimintaa. Suomessa uskonnon didaktiikan keskeinen foorumi on vuosittain kokoontuva ainedidaktiikan symposiumi, jossa alan tutkijat ovat esitelleet tutkimushankkeitaan. (Kallioniemi & Ubani 2012, 207-211.)

Suomessa on tällä hetkellä käynnissä mielenkiintoisia tutkimushankkeita uskonnonopetukseen liittyen. Yksi tärkeimmistä on Helsingin yliopiston katsomusaineiden didaktiikan tutkimusryhmän integroidun katsomusopetuksen tutkimusprojekti. Kyseisessä tutkimusprojektissa tarkastellaan integroidun katsomusopetuksen mallia, jonka lähtökohtana on opettaa eri uskontoja ja katsomuksia yhdessä, riippumatta oppilaiden omasta katsomuksellisesta taustasta. Tutkimusprojektissa ollaan selvittämässä oppilaiden, vanhempien ja muiden yhteistyötahojen näkemyksiä ja kokemuksia yhdistetystä katsomusopetuksesta. Tässä tutkimuksessa perehdytään myös katsomusopetuksen kasvatusta- ja koulutodellisuuteen tarkastelemalla etnografisesta näkökulmasta katsomusopetuksen arkea ja vuorovaikutusta. Tutkimuksessa tarkastellaan myös integroidun katsomusopetuksen

pedagogisia käytänteitä sekä avataan siihen liittyviä yhteiskunnallisia ja filosofisia ulottuvuuksia. Tutkimushankkeen parissa työskentelevät professori Arto Kallioniemi, yliopistolehtori Saija Poulter sekä tohtorikoulutettava Vesa Åhs. (Helsingin yliopisto 2020.)

Tutkimusprojektissa on selvitetty oppilaiden näkökulmia integratiiviseen maailmankatsomuskasvatukseen suomalaisissa yläkouluissa. Integratiivinen maailmankatsomuskasvatus tarkoittaa tässä tutkimuksesta sitä, että eri uskonnollisista taustoista sekä ei-uskonnollisista taustoista tulevat oppilaat opiskelevat eri katsomusaineiden yhteisiä sisältöalueita samassa ryhmässä katsomusaineiden oppitunneilla. Tarvittaessa oppilaat voidaan jakaa eri ryhmiin, jos käsitellään aiheita, jotka eivät sisälly kaikkiin katsomusaineisiin. Tutkimus muodostuu kyselyaineistosta (174 vastausta) sekä haastatteluista (40 kpl). Aineisto kerättiin lukuvuosina 2013-2014 ja 2014-2015. Kyselyt ja haastattelut on toteutettu kahdessa eri helsinkiläisessä yläkoulussa. Tutkimukseen osallistuneet oppilaat olivat seitsemäs - ja kahdeksaluokkalaisia. Enemmistöllä tutkimukseen osallistuneista oppilaista oli evankelis-luterilainen tausta. Tutkimuksen tulokset osoittivat, että enemmistö oppilaista oli sitä mieltä, että integroitua maailmankatsomuskasvatusta pitäisi opettaa joka koulussa. Oppilaiden mielestä opetus auttoi heitä ymmärtämään erilaisia maailmankatsomuksia ja uskontoja. Oppilaat tunsivat myös olonsa turvalliseksi oppitunneilla, vaikka samassa ryhmässä olikin eri uskontoja ja katsomuksia edustavia oppilaita. Kaiken kaikkiaan oppilaat kokivat katsomusaineiden yhteisopetuksen myönteisenä. (Åhs & Poulter & Kallioniemi 2020, 1-15.)

Integroidusta katsomusopetuksesta on tehty käytännön kokeiluja eri kouluissa ei puolilla Suomea. Ensimmäisenä katsomusaineiden yhteisopetuksen aloitti Helsingin Eurooppalainen koulu vuonna 2008, jolloin koulussa alettiin opettaa kaikille yhteistä uskontotieto-oppiainetta. Yksityiskouluna Helsingin Eurooppalainen koulu saa päättää vapaammin opetuksestaan kuin valtion koulut, joten kaikille yhteiseen oppiaineeseen siirtyminen oli mahdollista. Vuonna 2013 Kulosaaren yhteiskoulussa Helsingissä aloitettiin kokeilu integratiivisesta katsomusaineiden opetuksesta. Kokeilun tulokset osoittautuivat myönteisiksi, joten käytäntöä päätettiin jatkaa. Myös tänä lukuvuonna 2019-2020 Kulosaaren koulussa on opetettu katsomusaineita integratiivisesti. Kulosaaren koulu on toiminut tiennäyttäjänä muille kouluille ja opetuskokeiluja katsomusaineiden yhteisopetuksesta on jo tehty eri puolilla Suomea. Katsomusaineita käsittelevissä tutkimuksissa on alettu viitata niin sanottuun Kulosaaren malliin puhuttaessa opetuksesta, jossa enemmistö katsomusaineiden sisällöistä opetetaan kaikille oppilaille yhteisesti ja osa oman katsomuksen mukaan eri ryhmissä. (Priklopil 2017, tiivistelmä.)

Vuonna 2014 Joensuun Normaalikoulussa aloitettiin opetuskokeilu, jossa yhdeksännen luokan evankelis-luterilaisen uskonnon, ortodoksisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon ryhmät kokoontuivat noin kuukauden ajaksi yhteisille etiikkaa käsitteleville katsomusaineiden oppitunneille. Tuntien aiheina olivat muun muassa elämä ja kuolema, ihmisarvo ja oikeudet sekä hyvän ja pahan käsitteet. Näiden kolmen eri katsomusaineen opettajat myös opettivat nämä oppiaineet yhdessä eli opetuskokeilussa tutkittiin myös yhteisopettajuutta. Opetuskokeilun yhteydessä tehtiin neljä eri tutkimusta oppilaiden kokemuksiin, opettajien toimintaan sekä pedagogiseen vuorovaikutukseen liittyen. (Keränen 2015, 5.)

Tämän Joensuun Normaalikoulussa toteutetun opetuskokeiluun liittyy muun muassa Katja-Maria Keräsen vuonna 2015 Itä-Suomen yliopistossa julkaistu soveltavan kasvatustieteen alan Pro gradu - tutkielma aiheesta ”Lisääkö yhteisopetus katsomusopetuksen merkityksellisyyttä”. Keräsen tutkimuksen tavoitteena oli tutkia oppilaan merkityksellisyyden kokemusta sekä siihen vaikuttavia tekijöitä yhteisessä katsomusaineiden opetuksessa. Tutkimuksessa tutkittiin yhteisopettajuuden lähtökohdista annettavaa katsomusaineiden opetusta yhdeksännellä luokalla, jossa evankelis-luterilaisen uskonnon, ortodoksisen uskonnon sekä elämäkatsomustiedon oppilaat osallistuivat samoille oppitunneille. Opetusryhmässä oli 32 oppilasta, joista 24 osallistui tutkimukseen. Yhdeksän oppilasta osallistui tutkimushaastatteluun ja 12 oppilasta kirjoitti oppimispäiväkirjaa opetuskokeilun ajan. Tutkimuksen aineisto kerättiin kolmella oppimispäiväkirjalla, kolmella ryhmähaastattelulla ja strukturoiduilla kyselylomakkeilla. (Keränen 2015, 5.)

Turun alueen kouluissa on myös tehty opetuskokeiluja katsomusaineiden yhteisopetuksesta. Ensimmäinen opetuskokeilu tehtiin Turun Raunistulan koulun yläluokilla vuonna 2013. Tällä hetkellä katsomusaineiden yhteisopetusta toteutetaan Turussa Topeliuksen koulussa, Syvälahden koulussa ja Luostarivuoren koulussa. Ala-asteella katsomusaineiden yhteisopetusta järjestetään viidesluokkalaisille ja ylä-asteella seitsemäsluokkalaisille. Opetuksen tavoitteena on edistää eri uskontoaineiden sekä elämäkatsomustiedon oppilaiden välistä dialogia. (Mäkelä 2018.)

Seuraavaksi esittelen uskontotieteilijä Antti Räsäsen vuonna 2006 toteuttaman laajan kyselytutkimuksen, joka käsittelee uskonnonopetukseen kohdistuvia kansalaisasenteita eli sitä, millainen oppiaine uskonto suomalaisten käsitysten mukaan on. Räsäsen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisen aseman ja merkityksen suomalaiset antavat uskonnon opetukselle ja uskonnon opettajille sekä millaisia tietoja, kokemuksia ja uskomuksia suomalaisilla on uskonnonopetukseen liittyen. Räsäsen tutkimuskysymykset ovat seuraavat: 1. Millä perusteilla uskontoa tulee opettaa? 2. Miten uskonnonopetuksen toteuttaminen tulisi käytännössä ratkaista? 3. Millainen uskonnonopettajan tulisi olla? 4. Millainen oppiaine uskonto on vastaajien arvioiden

mukaan? (Räsänen 2006, 40.) Perehdyin tähän kyselytutkimukseen, koska Räsänen hyödyntää tutkimuksessaan monipuolisesti tilastollisia tutkimusmenetelmiä. Iso osa Räsänen teettämästä kyselytutkimuksesta on laadittu erilaisten asenneasteikkojen, erityisesti Likertin asteikon avulla, jota hyödynsin myös omassa kyselyssäni. Perehdyin tähän Räsänen tutkimukseen myös siksi, että se liittyy hyvin keskeisesti oman Pro gradu -tutkimukseni aiheeseen ja sen tulokset ovat ainakin osittain vertailukelpoisia oman Pro gradu -tutkimukseni tulosten kanssa. (Räsänen 2006,40.)

Räsänen tutkimusaineisto kerättiin syksyllä 2004. Kyselyyn vastasi 588 henkilöä, joista naisia oli 364 (63%) ja miehiä 216 (37%). Kysely oli koko väestön kattava ja vastaajia oli eri puolilta Suomea. Kyselyn vastausprosentti (29,4 %) oli Räsänen mukaan melko alhainen, mutta vastaajat olivat vastanneet kyselyyn huolella, joten Räsänen mukaan tutkimusta voidaan pitää näin ollen validina. Tutkimuksen aineisto on kerätty strukturoidulla, seitsemästä osasta muodostuvalla kyselylomakkeella. Kyselyssä selvitettiin muun muassa vastaajien kokemuksia uskonnonopetuksesta heidän omana kouluaikanaan, millaisia ominaisuuksia uskonnonopettajaan ihmisten mielestä liittyy, uskonnonopetuksen perusteluja sekä käsityksiä uskonnosta kouluaineena. (Räsänen 2006, 42-45.)

Räsänen kyselytutkimuksen tulosten perusteella suomalaiset kannattivat eniten uskonnonopetusta, jossa kaikki saisivat perustiedot maailmanuskunnoista sekä puolueetonta tietoa muista vakaumuksista. Kirkollis-kristillistä uskonnonopetusta ei torjuttu, mutta ei hyväksytty. Vapaavalintainen uskonnonopetus ei saanut kannatusta eikä koulu, jossa ei olisi ollenkaan uskonnonopetusta. (Räsänen 2006, 109.) Uskonnonopettajan tärkein tehtävä oli suomalaisten mukaan kannustaa oppilaita itsenäiseen ajatteluun. Uskonnonopettajan ammattitaitoon kuului kansalaisten mukaan hyvät tiedot omasta alasta ja taito välittää ne eteenpäin auttaen oppilaita itsenäisessä oppimisessa. Uskonto nähtiin oppiaineena, jossa jaetaan faktatietoja kirkoista ja uskunnoista sekä harjoitetaan maailmankatsomuksellista pohdintaa. (Räsänen 2006, 114–115.)

Suomen yliopistoissa on tehty useita uskonnonopetusta käsitteleviä opinnäytetöitä: proseminaritöitä, Pro gradu -tutkielmia ja väitöstutkimuksia. Tällaisia opinnäytetöitä on tehty sekä uskontotieteen että kasvatustieteen alalla eri vuosikymmenillä. Monet näistä opinnäytetöistä käsittelevät muun muassa oppilaiden asenteita uskonnonopetukseen, opetussuunnitelmia sekä opettajien näkemyksiä uskonnonkasvatuksesta. Osa opinnäytetöistä käsittelee pienryhmäisten uskontojen opetusta, kaikille yhteistä katsomusopetusta sekä uskonnonopetuksen tulevaisuudennäkymiä. Katsomusaineiden yhteisopetuksen tutkiminen Pro gradu -töissä on oman havaintoni mukaan yleistynyt 2010-luvulla. Monet Pro gradu -tutkielmista, jotka käsittelevät katsomusaineiden yhteisopetusta liittyvät kasvatustieteiden alaan. Tutustuessani katsomusaineiden

yhteisopetusta käsitteleviin tutkimuksiin yllätyin siitä, että aihetta ei ole tutkittu juuri ollenkaan uskontotieteen alalla. Lähes kaikki aiheesta löytämäni pro gradu -tutkielmat liittyvät kasvatustieteen alaan, vaikka uskontotieteen alalla on tehty muunlaisia uskonnonopetusta käsitteleviä tutkimuksia esimerkiksi oppikirja-analyyseja sekä tutkimuksia esimerkiksi oppilaiden asenteista uskonnonopetusta kohtaan. Esittelen seuraavaksi muutamia Pro gradu -tutkielmia, jotka liittyvät aiheeltaan ja /tai aineistonkeruumenetelmiltään läheisesti omaan tutkielmaani. Näistä tutkielmista osa kuuluu kasvatustieteiden alaan, osa uskontotieteiden alaan ja osa teologian alaan.

Lukas Priklopilin vuonna 2017 Helsingin yliopistossa, kasvatustieteellisessä tiedekunnassa julkaistu Pro gradu -tutkielma ” Miten katsomusopetus pitäisi Suomessa järjestää? – Määrällinen tutkimus katsomusaineita opettavien aineenopettajien näkemyksistä keväällä 2017 ” on määrällinen tutkimus, jossa tarkastellaan eri katsomusaineita opettavien opettajien näkemyksiä katsomusopetuksesta ja etenkin erilaisista katsomusopetusmalleista. Tutkimuksen aineisto on kerätty keväällä 2017 nettikyselylomakkeella, johon vastasi 196 katsomusaineiden opettajaa eri puolilta Suomea. Tutkimuksen joukosta 141 opettajaa opetti evankelis-luterilaista uskontoa, 99 opettajaa opetti elämänskatsomustietoa ja 41 opettajaa opetti yhtä tai useampaa vähemmistöuskontoa. Tutkimukseen otos oli näin ollen paljon suurempi kuin omassa tutkielmassani. (Priklopil 2017, tiivistelmä.)

Tutkimustulosten mukaan opettajat olivat pääasiallisesti sitä mieltä, että koulujen kaikilla opetusasteilla tulisi säilyttää nykyinen opetusmalli. Eniten nykymallia kannattivat uskonnolliset, yli 50-vuotiaat ja vähemmistöuskontojen opettajat. Nykymalli sai ainakin osittain kannatusta kaikilta opettajaryhmiltä. Yhteiseen katsomusopetukseen perustuvat opetusmallit saivat opettajilta kannatusta, mutta toisaalta myös vastustusta. Yleisesti ottaen katsomusaineiden yhteisopetusta pitivät sopivana erityisesti ne katsomusaineiden opettajat, jotka eivät olleet uskonnollisia ja olivat enintään 50-vuotiaita. Tulokset viittaavat Priklopilin mukaan siihen, että vaikka oman uskonnon mukainen opetus saa tällä hetkellä katsomusaineiden opettajilta kannatusta, yhteisopetusta kannatetaan tulevaisuudessa yhä enemmän. Priklopilin mukaan tutkimustulosten perusteella näyttää myös siltä, että mahdollista katsomusaineiden yhteisopetusta tulevat vastustamaan etenkin ne vähemmistöuskontojen opettajat, jotka opettavat vain oman uskontonsa mukaista uskontoainetta ja joilla ei ole aikaisempaa kokemusta kaikille yhteisen katsomusaineen opettamisesta. (Priklopil 2017, tiivistelmä.) Päätin esitellä juuri tämän tutkimuksen, koska tutkimuksen kohde on sama kuin omassa tutkielmassani eli katsomusaineiden aineenopettajat ja aineistonkeruumenetelmä on samanlainen eli sähköinen kysely. Tutkimuksen otos on suurempi kuin omassa tutkielmassani, joten Priklopilin tutkimuksesta pystyy tekemään jo selkeämpiä johtopäätöksiä. Priklopilin tutkimuksen

aineisto on selkeästi määrällistä, kun taas oman tutkielmani aineisto on samanaikaisesti sekä määrällistä että laadullista.

Viljami Kyrkön ja Pauliina Ojalan vuonna 2019 julkaistussa Pro gradu -tutkielmassa on selvitetty, millaisia näkemyksiä luokanopettajaopiskelijoilla on katsomusaineiden opetuksesta alakoulussa. Tutkielma on julkaistu Turun yliopiston opettajakoulutuslaitoksella. Tutkimuksessa selvitettiin, mitä tekijöitä luokanopettajaopiskelijat pitävät tärkeinä katsomusaineiden opetuksessa sekä miten katsomusaineiden opetusta voitaisiin kehittää ja miten luokanopettajaopiskelijat suhtautuvat ajatukseen kaikille oppilaille yhteisestä katsomusaineesta. Tutkimuksen lähtökohtana oli se, että Suomen katsomusopetusmalli on muihin Pohjoismaihin verrattuna vanhanaikainen ja kaipaa uudistusta. Oman tutkimukseni tavoin myös Kyrkkö ja Ojala käyttivät tutkielmansa aineistonkeruuseen sähköistä Webropol -alustalla laadittua kyselylomaketta. Kyselyyn vastaajat olivat Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Rauman yksikön opiskelijoita. Kyselyyn vastasi 66 opiskelijaa. Kysely toteutettiin syksyllä 2018. Kyselylomake muodostui muutamasta suljetusta kysymyksestä, mutta pääosin avoimista kysymyksistä. Kyselyvastaukset on analysoitu soveltamalla aineistolähtöistä sisällönanalyysia. (Kyrkkö & Ojala 2019, 2.) Samantyyppistä analyysimenetelmää päädyin itse käyttämään omassa tutkielmassani. Erona edellä mainittiin Priklopilin Pro gradu -tutkielmaan on tässä Kyrkön ja Ojalan tutkimuksessa se, että aineisto on määrällisen sijaan pääosin laadullista.

Kyrkön ja Ojalan tutkimuksen tulokset osoittivat, että luokanopettajaopiskelijat kokivat, että katsomusaineiden opetuksessa on tärkeää oppiaineen tunnustuksettomuus, eri katsomuksiin tutustuminen, erilaisten näkemysten kunnioittaminen sekä etiikan ja filosofian sisällöt. Suurin osa kyselyyn vastanneista opiskelijoista haluaisi siirtyä kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Kaikille yhteisen katsomusaineen koettiin olevan tasa-arvoinen opetusmalli, joka edistäisi katsomusten välistä ymmärrystä. Opiskelijat kokivat kaikille yhteisen katsomusaineen myös helpottavan opetuksen järjestämistä. Opiskelijat näkivät kaikille yhteisen katsomusaineen opetuksessa olevan haasteita, mutta ei varsinaisia esteitä. (Kyrkkö & Ojala 2019, 2.) Päätin esitellä tämän Kyrkön ja Ojalan Pro gradu -tutkielman, koska samankaltaisen aiheen lisäksi oman kyselytutkimukseni kohteena oli myös opettajaopiskelijoita. Sovelsin myös oman tutkielmani kyselyaineiston analysoinnissa samantyyppistä aineistolähtöistä sisällönanalyysia kuin Kyrkkö ja Ojala.

Kuten jo aiemmin mainitsin, uskontieteen alalla ei ole vielä juuri tutkittu katsomusaineiden yhteisopetusta tai eri osapuolten (opettajien, oppilaiden, huoltajien) näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta. Turun yliopiston uskontotieteen oppiaineessa on kuitenkin tutkittu kaikille yhteistä katsomuskasvatusta varhaiskasvatuksen alalla. Keväällä 2018 julkaistiin Reeta Laakson Pro

gradu -tutkielma, joka käsittelee turkulaisten päiväkotityöntekijöiden käsityksiä päiväkodissa tapahtuvasta katsomuskasvatuksesta. Varhaiskasvatuksessa katsomuskasvatustuokiot ovat yhteisiä eri uskontoja edustaville sekä uskonottomille lapsille. Tutkielma kartoittaa varhaiskasvatuksessa tapahtuvan katsomuskasvatuksen tilannetta päiväkotityöntekijöiden näkökulmasta. Kyselyyn vastasi 81 päiväkotityöntekijää kahdeksasta eri päiväkodista Turun kaupungin alaisuudessa. Oman tutkielmani tavoin myös Laakso on hyödyntänyt tutkielmansa kyselyaineiston analysoimisessa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tutkielman tulokset osoittavat, että yhteiskunnan muutokset, kuten globalisaatio, sekularisaatio ja monikulttuurisuus vaikuttavat päiväkodin katsomuskasvatukseen sekä myönteisillä että kielteisillä tavoilla työntekijöiden näkökulmasta. Tulokset osoittivat myös, että katsomuskasvatus ymmärretään usein päiväkotityöntekijöiden keskuudessa melko suppeasti, koska monet työntekijöistä mielsivät katsomuskasvatuksen olevan pelkkää uskontokasvatusta. (Laakso 2018, tiivistelmä.) Päätin esitellä tämän Laakson Pro gradu - tutkielman, koska se kuuluu uskontotieteen alaan sekä siksi, että aihepiiri on saman tyyppinen kuin oman tutkielmani, vaikka tutkimuksen kohteena on perusopetuksen yläluokkien sijaan varhaiskasvatus. Tässä tutkielmassa aineisto on myös kerätty kyselyn avulla ja analysoitu sisällönanalyysilla.

Näistä tutkimuksista keskeisin ja vertailukelpoisin oman tutkimukseni tuloksille on Lukas Priklopilin pro gradu -tutkielma, jossa tutkimuksen aihe ja kohderyhmä on sama kuin omassa tutkimuksessani. Priklopilin kyselytutkimuksen kohdealue kattaa koko Suomen katsomusaineiden opettajat, joten se on laajempi ja vastausten määrä on suurempi kuin omassa tutkielmassani, joten Priklopilin kyselytutkimuksen tulokset antavat omaa tutkimustani paremman kuvan aineenopettajien näkemyksistä. Tosin Priklopilin tutkimus toteutettiin kolme vuotta sitten, joten aineenopettajien näkemyksissä on todennäköisesti tapahtunut muutoksia. Viljami Kyrkön ja Pauliina Ojalan tutkimuksen tulokset ovat osittain vertailukelpoisia oman tutkimukseni tulosten kanssa, koska tarkastelin omassa tutkimuksessani myös opiskelijoiden näkemyksiä. Kyrkön ja Ojalan tutkimuksessa on enemmän laadullista aineistoa kuin omassani, mutta tutkimuskysymykset ovat osittain samantyyppisiä kuin omassa tutkimuksessani ja aineistosta nousi esiin samanlaisia teemoja kuin omassa tutkimuksessani, esimerkiksi Kyrkön ja Ojalan tutkimuksessa yhteisen katsomusaineen etuina nähtiin eri katsomuksista oppiminen sekä dialogi eri katsomusten välillä samoin kuin omassa tutkimuksessani. Muiden esittelemieni tutkimusten tulokset eivät ole suoraan vertailukelpoisia oman tutkimukseni tulosten kanssa, koska nämä muut tutkimukset ovat eri tyyppisiä kuin oma tutkimukseni ja / tai niiden kohderyhmä on erilainen kuin omassa

tutkimuksessani. Nämä muut esittelemäni tutkimukset tarjosivat silti erittäin hyödyllistä taustatietoa oman tutkimukseni toteuttamisen kannalta.

1.3 Tutkimuseettinen pohdinta

Vaikka tutkimukseni kohderyhmään kuuluvat ihmiset ovat täysi-ikäisiä, eivätkä he ole erityisen haavoittuvassa asemassa olevia esimerkiksi lapsia tai vammaisia, liittyi tutkimukseeni joitakin tutkimuseettisiä haasteita. Nämä haasteet liittyivät ennen kaikkea vastaajien anonymiteetin säilyttämiseen. Koska kohdistin tutkimukseni tulevan ammattialani ammattilaisille sekä oman alani opiskelijoille, tunnen henkilökohtaisesti osan tutkimukseni kohderyhmään kuuluvista. Siksi minun tuli olla sekä lomaketta laatiessa että eteenpäin välittäessä erittäin tarkka sen suhteen, etten tunnista vastaajia lomakkeita läpikäydessäni. Tämän takia jaoin kyselylomaketta julkisten nettilinkkien välityksellä sekä eri yhdistysten sähköpostilistoilla, etten pystyisi tunnistamaan vastaajia.

Esimerkiksi henkilökohtaisten sähköpostilinkkien kautta tämä olisi ollut vaikeampaa, koska esimerkiksi Webropol-työkalun kautta olisin nähnyt, mistä sähköpostiosoitteista lomakkeet on palautettu. Myös sähköpostiosoitteiden hankkimiseen tulee saada luvat tahoilta, joiden jäsenille tutkimus suunnataan (Kuula 2006, 175). Usein koulujen käytäntönä on, että opettajat vastaavat tutkimuksiin osallistumisestaan itse, joten en kysynyt oppilaitoksilta erityisiä lupia tutkimuksen toteuttamiseen.

Pohdin myös omaan asemaani tutkijana ja sitä, että tulisiko minun pysyä anonyymina aineistoa kerätessäni, koska saatan tuntea ainakin osan tutkimukseen osallistujista ja he saattavat tuntea minut. Asiaa pohdittuani totesin tämän kuitenkin käytännössä mahdottomaksi, koska hyvien tutkimuskäytäntöjen mukaisesti minun piti tutkimuksen saatekirjeessä kertoa, millaisesta tutkimuksesta on kyse, miten kyselyvastaukset käsitellään ja mitä aineistolle tehdään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Lisäksi minun piti ilmoittaa saatekirjeessä omat yhteystietoni, jos joku tutkimukseen osallistujista haluaa kysyä tutkimuksesta tai haluaa vaikka perua osallistumisensa tutkimukseen. (Kuula 2006, 175.)

Vastaajien anonymiteetin säilyttämiseksi ainoat tunnistetiedot, joita vastaajilta kysyin, oli sukupuoli ja ikä (Kuula 2006, 175). Tutkimuksen vastausten analysoinnin kannalta oli selvittää vastaajilta taustatietoja heidän koulutustaustastaan, heidän opettamistaan aineista, työkokemuksesta, työkunnasta ja työkoulusta. Nämä tiedot eivät kuitenkaan ole varsinaisia tunnistetietoja. Vastaajien anonymiteetin säilymisen edesauttamiseksi en kysynyt esimerkiksi heidän valmistumisvuottaan tai työkunnan nimeä, etten itse tunnista heitä tai tutkielmani lukijat eivät tunnista heitä vastausten perusteella. Koska en tunne tai tunnista tutkimukseen osallistujia ja kyselyvastaukset ovat jo

anonyymeja, minun ei tarvinnut erikseen anonymisoida aineistoa kyselytutkimuksen tuloksia kirjoittaessani.

Kyselytutkimusta laatiessani päätin, etten arkistoi kyselyaineistoa, etten menettäisi kyselyyn vastaajia sen takia, etteivät he halua omia tietojiaan tai vastauksiaan säilytettävän. Tutkimuksen edetessä ymmärsin tehneeni tässä virheen, koska kyselyaineiston arkistointi olisi ollut jatkotutkimusten kannalta erittäin hyödyllistä. Olisin voinut kyselylomakkeessa helposti pyytää vastaajilta luvan vastausten arkistointiin sekä tarjota myös mahdollisuutta kieltäytyä siitä. Jos Pro gradu -tutkielmani aiheesta toteutetaan tulevaisuudessa jatkotutkimuksia laajemmalla aineistolla, arkistointi ehdottomasti kannattaa. Pro gradu -tutkielmani tulee kuitenkin olemaan Utupub - tietokannassa kaikkien luettavissa ja löydettävissä, joten muut tutkijat voivat hyödyntää sitä lähteenä omissa tutkimuksissaan. Esittelin tutkielmassani aineiston ja siitä saadut tulokset aika tarkasti, joten kyselyni tuloksia voi käyttää pääasiallisia aineistoja tukevinä lähteinä jatkotutkimuksissa.

1.4 Keskustelua ja kannanottoja peruskoulun katsomusaineiden opetuksesta

Tässä luvussa käsittelen tutkimukseni kontekstina erilaisia keskusteluja ja kannanottoja peruskoulun katsomusaineiden opetuksesta. Koulujen katsomusaineiden opetus on herättänyt paljon keskustelua -ja jopa kiistaa eri tahojen kesken jo vuosikymmenten ajan. Uskonto on ollut yksi suomalaisen peruskoulun kiistellyimpiä oppiaineita. Kiistaa ovat aiheuttaneet enimmäkseen maailmankatsomukselliset ja aatteelliset lähtökohdat eivätkä niinkään pedagogiset tai didaktiset kysymykset. Keskustelua on käyty muun muassa uskonnonopetuksen asemasta ja tehtävästä kouluissa. Lisäksi on keskusteltu siitä, miten katsomusaineiden opetus tulisi järjestää tai onko näiden aineiden opettaminen ylipäätään tarpeellista. (Kallioniemi 2005, 12.)

Yhteiskunta muuttuu jatkuvasti, joten koululaitoksen on muututtava mukana ja vastattava yhteiskunnan sen hetkisiin tarpeisiin. Esimerkiksi kaikille yhteistä katsomusaineen tarpeellisuutta on perusteltu sillä, että se antaa oppilaille paremmat valmiudet toimia monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Tällaisessa opetuksessa oppilaat saavat keskustella ja pohtia erilaisia kysymyksiä yhdessä eri taustoista tulevien ikätovereidensa kanssa, mikä opettaisi lapsille ja nuorille erilaisten näkökulmien ymmärtämistä sekä eri uskontoja ja kulttuureja edustavien ihmisten hyväksymistä. Yhteistä katsomusaineita on perusteltu myös siten, että oppilaiden erottelu uskonnon tai uskonnottomuuden perusteella eri ryhmiin ei sovi nykypäivän kouluun. Asiantuntijoiden keskuudessa vallitsee eriäviä näkemyksiä siitä, miten katsomusaineiden opetus tulisi järjestää. Osa

asiantuntijoista ja viranomaisista kannattavat nykyisen katsomusopetusmallin muuttamista kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi, kun taas osa haluaa säilyttää nykymallin.

Eri aineenopettajajärjestöt ovat laatineet kannanottoja koskien kaikille yhteistä katsomusainetta. Pienen poikkeuksen tähän muodostaa Suomen uskonnonopettajainliitto (SUOL ry), jolla ei ole virallista kannanottoa kaikille yhteiseen katsomusaineeseen liittyen. SUOL ry:n mukaan virallista kantaa ei voi muodostaa ennen kuin on olemassa esitys siitä, minkälaisia sisältöjä yhteiseen katsomusaineeseen tulisi. Syksyllä 2019 SUOL teetti jäsenilleen kyselyn katsomusaineiden opetuksesta. Kyselyyn vastanneista lähes puolet kannatti kaikille yhteistä katsomusainetta ja noin neljännes vastusti sitä. Myöskään siihen pitäisikö elämäkatsomustiedon oppiaine avata kaikille oppilaille, SUOL ei ole muodostanut selkeää kantaa puolesta eikä vastaan. SUOL ry:n puheenjohtaja Tuovi Pääkkönen kirjoitti syksyllä 2019 liiton Synsygus-lehdessä sekä SUOL ry:n internet-sivuilla *puheenjohtajan tervehdys* -palstalla, että SUOL ei voi suoraan vastustaa aloitetta elämäkatsomustiedon avaamisesta kaikille, mutta SUOL ei myöskään kovin lämpimästi kannata aloitetta. Tällaisen uudistuksen seurauksena uskonnon oppilasmäärät luultavasti vähenisivät, samoin uskonnonopettajien tunnit lukujärjestyksessä. (Synsygus 2019, 3.) Liiton toiveena on, että uskonnonopetus ylipäättään säilyisi, koska uskontojen lukutaito ja uskonnollinen yleissivistys ovat tärkeitä lapsille ja nuorille maailman ymmärtämisen ja erilaisten kulttuurien tuntemisen kannalta (SUOL ry: n kannanotto: Uskontojen tuntemus on nykypäivän kansalaistaito 2019).

Suomen ortodoksisten opettajien liitolla (Sooli ry) on selkeämpi kanta kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Sooli ry vastustaa kaikille yhteiseen katsomusaineeseen siirtymistä, koska kaikille yhteisessä katsomusaineessa oppilaan oman uskonnon mukainen identiteetti jäisi hyvin heikoksi. Tämä saattaisi pahimmillaan ruokkia ennakkoluuloja ja yhteiskuntarauhan järkkymistä. Sooli ry:n mukaan nykyinen katsomusopetusmalli osoittaa sen, että suomalainen koulujärjestelmä kunnioittaa maahanmuuttajalasten – ja nuorten oikeutta omaan uskonnolliseen identiteettiin. Osa ortodoksisen uskonnon opetukseen osallistuvista oppilaista on maahanmuuttajataustaisia ja ortodoksisen uskonnon opetuksen koetaan edistävän näiden oppilaiden kotoutumisprosessia. Liiton mukaan nykyinen katsomusopetusmalli antaa jo hyvin laajat mahdollisuudet eri uskontojen ja katsomusten väliseen dialogiin. Sooli kokee nykyisen uskontoaineiden ja elämäkatsomustiedon oppiainerajat ylittävän yhteistyön erittäin rikastuttavana, koska opetukseen voidaan ottaa mukaan eri osallistujaryhmien omia erityispiirteitä. (Suomen ortodoksisten opettajien liitto ry 2013.)

Sooli ry on esittänyt kysymyksen siitä, millaiset olisivat opettajan pätevyysvaatimukset kaikille yhteisessä katsomusaineessa. Lisäksi Sooli ry on pohtinut, mistä kaikille yhteisen katsomusaineen oppisisällöt rakentuisivat sekä kenen näkemyksen mukaan arvioitaisiin yhteiset tavoitteet, sisällöt ja

niiden toteutukset. Sooli ry:n mielestä katsomusaineiden opetukseen kohdistuvien muutospaineiden sijaan olisi voitava kysyä toteutuuko katsomusaineiden opetus nykyisellään opetussuunnitelmien mukaisesti ja perusopetuslain hengessä. Sooli ry:n lisäksi myös Suomen ortodoksinen kirkko tukee nykyisen ortodoksisen uskonnonopetuksen säilyttämistä. (Suomen ortodoksisten opettajien liitto ry 2013.)

Katolisen uskonnon opettajilla ei ole omaa aineenopettajaliittoa, mutta Katolinen kirkko Suomessa on antanut lausunnon opetus- ja kulttuuriministeriölle, jossa katolinen kirkko puolustaa voimakkaasti oman uskonnon opetuksen jatkamista ja kehittämistä edelleen oppilaiden entistä tasa-arvoisemman kohtelun varmistamiseksi. Suomen katolisen kirkon mukaan nykyinen katsomusopetusmalli huomioi sekä enemmistön että pienryhmäisten uskontojen ja uskonottomien kasvatusta tukevia tarpeita kohtuullisesti. Eriarvoisuutta ryhmien välillä esiintyy siinä, että muiden kuin luterilaisten ja ortodoksien tulee pyytää oman uskonnon opetusta. Katolinen kirkko Suomessa kirjoittaa kannanotossaan, että omaa uskontoa koskevan tiedollisen aineksen hallinta on edellytys muiden uskontojen ymmärtämiselle, samalla tavalla kuin oman äidinkielen osaaminen luo pohjan muiden kielten oppimiselle. Oman uskonnon opetus antaa oppilaille yhteiskunnassa tarvittavaa tietoa omasta ja muista uskonnoista, luo pohjan ja edellytykset dialogille muiden kanssa. Globalisoituvassa maailmassa muiden uskontojen ja kulttuurien tuntemus on välttämätöntä ihmisten väliselle kanssakäymiselle. (Katolinen kirkko Suomessa 2010.)

Katolisella kirkolla on siis sama näkemys kuin ortodoksisilla opettajilla siitä, että oppilaan oman uskonnollisen identiteetin vahvistaminen auttaa heitä ymmärtämään muita uskontoja ja katsomuksia. Suurin osa katolisen uskonnon opetukseen osallistuvista oppilaista on maahanmuuttajataustaisia. Suomen katolisen kirkon mukaan oman uskonnon opetuksella on tärkeä rooli näiden oppilaiden integroimisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. (Katolinen kirkko Suomessa 2010.)

Ortodoksisen ja katolisen uskonnon opettajien tavoin islamin opettajat haluavat pitäytyä nykymallissa. Esimerkiksi Suomen islamilaisen neuvoston varapuheenjohtaja, islamin opettaja Isra Lehtinen sanoo Helsingin sanomien haastattelussa, että islamin opetus pitää säilyttää koska vähemmistöt eivät koe kaikille yhteistä katsomusainetta omakseen (Valtavaara 2017). Islamin opettaja Suaad Onniselkä puolustaa myös islamin opetuksen säilyttämistä sanoen, että uskontotiede ei ole neutraali oppiaine, vaikka sen usein ajatellaan olevan. Lisäksi Onniselän mukaan muslimiyhteisöt jäisivät uudistuksessa altavastajiksi, koska Islamilaisilla yhdyskunnilla ei ole usein taloudellisia resursseja järjestää omaa uskonnon opetusta muslimioppilaille. Islamin opetuksen koetaan myös edistävän maahanmuuttajaoppilaiden integraatiota suomalaiseen

yhteiskuntaan sekä kunnioittavan muslimien oikeutta oman uskonnon harjoittamiseen. (Haikala 2018.)

Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat (Feto ry) on laatinut lausunnon liittyen katsomusaineiden yhteisopetukseen, koska Feto ry:n mielestä yhteiseen katsomusaineeseen liittyy vaikeita ongelmia. Feto ry on huolissaan siitä, että yhteisen katsomusaineen myötä elämäkatsomustiedon opetus kärsisi eniten. Hyvä katsomusopetus ei ole Feto ry:n mukaan ensisijaisesti uskontojen esittelyä, vaan se lähtee opiskelijoiden omasta ilmiö -ja elämismaailmasta. Valtaosa nuorille tärkeistä elämään ja etiikkaan liittyvistä kysymyksistä ei liity uskuntoon. Feto ry:n mukaan uskonnot ovat vain pieni osa katsomusten kirjoa eikä eettistä kasvatusta ole näin ollen syytä ankkuroida lähtökohtaisesti uskontoihin. (Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat Feto ry 2017.)

Feto ry tunnustaa monet nykyjärjestelmän ongelmat. Esimerkiksi pienryhmäisten uskontojen määrä kasvaa, pätevistä opettajista on pulaa ja laadukkaista oppimateriaaleista on pulaa. Silti kaikille yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen merkitsisi Feto ry:n mukaan käytännössä takapakkia, jos elämäkatsomustiedon opetusta, ja siten uskonnotonta vaihtoehtoa, ei enää tarjottaisi. Lisäksi Feto ry on huolissaan siitä, että katsomusaineisiin kohdistuva uudistusaine ei kumpua oppilaiden ja opiskelijoiden tarpeista ja pedagogisista perusteluista, vaan halusta vähentää opetuksen kustannuksia, mikä ei ole rakentava lähtökohta katsomusopetuksen kehittämiseksi. (Filosofian ja elämäkatsomustiedon opettajat Feto ry 2017.)

Aineenopettajaliittojen ja uskonnollisten yhteisöjen lisäksi myös muut tahot ovat ottaneet kantaa kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Uskonottomista tahoista Vapaa-ajattelijain liitto on ilmaissut, että se ei kannata kaikille yhteistä katsomusainetta. Vapaa-ajattelijain liiton tavoitteena on sen sijaan uskonnonopetuksen poistaminen kouluista. Feto ry:n tavoin Vapaa-ajattelijain liitto on sitä mieltä, että maailmankuvallisia, elämäkatsomuksellisia tai eettisiä kysymyksiä ei pidä typistää uskontojen kautta tapahtuvaksi. Kaikille yhteisen katsomusaineen sijaan Vapaa-ajattelijain liitto kannattaa elämäkatsomustiedon avaamista kaikille valittavaksi oppiaineeksi, koska se edistäisi oppilaiden yhdenvertaisuutta ja sekä lasten oikeuksia. Tämä uudistus olisi myös helppo toteuttaa pienellä lakimuutoksella eikä se vaatisi opetussuunnitelmien uudistamista. (Ylikoski 2015.)

Katsomusaineiden opetusta on käsitelty useasti myös politiikassa. Koska koulujen opetukseen liittyvistä asioista, esimerkiksi perusopetuksen tuntijaosta, tehdään päätöksiä eduskunnassa, esittelen seuraavaksi muutamia kansanedustajien laatimia kirjallisia kysymyksiä katsomusaineiden opetukseen liittyen. Vaikka kansalaisaloite 2015 kaikille yhteisestä katsomusaineesta ei saanut

tarpeeksi allekirjoituksia edetäkseen eduskunnan käsittelyyn, on kaikille yhteisestä katsomusaineesta edelleen keskusteltu eduskunnassa. Kansanedustaja Eeva-Johanna Eloranta (sd) on laatinut kolme kertaa kirjallisen kysymyksen opetusministerille, jossa hän ehdottaa kouluihin kaikille yhteistä katsomusainetta. Ensimmäisen kirjallisen kysymyksen Eloranta laati vuonna 2013. Tässä kirjallisessa kysymyksessä Eloranta ehdottaa uskonnonopetuksen korvaamista yhteisellä uskontotiedon ja etiikan oppiaineella. Eloranta perustelee kysymystään muun muassa sillä, että uskonnon opetuksessa on edelleen vahvasti teologinen sisältö, vaikka opetuksen pitäisi olla lähtökohtaisesti akateemista. Elorannan mukaan kaikille yhteinen uskontotiedon ja etiikan opetus edistäisi myös lasten ja nuorten suvaitsevaisuuden kehittymistä erityisesti monikulttuurisilla asuinalueilla. (Kirjallinen kysymys 234/2013 vp.) Vuonna 2016 Eloranta laati uudelleen kirjallisen kysymyksen kaikille yhteisestä katsomusaineesta. Tämän kirjallisen kysymyksen sisältö ei juuri eronnut aiemmasta Elorannan vuonna 2013 laatimasta kirjallisesta kysymyksestä. Ainoa ero näiden kahden kirjallisen kysymyksen välillä oli se, että vuonna 2016 Eloranta esitti yhteisen uskontotiedon ja etiikan oppiaineen sijaan katsomustiedon opetusta peruskouluihin. (Kirjallinen kysymys KK 646/2016 vp.) Eloranta laati uudelleen kirjallisen kysymyksen katsomustiedon opetuksesta vuonna 2019 lähes samalla sisällöllä kuin vuonna 2016 (Kirjallinen kysymys KK 376/2019 vp).

Katsomusaineiden opetusta käsitteleviä kirjallisia kysymyksiä on laadittu eduskunnassa käsittelemään myös muita katsomusopetukseen liittyviä asioita kuin vain kaikille yhteistä katsomusainetta. Esimerkiksi vuonna 2011 kansanedustaja Outi Alanko-Kahiluoto (vihr.) laati opetusministerille kirjallisen kysymyksen, joka käsitteli uskonnon ja elämänskatsomustiedon opiskelijoiden yhdenvertaisuutta. Kahiluoto esittää kirjallisessa kysymyksessään, että uskonnonopetusta ja elämänskatsomustiedon opetusta koskeva lainsäädäntö on ongelmallinen, koska evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluva oppilas ei voi valita katsomusaineeksi elämänskatsomustietoa. Kahiluoto perustelee asiaa sillä, että tilanne on ongelmallinen oppilaiden yhdenvertaisuuden kannalta, koska kirkkoon kuulumattomat tai muihin yhteisöihin kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat voivat valita joko uskonnon tai elämänskatsomustiedon. Lisäksi Kahiluoto perustelee asiaa sillä, että evankelis-luterilaiseen kirkkoon halutaan kuulua myös muista kuin vakaumuksellisista syistä. Kahiluoto esittää opetusministerille kysymyksen siitä, että onko lainsäädäntöä tarkoitus uudistaa siten, että kirkkoon kuuluva oppilas voi osallistua myös elämänskatsomustiedon opetukseen eroamatta kirkosta. (Kirjallinen kysymys KK 402/2011 vp.) Tämän kirjallisen kysymyksen asiat ovat nyt uudelleen ajankohtaisia, koska opetusministeri Li

Andersson ilmoitti syksyllä 2019 selvittävänsä elämäkatsomustiedon avaamista myös kirkkoon kuuluville oppilaille (Muhonen 2019).

Vuonna 2009 kansanedustaja Lauri Oinonen (kesk) esitti opetusministerille kirjallisen kysymyksen oman uskonnon opetuksen turvaamisesta. Oinonen esittää kirjallisessa kysymyksessään, että kristillinen kasvatus on hyvä lähtökohta uskonnonopetukseen, koska se opettaa oppilaille heidän oman uskonnollisen taustansa ja kulttuuriperinnön tuntemusta sekä opettaa heidät toimimaan monikulttuurisessa maailmassa. Oinosen mukaan uskonnollinen monikulttuurisuus koskee lähinnä pääkaupunkiseutua, joten vierasperäiset uskonnot ovat hyvin pieniä ryhmiä. Nykyinen oman uskonnon opetus edistää Oinosen mukaan positiivista uskonnonvapautta. (Kirjallinen kysymys 636/2009 vp.) Tämä Oinosen kirjallinen kysymys on jo vanha, mutta se on hyvä esimerkki siitä, että eduskunnassa kaikki eivät kannata kaikille yhteistä katsomusainetta vaan haluavat säilyttää nykymallin.

Valitsin nämä edellä mainitsemani kirjalliset kysymykset siksi, että ne on kaikki laadittu viimeisen kymmenen vuoden aikana. Lisäksi niissä esitetyt asiat ovat edelleen ajankohtaisia eikä politiikassakaan ole yhtenäistä kantaa siihen, miten katsomusopetus tulisi järjestää. Mielipiteet asiasta voivat vaihdella myös saman puolueen sisällä. Tällä hetkellä puolueista vasemmistoliitto, SPD ja vihreät kannattavat katsomusaineiden opetuksen kehittämistä kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi. Sen sijaan keskusta koee nykymallin olevan toimiva eikä koe tarvetta suurille muutoksille. Perussuomalaiset, kokoomus ja kristillisdemokraatit sen sijaan kannattavat nykymallin säilyttämistä. (Mattila 2020.) Kaikille yhteistä katsomusainetta ei ole kirjattu vuonna 2019 pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan, joten tällä hetkellä näyttää siltä, että kaikille yhteiseen katsomusaineeseen ei siirrytä lähitulevaisuudessa (Kirjallinen kysymys KK 376/2019 vp).

1.5 Analyysin keskeiset käsitteet

Tässä luvussa määrittelen muutamia tutkimuksen toteuttamisen ja aineiston analyysin kannalta keskeisiä käsitteitä, joita on noussut esiin tutkimukseni kyselyaineistosta ja joita olen itse nostanut esiin tutkielmani taustoitussiossa. Nämä käsitteet muodostavat osan tutkimukseni teoreettisesta viitekehystä. Määrittelen seuraavaksi kahdeksan käsitettä, jotka ovat: katsomusdialogi, arvot, vähemmistöjen oikeudet, syrjiminen, yhdenvertaisuus, monikulttuurisuus, uskonnottomuus, yhteiskunnan muutos.

Katsomusdialogi tarkoittaa vuorovaikutusta ja keskustelua eri uskontojen sekä uskonnottomien maailmankatsomusten välillä. Katsomusdialogia voidaan toteuttaa eri tavoin, esimerkiksi tietoa jakamalla, kokemuksellisuuden keinoin, suhteita rakentamalla ja toiminnallisuuden keinoin.

(Rautiomaa 2017, 186.) Tällaisten dialogitaitojen harjoittaminen on osa katsomusaineiden opetussuunnitelmia ja monet katsomusaineiden opettajat haluaisivat, myös oman kyselytutkimukseni perusteella, lisätä dialogia eri taustoista tulevien oppilaiden välillä katsomusaineiden oppitunneilla.

Vähemmistöjen oikeudet tarkoittavat vähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeutta esimerkiksi nauttia omasta kulttuuristaan, harjoittaa omaa uskontoaan ja käyttää omaa kieltään. Vähemmistöillä tarkoitetaan lähtökohtaisesti kansallisia, etnisiä, kulttuurisia, kielellisiä tai uskonnollisia vähemmistöjä. (Ihmisoikeudet.net 2020.) Tässä tutkielmassa vähemmistöjen oikeuksiin liittyy olennaisesti kysymys oikeudesta osallistua oman vakaumuksensa mukaisen katsomusaineen opetukseen.

Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat keskenään samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään ja vakaumuksestaan (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020). Tässä tutkielmassa yhdenvertaisuuden käsite liittyy olennaisesti siihen, että kaikilla lapsilla ja nuorilla on oikeus saada laadukasta, oman vakaumuksensa mukaista katsomusaineiden opetusta.

Syrjiminen tarkoittaa sitä, että henkilöä on kohdeltu vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia nimenomaan yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden takia (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2020). Tämän tutkielman kontekstissa syrjiminen ilmenee olennaisesti myös elämänkatsomustiedon oppiaineeseen ja kysymykseen siitä, miten määritellään oikeus osallistua elämänkatsomustiedon opetukseen. Samalla tavalla syrjimisen –käsite liittyy oikeuteen osallistua pienryhmäisten uskontojen opetukseen.

Yhteiskunnan muutos tarkoittaa tämän tutkielman kontekstissa yhteiskunnassa 1980-luvulta alkanutta kehitystä, jossa uskonnottomuus on lisääntynyt, mutta vastakohtana suomalaiseen yhteiskuntaan muun muassa maahanmuuton myötä saapunut uusia uskontoja ja kulttuureja. Yhteiskunta on muuttunut aiempaa monikulttuurisemmaksi ja moniarvoisemmaksi, mikä on aiheuttanut muutostarpeita katsomusaineiden opetukseen olennaisesti myös elämänkatsomustiedon oppiaineeseen ja kysymykseen siitä, miten määritellään oikeus osallistua elämänkatsomustiedon opetukseen.

Yhteiskunnan muutos tarkoittaa tämän tutkielman kontekstissa yhteiskunnassa 1980-luvulta alkanutta kehitystä, jossa uskonnottomuus on lisääntynyt, mutta vastakohtana suomalaiseen yhteiskuntaan muun muassa maahanmuuton myötä saapunut uusia uskontoja ja kulttuureja.

Yhteiskunta on muuttunut aiempaa monikulttuurisemmaksi ja moniarvoisemmaksi, mikä on aiheuttanut muutostarpeita katsomusaineiden opetukseen.

2 Katsomusopetus Suomessa

2.1 Suomen katsomusopetusmalli

Suomalainen koulutusjärjestelmä on syntynyt Evankelis-luterilaisen kirkon kasvatus- ja opetustoiminnan pohjalta. Uskonto koulun oppiaineena ja koko koululaitos olivat pitkään sidoksissa evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja sen toimintaan. Uskonnolla on koulun oppiaineena vuosisatainen perinne, joka yhä vaikuttaa oppiaineessa ja siihen liittyvässä keskustelussa. (Kallioniemi 2005, 12–13.) Suomeen perustettiin kansakoulujärjestelmä vuonna 1866, jolloin koulut siirtyivät kirkolta yhteiskunnan ylläpitämiksi instituutioiksi. Tuona aikana suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi kristillinen maailmankatsomus, jolle kansakoulut rakentuivat. (Kallioniemi 2005, 13.) Tuolloin lainsäädäntö ei myöskään mahdollistanut liittymistä muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon eikä jättäytymistä uskonnollisten yhdyskuntien ulkopuolelle. Näin ollen oli luonnollista, että uskonnosta tuli kansakouluihin oma oppiaineensa.

Suomen nykyinen uskonnonopetusmalli, jota voidaan kutsua uskontokuntalähtöiseksi uskonnonopetukseksi, on peräisin 1920-luvulta. Vuonna 1923 tuli voimaan Suomen ensimmäinen uskonnonvapauslaki sekä kansakoululaki, joiden seurauksena uskontoa alettiin opettaa kansakoulussa sen uskontokunnan mukaan, johon oppilaiden enemmistö kuuluu. 1920-luvulla, jolloin tämä opetusmalli luotiin, kouluissa ei vielä käytännössä ollut muita kuin evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvia oppilaita. Tuolloin uskonnonopetus oli tunnustuksellista opetusta, jonka tavoitteena oli uskonnollisen mielialan herättäminen lapsissa ja nuorissa sekä näiden kasvattaminen aktiivisiksi seurakunnan jäseniksi. (Kallioniemi 2005, 15–16.) Sen sijaan nykypäivänä uskonnonopetus on oman uskonnon tunnustuksetonta opetusta, jossa oppilas osallistuu oman uskontonsa mukaiseen opetukseen tai uskontokuntaan kuulumattomana elämäkatsomustiedon opetukseen (Sakaranaho 2007, 14–15). Viime vuosikymmeninä uskonnonopetuksen painopiste on muuttunut oppilaiden henkilökohtaiseen uskoon kasvattamisen sijaan oppilaiden uskonnollisen, sosiaalisen ja eettisen kehittämisen edistämiseen. Uskonnon opetus nähdään yhteiskunnan tehtävänä ja yhtenä koulun oppiaineena, jolla on selvästi eri tavoitteet kuin kirkon kasvatustoiminnalla. (Kallioniemi 2005, 17.)

Nykypäivänä katsomusaineiden opetus on jo hyvin monimuotoista, koska vähemmistöuskontojen opetus lisääntyi kouluissa 1990-luvulla muun muassa kasvaneen maahanmuuton myötä. Silti itse uskonnonopetusmalliin ei ole tehty juuri muutoksia. (Kallioniemi 2007, 104.) Yhteiskunnan

maallistumisen myötä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden määrä on kasvanut, jonka seurauksena elämäkatsomustiedon oppilasmäärät ovat kasvaneet varsinkin pääkaupunkiseudulla. Perusopetuksen osalta Opetushallitus on hyväksynyt uskonnon opetussuunnitelmat seuraavien uskonnollisten yhteisöjen oppimääriin: Evankelis-luterilainen uskonto, ortodoksinen uskonto, Katolinen uskonto, Islamin uskonto, Juutalainen uskonto, Adventistien uskonto, Bahai-uskonto, Buddhalainen uskonto, Helluntaikirkon uskonto, Herran kansa ry:n uskonto, Krishna-liikkeen uskonto, Kristiyhteisön uskonto, Myöhempien aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen kirkon uskonto, Vapaakirkollinen uskonto. Näistä suurimmat oppimäärät ovat viidellä ensimmäisellä edellä mainitulla uskontoaineella, joiden opetussuunnitelmat ovat luettavissa Opetushallituksen internet -sivuilla. (Opetushallitus 2020.)

Sekä uskonto että elämäkatsomustieto ovat yleissivistäviä oppiaineita, joiden tehtävänä on antaa oppilaille laaja katsomuksellinen yleissivistys. Uskonnonopetuksen tarkoituksena on perehdyttää oppilaita heidän opiskelemaansa uskontoon ja sen monimuotoisuuteen. Opetuksen tarkoituksena on edistää uskonnon ja kulttuurin välisen suhteen ymmärrystä sekä katsomusten monilukutaitoa. Oppilaita ohjataan kriittiseen ajatteluun sekä tarkastelemaan uskontoja ja katsomuksia eri näkökulmista. Opetus antaa valmiuksia uskomusten ja katsomusten väliseen dialogiin, jota käydään sekä eri katsomusten sisällä että niiden välillä. Elämäkatsomustiedon opetuksen tavoitteena on puolestaan antaa oppilaille laaja katsomuksellinen yleissivistys sekä tukea oppilaita heidän oman ajattelunsa ja katsomuksellisen identiteetin kehityksessä. Yhtenä elämäkatsomustiedon opetuksen tärkeimmistä tehtävistä on edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää painottamalla ihmisen kykyä vaikuttaa aktiivisesti omaan ajatteluunsa ja toimintaansa. Opetuksen tehtävänä on antaa oppilaille laaja katsomuksellinen yleissivistys sekä tukea oppilaita heidän oman ajattelunsa ja katsomuksellisen identiteetin kehityksessä. Yhtenä elämäkatsomustiedon opetuksen tärkeimmistä tehtävistä on edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää painottamalla ihmisen kykyä vaikuttaa aktiivisesti omaan ajatteluunsa ja toimintaansa. Opetuksen tehtävänä on antaa oppilaille valmiuksia kasvaa itsenäiseksi, suvaitsevaiseksi, vastuulliseksi ja arvostelukykyiseksi yhteiskunnan jäseneksi. (OPS 2014, 404–411.)

Uskonnonopetus on Suomessa tunnustuksetonta. Siksi koulujen uskonnonopetus ei ole uskonnollisten yhteisöjen vastuulla, vaan opetuksen järjestää kunnan opetustoimi. Opetusta antavat yläkouluissa ja lukioissa aineenopettajat, jotka ovat opiskelleet yliopistossa uskontotiedettä tai teologiaa. Alakouluissa uskontoa opettaa yleensä luokanopettaja. Elämäkatsomustiedon opetuksesta on myös uskonnon oppiaineen tavoin vastuussa joko aineenopettaja tai luokanopettaja,

joka on opiskellut elämänkatsomustiedon opinnot yliopistossa. (Suomen uskonnonopettajainliitto ry 2020.)

Tällä hetkellä suomalaisissa peruskouluissa oppilailla on oikeus saada oman katsomuksensa mukaista, tunnustuksetonta opetusta, jos opetukseen osallistuvia oppilaita on vähintään kolme (Sakaranaho 2007, 15–16). Opetuksen ei tarvitse välttämättä olla lähiopetusta, vaan se voi olla esimerkiksi videoyhteyden avulla tapahtuvaa etäopetusta. Koulujen tulee kuitenkin järjestää opetusta, jos oppilaita on riittävä määrä eli katsomusaineita ei voi suorittaa esimerkiksi pelkillä tenteillä. Koulun ulkopuolella tapahtuvaa uskonnollisten yhdyskuntien omaa opetusta ei myöskään voida hyväksi lukea, vaan oppilaan on osallistuttava koulun järjestämään katsomusopetukseen tai oppilaan huoltajien on anottava siitä vapautusta. Käytännössä evankelisluterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvat oppilaat muodostavat enemmistön ja jokaisessa kunnassa opetetaan evankelis-luterilaista uskontoa. Varsinkin isommissa kaupungeissa on myös oppilaita, jotka osallistuvat pienryhmäisten uskontojen, esimerkiksi islamin uskonnon, ortodoksisen uskonnon, katolisen uskonnon tai elämänkatsomustiedon opetukseen.

Tällaista uskonnonopetusmallia ei ole muualla maailmassa ja sen katsotaan olevan kansainvälisten ihmisoikeussopimuksien mukainen, koska oppilailla on oikeus saada koulussa oman katsomuksensa mukaista, tunnustuksetonta opetusta. Oman katsomuksen mukainen opetus myös tukee sellaista vähemmistöpolitiikkaa, joka pyrkii säilyttämään katsomuksellisen ja uskonnollisen moninaisuuden. (Himanen 2015, 149.) Toisaalta nykyinen järjestelmä voi asettaa oppilaat eriarvoiseen asemaan, koska kaikissa kunnissa ei välttämättä ole mahdollisuutta järjestää pienryhmäisten uskontojen tai elämänkatsomustiedon opetusta liian pienen oppilasmäärän takia, jolloin evankelisluterilainen uskonto voi olla ainoa vaihtoehto, vaikka se ei vastaisikaan oppilaan omaa katsomusta. Käytännössä oletuksena on usein se, että oppilas osallistuu enemmistön mukaiseen Evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen.

2.2 Oman uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus yläkouluissa

2.2.1 Evankelis-luterilaisen uskonnon opetus

Evankelis-luterilaisesta uskonnosta tuli Suomessa oma oppiaineensa kansakoulujen perustamisen myötä vuonna 1866. Tuolloin Evankelis-luterilainen uskonnon opetus oli ja on yhä katsomusaine, jota oppilaiden enemmistö opiskelee. Suomalaisista noin 70% kuuluu Evankelis-luterilaiseen kirkkoon, ja koska Evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen saavat osallistua myös muihin uskontokuntiin kuuluvat sekä uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat, tämän katsomusaineen

oppilasmäärä on kaikkein suurin. Evankelis-luterilaista uskontoa opetetaan Suomessa kaikissa valtion ylläpitämissä peruskouluissa ja lukioissa.

Opetuksen tehtävänä on antaa oppilaalle laaja uskonnollinen ja katsomuksellinen yleissivistys. Yläluokilla uskonnon opetus perehdyttää oppilaita eri uskontoihin ja niiden monimuotoisuuteen. Oppitunneilla tutustutaan uskonto -ja katsomusperinteisiin Suomessa sekä muualla maailmassa. Opetuksen tavoitteena on ohjata oppilaita kriittiseen ajatteluun, antaa monipuolista tietoa uskonnoista sekä antaa oppilaille valmiuksia ymmärtää uskonnoista käytävää keskustelua. Uskonnon opetus antaa valmiuksia uskontojen ja katsomusten väliseen sekä eri katsomusten sisällä käytävään dialogiin. (OPS 2014, 404–405.)

Evankelis-luterilaisen uskonnon aineenopettajaksi voi valmistua muun muassa Turun yliopistosta, Åbo Akademista, Helsingin yliopistosta sekä Itä-Suomen yliopistosta. Aineenopettajat voivat olla koulutukseltaan uskontotieteilijöitä tai teologeja. (Suomen uskonnonopettajainliitto 2019.) Kaikista katsomusaineista Evankelis-luterilaisella uskonnolla on eniten päteviä opettajia. Virkakelpoisia opettajia evankelis-luterilaisella uskonnolla on 2469, mikä on 94% tämän oppiaineen opettajista. (Kallioniemi & Tainio 2019, 136.)

2.2.2 Pienryhmäiset uskonnot

Tässä alaluvussa kerron kolmen oppilasmäärältään suurimman pienryhmäisen uskonnon opetuksesta. Alun perin tavoitteenani oli saada nämä kaikki uskontoaineet mukaan kyselytutkimukseeni, mutta lopulta kyselyyni vastasi vain yksi islamin opettaja. Esittelen kuitenkin islamin lisäksi lyhyesti myös katolisen ja ortodoksisen uskonnon opetusta, koska näitä uskontoaineita opetetaan Varsinais-Suomessa ainakin Turun alueella. Osa kyselyyn vastanneista opettajista myös kertoi, että näitä uskontoaineita opetetaan heidän työkouluissaan. Kyselyn toteuttamisen kannalta minun on myös ollut olennaista tietää, millaisia uskonnollisia yhteisöjä Varsinais-Suomen alueella toimii ja ennen kaikkea, mitä uskontoaineita yläkouluissa opetetaan.

Ortodoksista uskonnonopetusta alettiin järjestää jo 1800-luvun alkupuoliskolla Suomen autonomian aikana, jolloin Venäjän kirkko antoi määräyksen vuonna 1836 kiertävien seurakuntakoulujen perustamisesta Suomen rajapitäjiin (Aikonen 2007, 42). Kansakoulun perustamisen aikaan vuonna 1865 merkittävimmän uskonnollisen vähemmistön muodostivat ortodoksioppilaat.

Ortodoksisten opettajien koulutus aloitettiin vuonna 1880 Sortavalan seminaarissa. Nykypäivänä ortodoksisen uskonnon opettajia koulutetaan Joensuun yliopistossa. Vuonna 1951 perustettiin Suomen ortodoksisten opettajien liitto (Sooli ry), joka alkoi kehittää ortodoksista uskonnonopetusta sekä saattamaan opettajien toiveita ja ongelmia kouluviranomaisten tietoon. Ensimmäiset

valtakunnalliset ortodoksisen uskonnon opetussuunnitelmat laadittiin 1950-luvun puolivälissä. (Aikonen 2007, 46.) Suomessa on tällä hetkellä noin 74 virkakelpoista ortodoksisen uskonnon opettajaa (Tainio & Kallioniemi 2019, 137). Vaikka Suomen Ortodoksinen kirkko on toinen Suomen kansankirkoista Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon rinnalla, lasketaan ortodoksisen uskonnonopetuksen kuuluvan pienryhmäisiin uskontoihin, koska opetukseen osallistuvia oppilaita on melko vähän. Vuonna 2014 ortodoksisen uskonnon opetukseen osallistui 1,54 % perusopetuksen oppilaista (Suomen uskonnonopettajien liitto 2019).

Ortodoksisen uskonnonopetuksen keskeisin tehtävä on ylläpitää ja vahvistaa oppilaan ortodoksista identiteettiä. Vuosiluokilla 7-9 opetuksen tehtävänä on syventää ja laajentaa oppilaan näkemystä omasta uskonnollisesta perinteestä sekä muiden uskontojen luonteesta ja merkityksestä. (Aikonen 2008, 53) Opetuksen keskeisiä sisältöjä ovat esimerkiksi kristillisen kirkon synty ja kehitys ortodoksisesta näkökulmasta. Oppitunneilla tutustutaan muun muassa kirkon opilliseen kehitykseen, luostarilaitokseen sekä ortodoksisen kirkon toimintaan Suomessa. Opetuksessa tärkeitä sisältöjä ovat myös kirkkovoisi ja jumalanpalveluksen mysteerit. Opetuksessa tutustutaan lisäksi muihin kristillisiin kirkkoihin ja yhteisöihin sekä suuriin maailmanuskontoihin. Lisäksi tutustutaan uskonnottomuuteen elämäkatsomuksena. (OPS 2014, 408–409.) Opetuksen sisällöt ja tavoitteet ovat siis pääpiirteittäin samoja evankelis-luterilaisen uskonnon opetuksen kanssa, mutta painottuvat enemmän ortodoksisen kirkon oppiin ja perinteisiin.

Ortodoksinen uskonnonkasvatus on muotoutunut pääosin koulussa annettavaksi uskonnonopetuksiksi, jossa kotien ja kirkon osuus on viime vuosikymmenten aikana vähentynyt. Suomessa asuvat ortodoksiperheet ovat keskenään hyvin erilaisia. Suurin osa oppilaista tulee seka-avioliittoperheistä, joissa toinen vanhemmista kuuluu johonkin muuhun kirkkoon tai uskontokuntaan kuin ortodoksiseen kirkkoon. Siksi perheissä noudatetaan eri tavalla ortodoksisia periaatteita. Kunnat ja ortodoksiset seurakunnat tukevat ortodoksista uskonnonopetusta sekä taloudellisesti että hengellisesti, esimerkiksi järjestämällä oppilaille vierailuja ortodoksikirkkoihin. (Paavola & Talib 2010, 183–184.) Suomessa on tällä hetkellä noin 74 virkakelpoista ortodoksisen uskonnon opettajaa eli 70 % ortodoksisen uskonnon opettajista on virkakelpoisia (Kallioniemi & Tainio 2019,138).

Katolinen uskonnonopetus alkoi suomalaisissa peruskouluissa 1980-luvulla. Sitä ennen katolinen uskonnonopetus oli ollut seurakuntien järjestämää lauantaiopetusta, jonka tavoitteena oli valmistaa lapset ensimmäisen ehtoollisen ja vahvistuksen sakramentin vastaanottamiseen. Tuolloin lähes kaikki katoliset oppilaat osallistuivat koulussa luterilaiseen uskonnonopetukseen. Katolisen kirkon antama opetus miellettiin luterilaista opetusta täydentäväksi. Ensimmäinen katolinen

opetussuunnitelma peruskoulua varten hyväksyttiin vuonna 1984. Samaan aikaan aloitettiin katolisen uskonnon opetus kouluissa, joissa oli siihen aikaan vaaditut viisi katolista oppilasta. (Jaanu-Schröder 2007, 75-76.)

Nykypäivänä yli puolet katolilaisista oppilaista saa uskonnonopetuksen koulussa. On vaikea arvioida tarkkaa lukumäärää katoliseen uskonnonopetukseen osallistuvista oppilaista, koska kaikki oppilaat eivät ole kirjoilla katolisissa seurakunnissa. Katoliset yläkoulun oppilaat ovat usein maahanmuuttajataustaisia nuoria eri kansallisuuksista ja kulttuureista, esimerkiksi Vietnamista, Chilestä, Italiasta, Puolasta, Saksasta ja Ranskasta. (Jaanu-Schröder 2007, 80.) Suomessa on 15 483 katolisten seurakuntien jäsentä (Katolinen kirkko Suomessa 2018). Suomessa suurin osa katolilaisista edustaa roomalaiskatolisuutta, joten uskonnon opetusryhmissä ei ole eri uskontosuuntauksia edustavia oppilaita yhtä paljon kuin islamin opetusryhmissä. (Jaanu-Schröder 2007, 75-76.)

Perusopetuksen vuosiluokilla 7–9 opetuksessa muun muassa syvennetään Raamatun ja tradition tuntemusta sekä tietämystä uskon ja kristillisen elämän perusasioista sekä perehdytään katolisen kirkon toimintaan Suomessa. Opetuksessa tutustutaan myös keskeisimpiin maailmanuskontoihin, kristillisiin kirkkoihin ja yhteisöihin sekä niiden väliseen ekumeniaan. (OPS 2014, 409–410.) Suomessa on tällä hetkellä noin 10 virkakelpoista katolisen uskonnon opettajaa (Tainio & Kallioniemi 2019,138).

Islamin opetus aloitettiin peruskouluissa vuonna 1995, jolloin tuli voimaan ensimmäinen islamin opetussuunnitelma. Sitä ennen islamin opetus oli ollut katolisen uskonnonopetuksen tavoin muslimiyhteisöjen toteuttamaa. Suomen muslimiväestö on hyvin heterogeeninen eli siihen kuuluu erilaisia kieliä, kulttuureja ja islamin suuntauksia edustavia ihmisiä. Valtaosa Suomen muslimiväestöstä asuu Uudellamaalla ja isoissa kaupungeissa eri puolilla Suomea. (Paavola & Talib 2010, 87.) 2000-Luvulla islamin oppilasmäärä kasvoi pääkaupunkiseudulla suuremmaksi kuin ortodoksisen uskonnonopetukseen oppilasmäärä. Islam on kouluissa opetettavista vähemmistöuskunnoista nopeimmin kasvava. (Sakaranaho 2008, 167–168.)

Opetuksen tavoitteena on saada oppilaat ymmärtämään islamin merkitys itselle ja lähiympäristölle, kasvattaa oppilaat ymmärtämään toisin ajattelevia ihmisiä ja opettaa heidät elämään vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Oppilaat tutustuvat muun muassa Koraaniin, islamilaiseen teologiaan, islamin suuntauksiin, islamilaiseen elämäntapaan sekä muihin maailmanuskontoihin ja erilaisiin maailmankatsomuksiin. (Lempinen 2007, 240; OPS 2014,410.)

Islamin aineenopettajaksi voi pätevöityä Helsingin yliopistosta sekä JOO -opintoväylän kautta Turun yliopistosta (Helsingin yliopisto 2020; Turun yliopisto 2020). Suomessa on tällä hetkellä 20 virkakelpoista islamin opettajaa (Tainio & Kallioniemi, 139). Monet islamin opettajista ovat myös itse maahanmuuttajataustaisia. Islamin opettajina voi toimia myös kantaväestöön kuuluvia ei-muslimeja sekä muslimeiksi kääntyneitä suomalaisia. (Lehtinen 2007, 237.)

2.2.3 Elämäkatsomustiedon opetus

Elämäkatsomustiedon opetus aloitettiin kouluissa vuonna 1985, jolloin astui voimaan ensimmäinen elämäkatsomustiedon opetussuunnitelma. Elämäkatsomustieto kehitettiin vaihtoehtoiseksi oppiaineeksi uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille, jotka on muutoin vapautettu uskononopetuksesta. Ennen elämäkatsomustiedon oppiainetta uskonnottomille oppilaille tarjottiin vuodesta 1923 lähtien evankelisluterilaisen uskonnon vaihtoehtoiseksi opetuksesi uskontojen historiaa ja siveysoppia. (Kallioniemi 2005, 18.) Nykypäivänä tämä oppiaine on avoin myös niille uskontokuntiin kuuluville, joille ei järjestetä oman uskonnon opetusta (Salmenkivi 2007, 84). Tämä on hieman mutkistanut elämäkatsomustiedon asemaa ja tehtävää oppiaineena, koska se luonteesta on tullut kahtalainen. Toisaalta elämäkatsomustieto on uskontokuntiin kuulumattomuuden kautta määrittävä uskontoaineiden sekulaari vaihtoehto. Toisaalta elämäkatsomustiedon tulee olla profiililtaan ja sisällöltään kaikille oppilaille sopiva. (Salmenkivi 2007, 83.)

Suomen suurin ” uskonnollinen vähemmistö ” on rekisteröityihin uskontokuntiin kuulumattomat. Tähän ryhmään kuuluu sekä uskonnottomia ihmisiä, että eri uskontojen edustajia, jotka eivät ole rekisteröityneet uskonnollisiin yhdyskuntiin. (Salmenkivi 2007, 83–84.) Uskontoaineiden ja elämäkatsomustiedon lähtökohdat oppiaineina ovat hyvin erilaiset, koska elämäkatsomustieto ei pohjaudu mihinkään tiettyyn traditioon vaan lähtökohtana on oppilaan oma kasvu ja identiteetti.

Elämäkatsomustiedon opetus jakautuu alueellisesti epätasaisesti, koska yli puolet elämäkatsomustiedon opetuksesta annetaan Etelä-Suomen läänissä. Elämäkatsomustiedon opetus on myös yleisempää kaupungeissa kuin maaseudulla. (Salmenkivi 2007, 93–96.) Koska yhä useampi Suomen väestöstä ei kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, on elämäkatsomustiedon opetukseen oikeutettujen oppilaiden lukumäärä kasvanut. Elämäkatsomustiedon oppilasmäärät ovat kasvussa erityisesti pääkaupunkiseudulla. Suomalaisissa peruskouluissa ja lukioissa yhteensä noin 20 000 oppilasta osallistuu elämäkatsomustiedon opetukseen (Et-opetus 2019). Virkakelpoisia elämäkatsomustiedon opettajia on tällä hetkellä 44.

Näihin virkakelpoisiin lasketaan ne opettajat, jotka ovat suorittaneet elämäkatsomustiedon opinnot. (Tainio & Kallioniemi 2019, 139.)

Elämäkatsomustiedon opetuksen tehtävänä on edistää oppilaiden kykyä etsiä hyvää elämää ja opetuksessa painotetaan ihmisen kykyä vaikuttaa aktiivisesti omaan toimintaansa. Perustaltaan elämäkatsomustieto on monitieteinen oppiaine eikä se pohjautu mihinkään yksittäiseen tieteenalaan tai perinteeseen. Elämäkatsomustiedon taustatieteinä on ihmistieteitä, kulttuuri -ja yhteiskuntatieteitä sekä filosofia. Elämäkatsomustiedon opetus on oppilaslähtöistä eli opetus pyritään sovittamaan oppilaan omaan ajattelu -ja kokemusmaailmaan. Katsomuksellisen ja kulttuurisen yleissivistyksen lisäksi elämäkatsomustiedon opetus tukee oppilaan laaja-alaisen osaamisen kehittymistä, ajattelun ja oppimaan oppimisen taitoja, kulttuurisen osaamisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun taitoja, itsestä huolehtimista ja arjen taitoja sekä osallistumista, vaikuttamista ja vastuullisuutta. (OPS 2014, 411.)

2.3 Nykyisen katsomusopetusmallin haasteita

Esittelen tässä alaluvussa ensin nykyiseen katsomusopetusmalliin liittyviä haasteita, joita eri tahot ovat tuoneet esiin. Seuraavassa alaluvussa käsittelen nykyisen katsomusopetusmallin etuja. Nykyisen katsomusopetusmallin ongelmat liittyvät sekä katsomusopetusta koskevaan lainsäädäntöön että opetuksen käytännön järjestelyihin. Nykyiseen katsomusopetusmalliin liittyviä ongelmia ovat tuoneet esiin viranomaiset, opettajat, oppilaiden huoltajat sekä oppilaat itse.

Suomalaisissa peruskouluissa oppilaan katsomusaine määräytyy yleensä sen mukaan, minkä uskonnollisen yhdyskunnan jäsen oppilas on. Eli Evankelis-luterilaisen kirkon jäseniksi kastetut oppilaat opiskelevat automaattisesti evankelisluterilaista uskontoa koulussa ilman että heillä on muita vaihtoehtoja, koska elämäkatsomustiedon opetuksen voi valita vain uskontokuntiin kuulumattomat oppilaat. Tältä osin lainsäädäntö on nykypäivänä ongelmallinen, koska kaikissa maissa ei ole tapana rekisteröityä uskonnollisiin yhdyskuntiin samalla tavalla kuin Suomessa, vaikka ihmiset harjoittaisivatkin aktiivisesti omaa uskontoaan. Tämä on tyypillistä monissa katolisissa maissa sekä islamin uskoisissa maissa. Esimerkiksi Suomessa vain noin 10–15% muslimeista on rekisteröitynyt jonkin islamilaisen yhdyskunnan jäseniksi. Käytännössä esimerkiksi muslimioppilas, jonka vanhemmat eivät ole Suomessa rekisteröityneet mihinkään islamilaiseen yhdyskuntaan, voi valita katsomusaineensa kolmesta vaihtoehdosta: islamista, evankelisluterilaisesta uskonnosta sekä elämäkatsomustiedosta. Sama pätee myös muihin pienryhmäisiä uskontoja edustaviin oppilaisiin. Nykyinen lainsäädäntö voi siis näin ollen syrjiä Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvia oppilaita, koska he eivät voi valita muuta

katsomusainetta kuin evankelisluterilaisen uskonnon, jolloin heillä on vähemmän valinnanvaraa kuin vähemmistöuskontoihin kuuluvilla. (Sakaranaho 2007, 15–20.) Uskontokuntiin voidaan myös kuulua useista eri syistä. Esimerkiksi osa suomalaisista kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon, vaikka he eivät itse kokisi olevansa uskonnollisia. Eli johonkin tiettyyn uskontokuntaan kuuluminen ei välttämättä aina vastaa yksilön henkilökohtaista vakaumusta.

Nämä edellä mainitut asiat ovat syitä siihen, miksi monet näkevät muutostarpeita nykyiseen uskonnonopetuslainsäädäntöön ja opetusmalliin. Nykyinen uskonnonopetuslaki ei ole nykypäivänä paras mahdollinen, koska omaa vakaumusta ei voi välttämättä määritellä ainoastaan tiettyyn uskontokuntaan kuulumisen tai kuulumattomuuden kautta. Toisaalta pienryhmäisiin uskontoihin kuuluvat oppilaat ovat eriarvoisessa asemassa verrattuna evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluviin oppilaisiin, koska he eivät saa oman uskonnon opetusta, jos opetusta pyytäviä oppilaita on alle kolme. Lisäksi niiden huoltajien, jotka haluavat lastensa osallistuvan jonkin pienryhmäisen uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetukseen, tulee erikseen pyytää kyseisen oppiaineen opetusta kunnalta.

Ongelmallisen lainsäädännön lisäksi pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetuksen toteuttamiseen liittyy monia käytännön ongelmia. Esimerkiksi oppitunteja voi olla vaikea sijoittaa lukujärjestykseen ilman, että oppilaille jää hyppytunteja lukujärjestykseen, mikä ei ole peruskoulussa suositeltavaa. Uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppitunnit halutaan järjestää usein joko heti aamulla koulupäivän alussa tai iltapäivällä koulupäivän lopussa, jolloin oppilaiden koulupäivät voivat venyä liian pitkiksi. Opetustiloista voi olla pulaa joissakin kouluissa. Haasteita opetukselle voi aiheuttaa myös oppilaiden siirtyminen koulusta toiseen uskonnon tai elämäkatsomustiedon oppitunnille. Oppilaat saattavat saapua oppitunneille eri aikoina, jolloin tehokas opetus aika voi jäädä vähäiseksi. (Onnisekka 2017, 95.)

Opetusryhmät ovat tyypillisesti melko heterogeenisiä. Koska pienryhmäisiä uskontoja ja elämäkatsomustietoa opiskelevia oppilaita on kaiken kaikkiaan huomattavasti vähemmän kuin evankelis-luterilaisen uskonnon opetukseen osallistuvia oppilaita, samassa opetusryhmässä voi olla oppilaita eri luokka-asteilta. Oppilasryhmät voivat olla joko hyvin pieniä alle kymmenen oppilaan ryhmiä tai hyvin suuria jopa yli 30 oppilaan ryhmiä. (Onnisekka 2017, 94.) Tämä asettaa haasteita opetukselle, koska oppilaat ovat eri kehitysvaiheissa ja heillä voi olla erilaiset pohjatiedot opiskeltavasta aineesta. Eri luokka-asteilla olevien oppilaiden opiskelu samassa ryhmässä vaatii opettajalta taitoa eriyttää opetusta tarvittaessa esimerkiksi jakamalla oppilaita eri ryhmiin iän tai osaamistason mukaan. Oppilaita vaaditaan myös itsenäisen opiskelun taitoja, mikä voi olla haastavaa erityisesti pienimmille koululaisille. (Hadi 2015, 43–44.)

Pienryhmäisten uskontojen oppilaista moni, etenkin islamin tai katolisen uskonnon opetukseen osallistuvat oppilaat ovat usein maahanmuuttajataustaisia, jolloin oppilaiden äidinkieli on yleensä jokin muu kuin suomi eli opetuksessa on huomioitava ne oppilaat, joiden suomen kielen taito on mahdollisesti heikompi (Aikonen 2007, 61.). Myös pienryhmäisten uskontojen opettajat ovat usein maahanmuuttajataustaisia, jolloin haasteena voi olla opettajan puutteellinen suomen kielen taito. Monet sekä elämäkatsomustiedon että ortodoksisen uskonnon opiskelijoista tai opettajista kuuluvat kantaväestöön, mutta myös näiden molempien oppiaineiden ryhmissä voi usein olla maahanmuuttajataustaisia oppilaita, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi. Vaikka islamin opetusryhmissä monet oppilaista eivät puhu suomea äidinkielenään, on Suomessa syntyneiden muslimioppilaiden määrä kuitenkin kasvussa. Näiden oppilaiden suomen kielen taito on yleensä parempi kuin ulkomailta muuttaneiden oppilaiden. (Onnisekä 2017, 95.)

Eri kielten lisäksi oppilaat voivat omata erilaisen kulttuuritaustan, esimerkiksi islamin opetusryhmissä on usein oppilaita eri muslimimaista ja he voivat edustaa eri islamin suuntauksia. Tästä voi seurata se, että kaikkien oppilaiden huoltajat eivät välttämättä ole tyytyväisiä koulussa annettavaan islamin opetukseen, joka on niin sanottua ” yleisislam ”. Tämä niin kutsuttu ” yleisislam ” on laadittu islamin kahden pääsuuntauksen sunnilaisuuden ja shialaisuuden pohjalta. Vaikka enemmistö muslimeista edustaa näitä kahta pääsuuntausta, kouluissa annettava islamin opetus ei vastaa kaikkien oppilaiden omaa uskontosuuntausta. Erityisesti islamin opetuksen kohdalla vanhemmat eivät välttämättä aina ymmärrä, mikä on koulujen uskonnon opetuksen tarkoitus ja mitä tavoitteita opetuksella on, vaan voivat rinnastaa sen oman yhteisönsä uskonnonkasvatukseen, esimerkiksi islamin tapauksessa koraanikoulujen opetukseen. Islamin opetuksessa opettajan haasteena voivat olla myös oppilaiden vanhempien ennakkoluulot opettajan omaa vakaumusta tai etnistä taustaa kohtaan. Esimerkiksi ei-muslimitaustainen opettaja voi herättää kysymyksiä siitä, osaako hän opettaa islamia koska ei tunne uskontoa sisältä päin. Toisaalta muslimitaustainen opettaja voi kokea painetta opettaa islamia omaa traditiotaan korostaen, jolloin opetus ei välttämättä vastaa opetussuunnitelmaa. (Onnisekä 2017, 97.)

Ortodoksisen uskonnon opetusryhmissä voi olla kantasuomalaisten ortodoksien lisäksi maahanmuuttajia esimerkiksi venäläistaustaisia tai muista ortodoksisista maista kotoisin olevia oppilaita, joiden ortodoksinen uskonnonharjoitus voi olla erilaista kuin kantasuomalaisten ortodoksien. Katolisen uskonnonopetukseen osallistuvat oppilaat ovat pääasiassa roomalaiskatolisia, joten katolisen uskonnon opetuksen ryhmissä erilaiset uskontosuuntaukset eivät yleensä aiheuta haasteita. Silti katolisen uskonnon opetusryhmissä on oppilaita eri maista, joten oppilaiden äidinkiellisissä ja kulttuuritaustoissa on eroavaisuuksia. (Jaanu-Schröder 2007, 80.)

Elämänkatsomustieto on alun perin kehitetty uskonnottomaksi oppiaineeksi uskontokuntiin kuulumattomille oppilaille. Nykypäivänä kaikki elämänkatsomustiedon opetukseen osallistuvat oppilaat eivät kuitenkaan ole uskonnottomia, vaan ryhmissä voi olla oppilaita useista eri uskonto -ja kulttuuritaustoista. Tämä johtuu siitä, että elämänkatsomustieto voidaan tarjota vaihtoehdoksi vähemmistöuskunnoista tuleville oppilaille, jos heille ei voida järjestää oman uskonnon opetusta tai he eivät halua osallistua siihen. Opettajan tulee huomioida oppilaiden erilaiset uskonto -ja kulttuuritaustat opetuksessaan sekä samanaikaisesti sisällytettävä opetukseen uskonnottomat näkökulmat. Toisaalta eri kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettaminen samassa ryhmässä voi olla hyvin rikastuttavaa ja opettaa oppilaille erilaisuuden hyväksymistä.

Sekä pienryhmäisten uskontojen että elämänkatsomustiedon opetuksessa voi olla maahanmuuttajaoppilaita, jotka ovat saapuneet Suomeen pakolaisina. Näillä oppilailla voi olla taustalla traumaattisia kokemuksia, jotka voivat aiheuttaa oppilaille erilaisia sosiaalisia ja psyykkisiä vaikeuksia. Traumaattiset kokemukset voivat näkyä oppitunneilla esimerkiksi oppilaiden käytöshäiriöinä tai oppimisvaikeuksina. (Sakaranaho 2007, 14.) Tällaisten ongelmien takia osalla pienryhmäisten uskontojen ja elämänkatsomustiedon oppilaista on erityisen tuen tarve, jolloin erityisopettajan osaaminen voi olla tarpeen näiden aineiden opettajille (Hadi 2015, 43–44).

Useiden eri katsomusaineiden opetus lisää opetusta järjestävien kuntien työmäärää ja vaatii taloudellisia resursseja, minkä vuoksi nykyinen katsomusopetusmalli on varsinkin pienille kunnille raskas ylläpitää (Sakaranaho 2007,7). Pienissä kunnissa erityisesti pienryhmäisten uskontojen oppilasmäärät voivat jäädä hyvin pieniksi, jolloin opetuksen järjestäminen on kallista ja opettajan löytäminen voi olla vaikeaa. Palkkakustannukset voivat olla suuret. Esimerkiksi monikulttuurisessa koulussa, jossa opetetaan evankelis-luterilaisen uskonnon lisäksi ortodoksisista ja katolista uskontoa, islamin uskontoa sekä elämänkatsomustietoa, pitää kunnan maksaa yhdestä katsomusaineiden oppitunnista palkka yhteensä viidelle opettajalle.

Muodollisesti pätevien opettajien löytäminen pienryhmäisille uskonnoille voi olla vaikeaa, koska Suomessa on esimerkiksi vain 20 virkakelpoista islamin opettajaa sekä 10 virkakelpoista katolisen uskonnon opettajaa. Ortodoksisen uskonnon sekä elämänkatsomustiedon virkakelpoisia opettajia on huomattavasti enemmän, mutta myös näiden oppiaineiden opettajia tarvitaan lisää. (Kallioniemi & Tainio 2019, 136–139.) Esimerkiksi osa elämänkatsomustiedon opettajista opettaa kyseistä oppiainetta ilman juuri tämän oppiaineen muodollista pätevyyttä. Opettajapulan lisäksi pienryhmäisten uskontojen oppitunneilla on pulaa koulunkäyntiavustajaresursseista, jotka olisivat opetusryhmien heterogeenisyyden takia tarpeellisia (Onnisekä 2017, 95). Pienryhmäisten uskontojen opettajat ovat usein kiertäviä opettajia, jotka voivat työskennellä useissa eri kouluissa.

Esimerkiksi Turun kaupungin toimintaperiaatteena on, että ensisijaisesti opettaja kiertää koulusta toiseen eikä oppilas. Kiertävän opettajan työ on usein raskasta eikä opettaja välttämättä kiinnity kunnolla mihinkään kouluun. Epäpätevien opettajien palkka on usein huono eikä pienryhmäisten uskontojen opettajien vakituisia virkoja ole tarjolla kovin monessa kunnassa johtuen pienistä oppilas -ja tuntimääristä. (Hadi 2015, 39–45.)

Opettajaresurssipulan sekä riittämättömien opetustilojen lisäksi pienryhmäisillä uskonnoilla ja elämäkatsomustiedolla on pulaa laadukkaista oppimateriaaleista. Elämäkatsomustiedon oppikirjat voivat olla osalle oppilaista liian vaikealukuisia ja oppikirjasarjoissa on vähemmän valinnanvaraa kuin evankelis-luterilaisen uskonnon oppikirjoissa. Opettajat joutuvat usein laatimaan ainakin osan materiaaleista itse. Materiaalipulaa on helpottanut erilaiset sähköiset oppimisympäristöt sekä sähköiset oppimateriaalit. Sähköiset oppimisympäristöt antavat mahdollisuuksia myös etäopetukseen, jolloin oppilaita ei tarvitse kuljettaa koulusta toiseen oppitunneille.

2.4 Nykyisen katsomusopetusmallin etuja

Nykyisen katsomusopetusmallin yhtenä suurimpana etuna pidetään sitä, että se huomio erilaisista taustoista tulevien oppilaiden maailmankatsomukset. Jokaisella on, ainakin teoriassa, oikeus saada koulussa oman uskontonsa tunnustuksetonta opetusta. Uskonottomilla oppilailla on oikeus uskonottomaan opetukseen elämäkatsomustiedon muodossa, mikä on myös tärkeää uskonnonvapauden ja ihmisoikeuksien kannalta. Nykyinen katsomusopetusmalli nähdään tämän vuoksi ihmisoikeuksien kannalta onnistuneena sekä positiivista uskonnonvapautta korostavana. Pienryhmäiset uskonnot kokevat nykyisen katsomusopetusmallin olevan konkreettinen osoitus siitä, että suomalainen yhteiskunta hyväksyy heidän uskontonsa. Nykyinen katsomusopetusmalli koetaan pienryhmäisten uskontojen keskuudessa integraatiota edistävänä ja oppilaiden omaa identiteettiä tukevana. (Katolinen kirkko Suomessa 2010.) Eryteisesti islamin opettajat kokevat oman uskonnon opetuksen myönteisenä, koska sen kautta oppilaat voivat ymmärtää, että he voivat harjoittaa islamin uskontoa, mutta silti olla suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä (Lempinen 2007, 241). Islamin oppitunneilla voidaan myös käsitellä ennakkoluuloja, joita valtaväestö kohdistaa muslimeihin sekä ennakkoluuloja, joita muslimeilla on valtaväestöön liittyen. Katolisen ja ortodoksisen uskonnon opettajat kokevat islamin opettajien tavoin, että oman uskonnon opetus tukee oppilaiden oman uskonnollisen identiteetin kehitystä. Maahanmuuttajaoppilaille oma uskonto voi olla myös ainoa tuttu asia suomalaisessa koulussa, jolloin uskonnonopetuksella voi olla tärkeä merkitys uuteen kotimaahan ja suomalaiseen kouluun sopeutumisen kannalta. (Katolinen kirkko Suomessa 2010 & Suomen ortodoksisten opettajien liitto 2013.)

Nykyiset uskontoaineet ja elämäkatsomustieto ovat sisällöiltään hyvin monipuolisia.

Uskonnonopetus tarjoaa parhaimmillaan laajan uskonnollisen yleissivistyksen mikä on tärkeää nykypäivän monikulttuurisessa ja kansainvälisessä yhteiskunnassa. Uskonnonopetuksessa oppilaat kehittävät oman uskonnon ja kulttuuriperinnön tuntemusta, oppivat maailmanuskonnoista sekä pohtivat eettisiä kysymyksiä. Elämäkatsomustietoon sisältyy myös uskonnon tavoin katsomuksellisen yleissivistyksen kehittäminen ja eettinen pohdinta. Elämäkatsomustiedon hyvä puoli verrattuna uskonnon opetukseen on se, että opetus on hyvin oppilaslähtöistä. Opetuksessa ei tarjota vain valmiita faktoja, vaan tarjotaan oppilaille aineksia oman katsomuksellisen identiteetin rakentamiseen. (OPS 2014, 411) Oman kulttuuriperinnön tunteminen sekä eri taustoista tulevien ikätovereiden kohtaaminen opettavat lapsille ja nuorille erilaisten ajattelutapojen ymmärtämistä sekä erilaisuuden hyväksymistä. Oli kyseessä uskonnon tai elämäkatsomustiedon ryhmä, voi samassa ryhmässä olla eri uskontosuuntauksia tai uskontoja ja kulttuureja edustavia oppilaita. Esimerkiksi islamin oppitunneilla yksi keskeinen tavoite on käytännössä se, että eri muslimimaista ja suuntauksista tulevat oppilaat ymmärtävät, että voi olla muslimi eri tavoilla (Lempinen 2007, 242–243). Eri uskontoaineiden ja elämäkatsomustiedon ryhmien välinen yhteistyö on myös parhaimmillaan hyvin rikastuttavaa, koska eri opetusryhmät tuovat keskusteluihin mukaan oman tietämyksensä ja näkökulmansa, kuten Suomen ortodoksisten opettajien liitto mainitsi kaikille yhteistä katsomusainetta käsittelevässä kannanotossaan (Suomen ortodoksisten opettajien liitto 2013).

Vaikka nykyinen katsomusopetusmalli voi olla kunnille kallis ylläpitää ja pienryhmäisten uskontojen opettajien löytäminen voi olla vaikeaa, on nykyisellä katsomusopetusmallilla työllisyyttä edistävä vaikutus etenkin musliminaisten kohdalla, joille työnsaanti voi olla vaikeampaa esimerkiksi pukeutumiseen liittyvien ennakkoluulojen vuoksi. Ylipäätään oman uskonnon opetus luo lisää työllisyysmahdollisuuksia maahanmuuttajataustaisille opettajille. (Onniskä 2011, 122–138.)

2.5 Muiden maiden katsomusopetusmalleja

Esittelen seuraavaksi muiden Euroopan maiden katsomusopetusmalleja, koska niitä on toisinaan vertailtu, vaikka ei aina kovin onnistuneesti, Suomen katsomusopetusmalliin. Suomeen on myös keskusteluissa ehdotettu Ruotsin tai Norjan mallin kaltaista yhteistä katsomusainetta. Siksi on hyvä tuntea myös muiden Euroopan maiden katsomusopetusmalleja. Uskonnonopetuksen asema, muoto ja toteutus vaihtelevat eri maissa, riippuen siitä, millainen uskonnollinen kenttä kyseisessä yhteiskunnassa on, millainen on uskonnon ja maallisen välinen suhde, historiallinen perinne sekä siitä, millainen käsitys uskonnonopetuksen tehtävästä ja olemuksesta vallitsee

koulutusjärjestelmässä (Kallioniemi 2005, 22). Eri maiden opetusmallien vertailua toisiinsa vaikeuttavat suuret erot maiden kulttuuri -ja aatehistoriassa, yhteiskuntapoliittisissa perinteissä, uskonnollisessa kentässä sekä koulutusjärjestelmässä (Tomperi 2013, 64).

Euroopan maat voidaan jakaa uskonnonopetuksen suhteen kahteen päätyyppiin siten, että maassa voi olla uskonnonopetuksen suhteen joko yhdenmukainen, vahva ratkaisu tai monimuotoineheikko ratkaisu. Yhdenmukaisessa / vahvassa ratkaisussa on tavoitteena löytää yksi uskonnonopetusmalli, joka voi olla esimerkiksi tunnustuksellinen tai tunnustukseton opetus. Monimuotoisessa / heikossa ratkaisussa näkyy yhteiskunnan vähäisempi halu luoda yhtenäinen uskonnonopetusmalli.

(Kallioniemi 2005, 22–24.) Osassa maissa uskonnonopetus on pääasiassa koulujen ja viranomaisten järjestämää ja toteuttamaa, kun taas osassa Euroopan maita koulujen uskonnonopetus on pääasiassa uskonnollisten yhdyskuntien vastuulla.

Esittelen seuraavaksi muutamia erityyppisiä uskonnonopetusmalleja eri Euroopan maissa. Yhtä ja täysin samanlaista ratkaisua uskonnonopetuksen toteuttamiseen ei näytä olevan missään Euroopan maassa. Eri uskonnonopetusmalleista käsittelen erityisesti Ruotsin ja Norjan uskonnonopetusmalleja, koska ne ovat usein esiintyneet suomalaisessa katsomusopetuskeskustelussa ja niiden kaltaista opetusta on ehdotettu myös Suomeen. Norjan ja Ruotsin koulujärjestelmät sekä ylipäätään yhteiskuntarakenne ovat pitkälti samantyyppisiä kuin Suomessa, joten siksi näiden maiden uskonnonopetusmallit ovat ehkä vertailukelpoisimpia Suomen uskonnonopetusmallin kanssa.

Katsomusopetus on pakollista kaikissa Pohjoismaissa, ellei oppilaan huoltajat erikseen ano siitä vapautusta. Katsomusopetus on kaikissa Pohjoismaissa tunnustuksetonta sekä Suomea lukuun ottamatta yhteistä kaikille uskontokunnille. Norjassa on vuodesta 1997 lähtien opetettu kaikille yhteistä Uskonto, elämäkatsomustieto ja etiikka –oppiainetta, joka nimensä mukaisesti sisältää kristinuskon, maailmanuskontojen ja muiden elämäkatsomusten sekä filosofian ja etiikan opetusta. (Tomperi 2013, 69.) Oppiaineessa kristinuskon opetus ja kansallisen identiteetin tukeminen on korostunut. Oppiaineen tausta-ajatuksena on, että jokaisen oppilaan on hyvä tutustua kristinuskoon ja sen vaikutuksiin kulttuuriperinnössä. Ruotsissa on vuodesta 1962 lähtien opetettu kaikille yhteistä uskontotietoa. Oppiaine on lähtökohdiltaan objektiivinen, mutta pääpaino on käytännössä luterilaisen uskonnon sisältöjen ja kulttuuriperinnön opetuksessa. Tanskassa on yhteinen kristinuskoperustainen ja kristilliseen kulttuuriperintöön painottuva opetus kaikille oppilaille. (Tomperi 2013, 69.)

Muista Euroopan maista Iso-Britanniassa on Pohjoismaiden kaltainen kaikille uskontokunnille yhteinen tunnustukseton opetus. Tosin Iso-Britanniassa opetuksessa voi olla paikallisia eroja, koska kouluviranomaiset ja uskonnolliset yhteisöt kehittävät opetussuunnitelmia paikallistasolla. Osassa Euroopan maita uskonnonopetukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja ensisijaisena oppiaineena tarjotaan etiikkaa tai moraalikasvatusta. Koulussa voi olla valinnaisena oppiaineena uskontotiedon tai oman uskonnon opetusta. (Tomperi 2013, 69.)

Italiassa ja Espanjassa uskonnonopetukseen osallistuminen on vapaaehtoista, mutta koulujen uskonnonopetus on tunnustuksellista. Näissä maissa valtaosa oppilaista osallistuu roomalaiskatoliseen uskonnonopetukseen. (Tomperi 2013, 69.) Saksassa uskonnonopetus on samankaltaista kuin Suomessa eli opetusta annetaan oman uskontokunnan mukaan ja opetus on pääasiassa enemmistön mukaista. Vähemmistöuskontojen opetusta järjestetään tiettyjen reunaehtojen täytyessä, kuten Suomessa. Saksan uskonnonopetusmallin erona Suomeen verrattuna on se, että opetus on tunnustuksellista ja opetusjärjestelyt vaihtelevat hieman Saksan eri osavaltioiden välillä. (Tomperi 2013, 69.)

Ranskassa valtion kouluissa ei järjestetä uskonnonopetusta. Sen sijaan uskontoja voidaan käsitellä muussa opetuksessa, kuten historiassa, filosofiassa ja yhteiskuntaopissa. (Tomperi 2013, 69) Malli pohjautuu Ranskan valtion kehitykseen vuoden 1788 suuren vallankumouksen jälkeen, jonka seurauksena uskonto ja valtio on tiukasti erotettu toisistaan. Vaikka Ranskan valtion kouluissa ei opeteta uskontoa, on maassa silti monia katolisia yksityiskouluja, joissa opiskelee noin 20 % oppilaista.

Katsomusopetusmalleja on monenlaisia eikä yhtä ja samanlaista ratkaisua katsomusaineiden opetuksen toteuttamiseksi ole olemassa. Näitä edellä mainituista opetusmalleista ehkä vertailukelpoisimmat Suomen katsomusopetusmallin kanssa ovat Ruotsin ja Norjan mallit. Nämä mallit nousevat toisinaan esille yhteisestä katsomusaineesta keskusteltaessa, koska Suomea lukuun ottamatta muissa Pohjoismaissa on kaikille yhteinen katsomusaine. Ranskan malli on nostettu toisinaan esiin keskusteluissa, kun on pohdittu, onko uskonnonopetus kouluissa ylipäättään tarpeellista. Kyselytutkimukseni vastauksissa ei nostettu esille minkään tietyn valtion katsomusopetusmallia, joten en pystynyt tekemään kovin paljoa vertailua eri maiden opetusmalleista vastauksia analysoidessani. On todennäköistä, että kyselyn vastaajat ovat tietoisia siitä, että eri maiden opetusmallit eivät välttämättä sellaisinaan sovi Suomeen ja niissä voi olla puutteita. Esimerkiksi Ruotsin mallia on kritisoitu siitä, että se painottaa vahvasti luterilaista uskontoa siihen nähden, että opetuksen olisi tarkoitus olla objektiivista (Berglund 2013, 165-166). Siksi vastaajat eivät todennäköisesti ehdottaneet muiden maiden opetusmalleja ratkaisuksi

suomalaisten peruskoulujen katsomusaineiden opetukseen. Vastauksissa nostettiin esiin joko yhteinen katsomusaine tai nykymalli.

3 Aineisto ja menetelmä

3.1 Aineistonhankintamenetelmät

Aineistonkeruumenetelmänä käytin kyselytutkimusta, johon vastasi eri katsomusaineiden opettajia sekä katsomusaineiden opettajaopiskelijoita Varsinais-Suomen alueelta. Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi kyselyn, koska tavoitteenani oli selvittää nimenomaan katsomusaineiden opettajien näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta. Kyselyjen avulla on helppo selvittää vastaajien arvoja, asenteita, käsityksiä ja mielipiteitä sekä kysyä vastaajien perusteluja heidän mielipiteilleen (Hirsjärvi 2000, 180-184). Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi kyselyn, koska sen avulla on mahdollista kerätä laaja tutkimusaineisto ja saada mukaan useita koehenkilöitä, mikä olisi esimerkiksi haastattelututkimuksen avulla hyvin työlästä. Aineiston kerääminen on myös kyselyiden avulla melko nopeaa. (Hirsjärvi 2000, 182.) Kyselyn heikkous aineistonkeruumenetelmänä on kyselyyn vastaamattomuus eli kato, joka voi olla toisinaan suurta. Jos kyselyyn on vastannut vain pieni joukko ihmisiä, kyselyn tulokset eivät välttämättä ole kovin luotettavia tai ainakaan sellaisia, joiden perusteella voisi tehdä täysin selkeitä johtopäätöksiä tutkittavasta asiasta. (Hirsjärvi 2000, 182.)

Päädyin laatimaan kyselyn, joka sisälsi sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Vastaajien työtä sekä omaa analysointivaihetta helpottaakseni päädyin laatimaan kyselylomakkeen, jossa lomakkeen alkuosan kysymyksistä suurin osa on monivalintakysymyksiä. Päädyin laatimaan monivalintakysymyksiä, koska halusin kysyä juuri tiettyjä, keskusteluissa ja kannanotoissa usein toistuvia asioita katsomusaineiden opetukseen liittyen. Koska tutkimukseni tavoitteena oli selvittää opettajien näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta ja näkemyksiin liittyy olennaisesti asenteet, laadin osan monivalintakysymyksistä Likertin –asenneasteikolla. Likertin –asteikko on mielipideväittämissä yleisesti käytetty neljä –tai viisiportainen järjestysasteikko, jossa on useimmiten toisena ääripäänä vastausvaihtoehto *täysin samaa mieltä* ja toisena ääripäänä *täysin eri mieltä*. (Heikkilä 2000, 53.) Vastaajan tulee valita asteikolta omaa käsitystään parhaiten vastaava vaihtoehto. Oman kyselyni monivalintaosiossa käytin seuraavia vastausvaihtoehtoja: *täysin samaa mieltä, melko samaa mieltä, en osaa sanoa, melko eri mieltä, täysin eri mieltä*.

Täydensin monivalintakysymyksiä avoimilla kysymyksillä, koska tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää nimenomaan vastaajien omia näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta. Avoimet kysymykset antavat vastaajille mahdollisuuden kertoa omista näkemyksistään vapaammin, joten

siksi päätin laatia niitä omaan kyselyyni. Kyselylomakkeeni sisälsi myös sekamuotoisia kysymyksiä. Esimerkiksi kysyin vastaajilta, mitä oppiaineita he opettavat, jolloin lisäsin valmiiden vaihtoehtojen lisäksi kohdan, johon vastaajat pystyivät kirjoittamaan vastauksensa omin sanoin. Tein näin, koska mahdollisia opetettavia aineita on paljon, joten niitä kaikkia on vaikea luetella valmiiksi.

Kun laadin oman Pro gradu -tutkimukseni kyselylomaketta, jouduin yllättävän paljon pohtimaan, millaista tietoa oikeastaan haluan saada kyselyyn vastaajilta sekä miten muotoilisin lomakkeen kysymykset, että ne olisivat selkeitä mutta eivät silti liian johdattelevia. Oli paljon asioita, joita halusin kysyä, ja jotka olivat tutkimukseni kannalta tärkeitä. Siksi olikin haastavaa laatia riittävän lyhyt kyselylomake ja jälkeensä ajateltuna lomake olisi voinut olla vielä käyttämäni lomaketta lyhyempi. Lomaketta laatiessa jouduin tarkentamaan uudelleen itselleni, mitkä ovat tutkimuskysymykseni ja millaisia kysymyksiä minun tulee laatia kyselylomakkeeseen, jotta todella saan vastaukset itse tutkimuskysymyksiini. Esimerkiksi päätin monivalintakysymysosioiden lopussa kysyä vastaajilta suoraan, millaista katsomusopetusmallia he kannattavat, jotta saisin vastauksen tutkimukseni päätutkimuskysymykseen. Onnistuin laatimaan melko hyvät tutkimuskysymykset ja sain aineistosta vastauksia kaikkiin tutkimuskysymyksiini. Jälkeensä ajateltuna olisin voinut hieman karsia kysymysten määrää, koska jouduin karsimaan joitakin asioita pois melko suppeasta aineistostani.

Kyselylomake saatekirjeineen oli noin viiden sivun mittainen. Lomakkeen alkuosassa kysyin vastaajien taustatietoja, esimerkiksi mitä katsomusaineita he opettavat, montako vuotta heillä on työkokemusta katsomusaineiden opettamisesta, minkä kokoisessa kunnassa ja koulussa he työskentelevät sekä millainen koulutus heillä on katsomusaineiden opettamiseen. Kyselyn seuraavassa osiossa selvitin opettajien näkemyksiä heidän oman katsomusaineensa / -aineidensa opetuksesta monivalintakysymyksillä, joihin laadin vastausvaihtoehdot Likertin asteikolla. Selvitin opettajien näkemyksiä heidän oman katsomusaineensa / aineidensa opetuksesta erilaisten väitelauseiden avulla, joihin opettajien piti valita omaa näkemystään parhaiten kuvaava vaihtoehto Likertin asteikolta. Yksi tällainen väitelause oli esimerkiksi ”Opettamani katsomusaine /katsomusaineet soveltuvat erilaisista uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa opetusryhmässä”. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavat: *täysin eri mieltä, melko eri mieltä, en osaa sanoa, melko samaa mieltä, täysin samaa mieltä*. Kyselyn kolmannessa osiossa esitin vastaajille avoimia kysymyksiä, joihin heidän piti vastata muutamalla lauseella tai sanalla. Vastaamista helpottaakseni annoin vastaajille ohjeeksi, että heidän ei ole pakko vastata kaikkiin kysymyksiin, mutta toivon heidän vastaavan kaikkiin tai ainakin tärkeimmiksi kokemiinsa

kysymyksiin. Laadin avoimet kysymykset täydentämään monivalintakysymyksiä. Avointen kysymysten kautta vastaajat saivat myös esittää vapaammin omia näkemyksiään kuin monivalintakysymysten kautta. Esimerkiksi viimeisessä kysymyksessä vastaajat saivat vapaasti kertoa, mikä olisi heidän mielestään paras ratkaisu toteuttaa katsomusaineiden opetusta suomalaisissa yläkouluissa. Avointen kysymysten osiossa vastaajat saivat muun muassa kertoa mitä hyviä puolia heidän opettamisensa katsomusaineissaan on ja mitä he puolestaan haluaisivat kehittää katsomusaineiden opetuksessa.

Laadin kyselyn sähköisenä Webropol -alustalla. Webropol -linkin avulla oli helppo lähettää kyselyä edelleenvälitettäväksi useille eri tahoille. Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi sähköisen kyselyn, koska ajattelin että sen avulla tavoittaisin enemmän vastaajia kuin esimerkiksi postitse lähetettävällä kyselyllä. Lisäksi ajattelin, että sähköiseen kyselyyn vastaaminen on vaivattomampaa ja nopeampaa, jolloin todennäköisesti pienempi joukko kyselyn saaneista opettajista jättäisi vastaamatta kuin vaikka postitse lähetettävään kyselyyn. Sähköinen kysely on helppo jakaa julkisena linkkinä internetin kautta, jolloin kyselyyn vastaajien anonymiteetti on helppo säilyttää.

Koska kyselytutkimuksiin liittyvä vastausten kato on usein keskeinen ongelma kyselytutkimuksissa, päätin jakaa kyselyä mahdollisimman monelle eri taholle. Jaoin kyselyn julkisena linkkinä seuraaville aineenopettajaliitoille sekä opiskelija-ainejärjestöille: Suomen uskonnonopettajainliitto SUOL ry:n sähköpostilista sekä Facebook -ryhmä, Turun seudun uskonnonopettajien Facebook -ryhmä, Uskonnonopettajaksi opiskelevat Turussa Facebook -ryhmä, Elämänkatsomustiedon ja filosofian opettajat Feto ry:n Facebook -ryhmä, Turun yliopiston kulttuurintutkijoiden ainejärjestö Kutu ry sähköpostilista, Kutu ry:n alumnit sähköpostilista, Turun auskultantit ry:n sähköpostilista, Turun yliopiston luokanopettajaopiskelijoiden ainejärjestö Opex ry:n sähköpostilista, kasvatustieteiden opiskelijoiden ainejärjestö Katko ry:n sähköpostilista, yleisen historian opiskelijoiden ainejärjestö Kritiikki ry:n sähköpostilista, Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry:n Turun seudun paikalliskerhon sähköpostilista, filosofian opiskelijoiden ainejärjestö Dialectica ry:n sähköpostilista, Turun yliopiston uskontotieteen opiskelijoiden sähköpostilista, ”Filosofian opetus ” -Facebook -ryhmä, ” TVT filosofian ja elämänkatsomustiedon opetuksessa ”- Facebook-ryhmä, ” Elämänkatsomustieto ”- Facebook-ryhmä, ” Uskonnonopetus.fi ” -Facebook -ryhmä.

Näin ollen jaoin kyselyni yhteensä 15 eri taholle lokakuun, marraskuun, joulukuun 2019 ja tammikuun 2020 aikana. En osaa tarkasti sanoa, mitä kautta sain kyselyyni eniten vastaajia mutta todennäköisesti SUOL ry:n kautta kyselyni sai eniten näkyvyyttä ja vastaajia. En saanut kaikilta

sähköpostilistojen ylläpitäjiltä vastausviestiä kyselyni välityspyyntöön, joten en ole varma onko kyselyäni jaettu aivan kaikkien edellä luettelemieni tahojen kautta. Sen tiedän varmaksi, että kyselyäni on jaettu ainakin Kutu ry:n, HYOL ry:n Turun paikalliskerhon, Turun Auskultantit ry:n sähköpostilistoilla. Facebook -ryhmissä sekä Turun yliopiston uskontotieteen opiskelijoiden sähköpostilistalla pystyin jakamaan kyselyni linkin saatekirjeineen itse.

Lokakuun 2019 ja tammikuun 2020 välisenä aikana sain kyselyyni yhteensä kuusi vastausta. Vastaajamäärä oli siis syksyn osalta hyvin pieni. Loppuvuodesta kyselytutkimusten vastaajaprosentti jää yleensä pieneksi, koska ihmiset ovat loppuvuodesta usein kiireisiä. Tämä pätee myös yläkoulujen opettajiin, koska juuri ennen joulua tehtävät väliarvioinnit lisäävät opettajien työmäärää. SUOL teetti juuri lokakuun aikana oman kyselyn katsomusaineiden opetuksesta, joten sovimme SUOL ry:n toiminnanjohtajan kanssa, että oma kyselyni jaetaan vasta tammikuussa. Arvelimme tämän olevan selkeämpää SUOL ry:n jäsenten kannalta, koska oma kyselyni oli aiheeltaan ja kysymyksiltään hyvin samankaltainen SUOL ry:n kyselyn kanssa. Sen lisäksi, että jaoin kyselyni tammikuussa SUOL ry:n kautta, tammikuun ja helmikuun korkeampaan vastausprosenttiin vaikuttaa luultavasti sekin, että lähetin muistutusviestejä useille tahoille, joille jaoin kyselyäni loppusyksyllä sekä sähköpostitse että edellä luettelemissani Facebook -ryhmissä. Lisäksi tammikuussa heti koulujen joululoman jälkeen opettajat ovat olleet luultavasti virkeämpiä sekä vähemmän kiireisiä ja siksi innokkaampia vastaamaan kyselyihin. Tammikuun ja helmikuun aikana sain kyselyyni 12 vastausta. Kaiken kaikkiaan sain kyselyyn 18 vastausta. Näin ollen tutkimusaineistoni on hyvin pieni, joten sen perusteella ei voi tehdä minkäänlaisia yleistyksiä, vaan se tarjoaa vain alustavia näkemyksiä.

3.2 Aineiston esittely

Esittelen aineiston kysymys kerrallaan pyrkien muodostamaan tarkan kuvauksen aineiston määrästä ja siitä, millaisia vastaajia kyselytutkimukseen osallistui. Aineisto on kerätty sähköisen kyselylomakkeen avulla, joka löytyy liitteenä tutkielman lopusta (ks. liite 1). Aineiston esittelyn tueksi laadin muutaman havainnollistavan taulukon.

Kyselyvastauksia oli yhteensä 18. Vastaajista 15 (83%) oli naisia ja 3 (17%) miehiä eli selkeä enemmistö kyselyyn vastanneista oli naisia. Tässä tutkimuksessa naiset olivat siis selkeästi yliedustettuina. Vastaajien sukupuolijakauma ei välttämättä ole ainoastaan sattumaa, vaan kertoo myös siitä, että opetusalan työntekijöistä naisten osuus on suurempi kuin miesten. Vastaajista vain yksi (6%) oli alle 25 –vuotias. Vastaajista kuusi (33%) oli iältään 25–30 -vuotiaita, kaksi (11%) 35–40-vuotiaita, yksi (6%) 40–45-vuotias, kaksi (11%) 45–50-vuotiaita ja kuusi (33%) vastaajista oli

iältään yli 50-vuotiaita. 30-35-Vuotiaiden ikäryhmästä ei osallistunut vastaajia tähän kyselytutkimukseen. Kyselyssä painottuivat siis ikäryhmät 25–30-vuotiaat sekä yli 50-vuotiaat. Tähän yli 50-vuotiaiden ikäryhmään kuuluivat myös kaikki kyselyyn vastanneet kolme miestä. Miesten ikäjakauma kyselyn vastaajissa oli hieman yllättävää enkä osaa sanoa johtuuko tämä vain sattumasta vai ovatko Varsinais-Suomen alueella katsomusaineiden opettajina toimivat miehet keskimäärin hieman iäkkäämpiä.

Vastaajat	ikä
yhteensä 18	
naiset 15 (83%)	alle 25 vuotta (6%) 1 vastaaja 25–30-vuotiaat (33%) 6 vastaajaa 35–40-vuotiaat (11%) 2 vastaajaa 40–45-vuotiaat (6%) 1 vastaaja 45–50-vuotiaat (11%) 2 vastaajaa yli 50 vuotta (33%) 6 vastaajaa
miehet 3 (17%)	yli 50 vuotta

Vastaajista kaksi (11%) ilmoitti olevansa opiskelijoita. Lopuilla vastaajista opetuskokemus vaihteli alle 1-vuodesta yli 20-vuoteen. Neljällä (28%) vastaajista oli opetuskokemusta alle 1-vuotta. Yhdellä (6%) vastaajalla kokemusta oli 1–3-vuotta, yhdellä (6%) 3–5-vuotta, kahdella (11%) 10–15-vuotta, kolmella (17%) 15–20-vuotta sekä viidellä (28%) vastaajalla yli 20-vuotta. Vastaajat painottuivat selkeästi aivan opettajan uran alkuvaiheessa oleviin sekä jo pitkän työuran omaaviin opettajiin.

Opetuskokemus vuosissa	vastaajien määrä
------------------------	------------------

opiskelija	2 (11%)
alle 1-vuotta	4 (28%)
1–3-vuotta	1 (6%)
3–5-vuotta	1 (6%)
10–15-vuotta	2 (11%)
15–20-vuotta	3 (17%)

yli 20-vuotta	5 (38%)

Vastaajista kymmenen eli selkeä enemmistö ilmoitti opettavansa sekä evankelis-luterilaista uskontoa että elämäkatsomustietoa. Viisi vastaajaa ilmoitti opettavansa vain evankelis-luterilaista uskontoa ja kaksi vastaajaa ilmoitti opettavansa vain elämäkatsomustietoa. Yksi vastaajista ilmoitti opettavansa pienryhmäistä uskontoa, evankelis-luterilaista uskontoa ja elämäkatsomustietoa. Näin ollen pienryhmäisten uskontojen opettajat ovat tutkimuksessani edustettuina, mutta huomattavana vähemmistönä. Tässä tapauksessa en viittaa pienryhmäisillä uskonnoilla elämäkatsomustiedon oppiaineeseen, joka voidaan myös laskea pienryhmäisiin uskontoihin vähemmistöasemansa vuoksi.

Opetettavat katsomusaineet	Vastaajien määrä
Evangelisluterilainen uskonto ja elämäkatsomustieto	10
Vain evankelis-luterilainen uskonto	5
Vain elämäkatsomustieto	2
pienryhmäinen uskonto	1

Halusin tutkimukseeni mukaan evankelis-luterilaisen uskonnon, ortodoksisen uskonnon, katolisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon. Valitsin tähän tutkimukseen vain kolme pienryhmäistä uskontoa: katolisen-, ortodoksisen –ja islamin uskonnon, vaikka suomalaisissa kouluissa opetetaan useampia pienryhmäisiä uskontoja. Nämä kolme opetettavaa uskontoa valitsin siksi, että niiden opetus ei rajoitu vain pääkaupunkiseudulle ja niillä on pienryhmäisistä uskonnoista suurin oppilasmäärä. Näitä uskontoja opetetaan myös Varsinais-Suomen alueella.

Rajasin kyselytutkimukseni vastaajiksi vain yläkoulun opettajat sekä opettajiksi opiskelevat, koska valitsemiani pienryhmäisiä uskontoja opetetaan yläkouluissa. Ensin kohdistin kyselytutkimukseni ainoastaan jo työelämässä oleville katsomusaineiden opettajille, mutta pian päätin ottaa kyselyyni mukaan myös opiskelijat, jotta saisin enemmän vastaajia ja siten hieman laajemman tutkimusotoksen. Lähtökohtaisesti oletin, että opiskelijoiden näkemykset eivät luultavasti eroa merkittävästä jo työelämässä olevien opettajien näkemyksistä. Toisaalta ajattelin, että olisi myös kiinnostavaa vertailla mahdollisia näkemyseroja opiskelijoiden ja jo työelämässä olevien opettajien välillä. Kriteeriksi vastaajille asetin sen, että opiskelijoilla tulisi olla jo hieman kokemusta

yläluokkien katsomusaineiden opettamisesta, esimerkiksi sijaisuuksien kautta. Asetin vastaajille tämän kriteerin, koska käytännön kokemus katsomusaineiden opetuksesta avaa todennäköisesti uusia näkökulmia katsomusaineiden opetukseen teoretiedon rinnalle. Käytännön opetustyökokemuksen kautta on luultavasti helpompi muodostaa näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta, kun on itse oman työn kautta tutustunut suomalaisissa peruskouluissa vallitsevaan käytännön todellisuuteen.

Rajasin tutkimuksestani pois lukion opettajat, koska lukion katsomusaineiden opetussuunnitelmat ja kurssisisällöt sekä opetuksen tavoitteet ovat erilaisia kuin perusopetuksessa, joten lukion katsomusaineiden opetus vaatisi jo oman tutkimuksensa. Rajasin tutkimuksestani pois myös pelkästään alaluokkien parissa työskentelevät opettajat, koska alaluokkien katsomusaineiden tavoitteet ja sisällöt eroavat jonkin verran yläluokkien katsomusopetuksesta. Lisäksi alakoulujen uskonnonopettajilla on usein suppeampi koulutus nimenomaan katsomusaineiden opetukseen kuin yläkoulujen ja lukioiden aineenopettajilla. Tein tutkimuksen kohderyhmää valikoidessani paljon rajauksia, mikä on varmasti yksi syy siihen, että aineisto jäi hyvin pieneksi.

Kaikki kyselyyn vastanneet olivat suorittaneet opettajankoulutuksen suomalaisissa yliopistoissa. Tosin kaksi vastaajista (11%) oli opiskelijoita, jotka suorittavat tällä hetkellä opettajankoulutusta. Enemmistö vastaajista eli 16 vastaajaa (19%) oli koulutukseltaan aineenopettajia. Kahdella näistä vastaajista oli aineenopettajan pätevyyden lisäksi suoritettuna myös luokanopettajan pätevyys. Enemmistö vastaajista eli 9 vastaajaa (50%) oli opiskellut pääaineena uskontotiedettä. Neljä vastaajaa (22%) ilmoitti opiskelleensa uskontotiedettä sivuaineena. Neljä vastaajaa (22%) ilmoitti opiskelleensa pääaineena teologiaa ja yksi vastaaja ilmoitti opiskelleensa teologiaa sivuaineena. Yksi vastaajista ilmoitti opiskelleensa pienryhmäisen uskonnon aineenopettajan pätevyyden. Enemmistö vastaajista eli seitsemän vastaajaa (44%) oli opiskellut elämänskatsomustiedon aineenopettajan pätevyyden. Viisi vastaajaa (33%) oli suorittanut joitakin elämänskatsomustiedon opettajan opintojen kursseja. Neljä vastaajaa (25%) ilmoitti ettei ole suorittanut elämänskatsomustiedon opettajan opintoja. Lähes kaikki kyselyyn vastanneista opettajista ilmoittivat opettavansa uskonnon ja/ tai elämänskatsomustiedon lisäksi myös muita oppiaineita. Yleisimmät opetettavat aineet olivat filosofia ja psykologia. Muina opetettavina aineina vastaajilla oli muun muassa biologia, maantieto ja terveystieto sekä historia ja yhteiskuntaoppi.

Koulutustausta	Vastaajien määrä
opiskelija	2 (11%)
aineenopettaja	16 (19%)

aineenopettaja + luokanopettaja	2 (11%)
pääaineena uskontotiede	9 (50%)
Sivuaineena uskontotiede	4 (22%)
pääaineena teologia	4(22%)
sivuaineena teologia	1 (6%)
Elämäkatsomustiedon opinnot	7 (44%)
Osa elämäkatsomustiedon opinnoista suoritettu	5 (33%)
Ei elämäkatsomustiedon opintoja	4 (25%)
pienryhmäisen uskonnon opettajan pätevyys	1 (6%)

Kysyin vastaajilta heidän työkoulunsa oppilasmäärää sekä työkunnan asukaslukua, jotta saisin selville, millaisia eroavaisuuksia katsomusaineiden opetuksessa on verrattuna Varsinais-Suomen kasvukeskukseen Turkuun suhteessa pienempiin maalaiskuntiin muualla Varsinais-Suomessa. Muutama vastaaja valitettavasti jätti vastaamatta näihin kysymyksiin. Kaikki kysymykseen vastanneet (16 vastaajaa, 100%) ilmoittivat, että heidän työkouluissaan opetetaan evankelis-luterilaista uskontoa. 14 Vastaajaa (88%) ilmoitti että heidän työkouluissaan opetetaan elämäkatsomustietoa. Sekä ortodoksista uskontoa että katolista uskontoa opetetaan kuuden vastaajan (38%) työkoulussa. Seitsemän vastaajaa (44%) ilmoitti, että heidän työkoulussa opetetaan islamia. Suuremmissa ja monikulttuurisemmissä kouluissa opetettavia katsomusaineita oli enemmän kuin pienemmissä kouluissa.

Opetettavat katsomusaineet	Vastaajien määrä
evankelis-luterilainen uskonto	16 (100%)
elämäkatsomustieto	14 (88%)
ortodoksinen uskonto, katolinen uskonto	6 (38%)
islam	7 (44%)

Vastaajien työkoulujen oppilasmäärissä oli jonkin verran vaihtelevuutta vastaajien välillä. Enemmistö vastaajista (4 vastaajaa, 27%) ilmoitti opettavansa 200–300 oppilaan kouluissa. Toiseksi suurin vastaajaryhmä (3 vastaajaa, 20%) ilmoitti opettavansa yli 700 oppilaan kouluissa. Vain yksi vastaaja ilmoitti opettavansa alle 100 oppilaan koulussa. Kaksi vastaajaa ilmoitti opettavansa 100–200 oppilaan kouluissa. 300–400 Oppilaan kouluissa sekä 500–600 oppilaan kouluissa ilmoitti

opettavansa myös kaksi vastaajaa. Muutama vastaaja ei vastannut tähän kysymykseen. Erot vastaajien työkoulujen oppilasmäärissä selittyvät todennäköisesti vastaajien työ kuntien asukasmäärien eroavaisuuksina. Selkeä enemmistö kyselyn vastaajista (10 vastaajaa, 67%) ilmoitti toimivansa opettajana suurissa yli 10 000 asukkaan kunnissa. Näin ollen suurin osa vastaajista on työsuhteessa Turun alueella tai Turun suuremmissa naapurikunnissa. Vastaajien anonymiteetin säilyttämiseksi en kysynyt vastaajilta heidän työ kuntansa nimeä tai työkoulua. Vastaajien työkoulujen oppilasmäärien ja työ kuntien asukaslukujen perusteella voin vain arvailla, työskentelevätkö he suuremmissa kasvukeskuksissa vai pienemmissä maalaiskunnissa. Keskiuurissa yli 5000 asukkaan kunnissa ilmoitti työskentelevänsä kolme vastaajaa (20%). Pienissä alle 5000 asukkaan kunnissa ilmoitti työskentelevänsä kaksi vastaajaa (13%). Vaihtelut vastaajien prosentuaalisen määrän suhteen johtuvat siitä, että osa vastaajista jätti vastaamatta työ kunnan asukasmäärään liittyvään kysymykseen.

Työkoulun oppilasmäärä		Vastaajien määrä	
200–300		4 (27%)	
yli 700		3 (20%)	
alle 100		1 (6%)	
100–200		2 (11%)	
300–400		2 (11%)	
500–600		2 (11%)	
Työkunnan asukasmäärä		vastaajien määrä	
yli 10 000 asukasta	yli 5000 asukasta	alle 5000 asukasta	
10 (67%)	3 (20%)	2 (13%)	

Avointen kysymysten osiossa pyysin vastaajia kuvailemaan heidän työkoulunsa monikulttuurisuutta. Kahta vastaajaa lukuun ottamatta kaikki opettajat vastasivat tähän kysymykseen. Enemmistö vastaajista kuvaili vastauksissaan työkouluunsa monikulttuuriseksi. Osa vastaajista kuvaili työkouluunsa vahvasti monikulttuuriseksi.

Työkouluni on monikulttuurinen koulu, jossa monikulttuurisuus näkyy kaikessa toiminnassa.

Sijaistamiskouluni on yksi monikulttuurisimmista kouluista Suomessa.

Osa vastaajista kuvaili monikulttuurisuuden olevan läsnä työkouluissaan, mutta ei välttämättä yhtä vahvasti kuin yllä olevissa esimerkkivastauksissa.

Koulumme ei ole kovin monikulttuurinen

Jonkin verran on

Monikulttuurinen, mutta valtakulttuuri vallitsee.

Valtaosa oppilaista osallistuu evankelis-luterilaiseen opetukseen. Koululla on oma erityispainotus ja oppilaat ovat pääsääntöisesti kantasuomalaisia.

Osa vastaajista kuvaili monikulttuurisuuden olevan heidän työkouluissaan hyvin vähäistä.

Koulumme on kulttuuriltaan melko homogeeninen maalaiskoulu. 300:sta Oppilaasta noin 10 opiskelee et:a, yksi uskontoa ja pari on vapautettu uskontotunneilta. Eri kansalaisuuksia on vain muutama. Opettajista valtaosa on valtaväestöön kuuluvia tunnustuksellisia luterilaisia.

Ei monikulttuurinen

Ei juuri ole

Kysyin vastaajilta heidän työkoulunsa oppilasmäärää, heidän työkuntansa asukaslukua sekä pyysin vastaajia kertomaan heidän työkoulujensa monikulttuurisuudesta, koska katsomusaineiden toteutuksessa on Suomessa suuria alueellisia eroja. Koulut voivat olla myös eri tavoin monikulttuurisia, esimerkiksi joissain kouluissa uskontojen kirjo on suurempi tai joissain kouluissa on enemmän uskonottomia oppilaita. Kouluissa voi olla myös erilaisiin kieli – ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvia oppilaita.

Suurissa kasvukeskuksissa kuten pääkaupunkiseudulla ja Turussa osa asuinalueista ja kouluista on hyvin monikulttuurisia, jolloin luonnollisesti opetettavia katsomusaineita on enemmän.

Pienemmissä ja maaseutumaisemmissa kunnissa väestö on homogeenisempaa ja erilaisten katsomusten kirjo on kouluissa pienempi. Tutkielmani otos (18 vastausta) on kaiken kaikkiaan pieni, joten sen perusteella ei ole tehtävissä minkäänlaisia yleistyksiä sen enempää koko Suomen kuin Varsinais-Suomenkaan osalta. Sen sijaan aineisto voi tarjota alustavaa näkemystä siihen, millaisia näkemyksiä opettajilla saattaa olla katsomusopetuksen tilanteesta ja tulevaisuuden toiveista. Tein tutkimuksen kohderyhmän suhteen paljon rajauksia ja tutkimukseni alue ei kattanut koko Suomea, vaan ainoastaan yhden maakunnan, joten erityisesti tämän takia kyselytutkimukseni vastaajamäärä jäi pieneksi.

3.3 Sisällönanalyysi

Valitsin oma Pro gradu -tutkimukseni kyselyvastausten analyysimenetelmäksi sisällönanalyysin, koska kyselyni aineisto on pääasiassa määrällistä, mutta osittain myös laadullista.

Sisällönanalyysini on osin aineistolähtöistä ja osin teoriaohjaavaa, koska tutkimukseni on luonteeltaan sellainen, että tulokset kannatti analysoida niin sanotusti aineisto edellä, jotta vastaajien näkemykset todella tulivat esiin analyysitekstissä. Tutkimukseeni oli myös vaikea löytää tiettyä tutkimusteoriaa, jonka ympärille olisin voinut rakentaa tutkimukseni ja tutkimusaineistoni analyysin. Sisällönanalyysini oli kuitenkin osittain teoriaohjaavaa, koska halusin selvittää juuri tiettyjä asioita kyselytutkimukseni avulla ja omaa tutkimustani ohjasi yhteistä katsomusainetta perusteleva tutkimus eli tietty viitekehys (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113). Päätin hyödyntää sisällönanalyysia, koska sisällönanalyysia voidaan pitää yksittäisen metodin lisäksi myös väljänä teoreettisena viitekehysenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91).

Sisällönanalyysi on metodi, jossa aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, jossa tarkastellaan jo valmiiksi tekstimuotoisia tai tekstimuotoon muutettuja aineistoja. Nämä aineistot voivat olla esimerkiksi kirjoja, päiväkirjoja, haastatteluita ja keskusteluita sekä tietysti kyselylomakkeita. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset tutkittavaan ilmiöön liittyvään laajempaan kontekstiin sekä muihin aiheita koskeviin tutkimustuloksiin.

Sisällönanalyysin yhteydessä puhutaan joskus myös sisällön erittelystä. Sisällön erittelystä puhuttaessa tarkoitetaan kvantitatiivista analyysia, jossa kuvataan määrällisesti tekstin tai dokumentin sisältöä. Sisällönanalyysillä voidaan näin ollen tarkoittaa sekä laadullista sisällönanalyysia että sisällön määrällistä erittelyä ja näitä molempia voidaan hyödyntää samaa aineistoa analysoitaessa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95-104.)

Kävin koko kyselyaineiston muutaman kerran huolella läpi ja valitsin aineistosta tutkimuksen kannalta kiinnostavimmat asiat, ja jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini. Aluksi minun oli haastavaa tehdä ratkaisu, miten lähtisin analysoimaan aineistoa, josta osa on määrällistä ja osa laadullista. Aluksi tyypittelin kaikki vastaukset sekä monivalintakysymysten että avoimien kysymysten perusteella kolmeen eri vastaustyyppiin: *hyväksyvät, torjuvat ja keinuvat* näkemykset, sen mukaan, miten vastaajat suhtautuivat kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Sen jälkeen erittelin monivalintakysymysten vastaukset kysymys kerrallaan sen mukaan, minkä vastausvaihtoehdon vastaajat olivat valinneet Likertin-asteikolta. Sen jälkeen kävin uudelleen läpi avoimet kysymykset ja valitsin niistä useimmin toistuvat ja itseäni eniten kiinnostaneet vastaukset. Suljin melko vähän asioita pois avoimista kysymyksistä, koska aineisto oli suppea. Avoimien kysymyksien vastaukset

analysoin aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, mutta monivalintakysymysten vastauksia en analysoinut sisällönanalyysilla. Monivalintakysymyksiä en analysoinut sisällönanalyysin avulla, koska niiden aineisto on määrällistä. Sen sijaan kävin monivalintakysymykset läpi purkaen ne kysymys kerrallaan.

3.4 Kyselyaineiston tyypittely: hyväksyvät, torjuvat ja keinuvat näkemykset

Tässä tutkimuksessa tyypittelin kyselytutkimukseen vastanneiden näkemykset kolmeen ryhmään: *hyväksyviin, torjuviin ja keinuviin* sen mukaan, miten vastaajat suhtautuvat kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Sovellan omaan tutkimukseeni samaa luokittelua, jota uskontotieteilijä Leila Jylhänkangas on käyttänyt eutanasiaa käsittelevässä pro Gradu -tutkimuksessaan ” Kipu ja kuolema- kärsimyksen representaatioita suomalaisessa eutanasiapuheessa ”. Jylhänkangas luokittelee pro Gradu -tutkimustaan varten keräämänsä kirjeaineiston *hyväksyvään, torjuvaan ja keinuvaan* sen mukaan, miten tutkimukseen osallistuneet vastaustensa perusteella suhtautuivat eutanasiaan. (Jylhänkangas 2005, 1) Ne opettajat, jotka suhtautuvat *hyväksyvästi* kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetukseen, näkevät uudistuksen mahdollistavan hyötyjä ja ratkaisuja nykyiseen uskonnonopetusmalliin liittyviin haasteisiin. Uudistukseen *torjuvasti* suhtautuvat opettajat joko vastustavat uudistusta tai haluavat ainakin mieluiten pitäytyä nykymallissa. Uudistukseen *keinuvasti* suhtautuvat opettajat näkevät kaikille yhteisessä katsomusopetuksessa samoja hyviä puolia kuin uudistuksen kannattajat, mutta enemmän haasteita kuin uudistukseen hyväksyvästi suhtautuvat.

4 Tutkimusaineiston analyysi: monivalintakysymysten tulokset

4.1 Oman uskonnon opetus

Vastaajien taustatietojen selvittämisen jälkeen kysyin vastaajilta Likertin-asteikon avulla laadittuja monivalintakysymyksiä, joiden avulla selvitin vastaajien näkemyksiä heidän oman katsomusaineensa ja /tai katsomusaineiden opetuksesta. Näitä oman katsomusaineen opetusta käsitteleviä monivalintakysymyksiä oli yhteensä viisi kappaletta. Täydensin näitä monivalintakysymyksiä myös kahdella avoimella kysymyksellä. Aluksi erittelin monivalintakysymysten vastaukset purkaen ne kysymys kerrallaan sen mukaan, minkä vaihtoehdon vastaajat olivat valinneet laatimaltani viisiportaiselta Likertin-asteikolta. Käyn tässä alaluvussa läpi myös vastauksia kahteen kyselyn loppuosiossa esittämäni avoimeen kysymykseen, jotka liittyvät nykyiseen katsomusopetusmalliin sekä tähän oman uskonnon opetusta käsittelevään aihepiiriin. Ennen varsinaisen tarkemman sisällönanalyysin laatimista päädyin erittelemään vastaukset eri kysymyksiin sekä oman katsomusaineen opetukseen että kaikille yhteiseen katsomusaineeseen

liittyen, jotta saisin tarkemman kuvan aineistosta ja siitä, miten aineisto kannattaa tyypitellä sisällönanalyysejä varten.

Kysymys 14: Ensin selvitin, miten tyytyväisiä vastaajat ovat heidän oman katsomusaineensa ja /tai katsomusaineidensa opetussuunnitelmaan. Vastaajista enemmistö (67%, 12kpl) koki olevansa melko tyytyväisiä katsomusaineidensa opetussuunnitelmiin. Silti vain yksi vastaaja (6%) oli täysin tyytyväinen opetussuunnitelmaan /opetussuunnitelmiin. Yksi vastaaja (6%) ei osannut sanoa onko tyytyväinen opetussuunnitelmaan vai ei. Vastaajista (7%, 3kpl) vastasi olevansa melko tyytymätön katsomusaineensa opetussuunnitelmaan / opetussuunnitelmiin. Yksi vastaajista (6%) vastasi olevansa täysin tyytymätön katsomusaineensa / katsomusaineidensa opetussuunnitelmaan. Ne vastaajat, jotka olivat tyytymättömiä omien katsomusaineidensa opetussuunnitelmiin, olivat pääasiassa kaikille yhteiseen katsomusaineeseen siirtymisen kannalla. Opettajien tyytyväisyyden tai tyytymättömyyden kokemuksissa suhteessa opetussuunnitelmiin ei ollut juuri eroavaisuuksia uskontoaineiden ja elämäkatsomustiedon opettajien välillä. Opettajien ikä, koulutustausta tai työkokemus ei myöskään näkynyt selkeinä eroavaisuuksina opettajien suhtautumisessa katsomusaineidensa opetussuunnitelmiin.

Kysymys 15: Seuraavaksi kysyin vastaajilta, että sopivatko heidän mielestään nykyinen katsomusopetusmalli sekä heidän oma katsomusaineensa nykypäivän kouluun ja vastaavatko ne heidän mielestään nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Vastaajista puolet (50%, 9kpl) oli melko samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusaineiden opetus sopii nykypäivän kouluun ja vastaa nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Täysin samaa mieltä oli kaksi vastaajaa (11%). Melko eri mieltä vastasi olevansa kolme vastaajaa (17%). Täysin eri mieltä vastasi olevansa neljä vastaajaa (22%). Vastaajat pääosin kokivat, että heidän katsomusaineidensa opetussuunnitelmat sopivat melko hyvin nykypäivän kouluun ja vastaavat melko hyvin nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Silti suuri osa vastaajista koki tyytymättömyyttä nykyistä katsomusaineiden opetusta kohtaan. Nämä vastaajat yhtä lukuun ottamatta kannattivat katsomusaineiden opetuksen kehittämistä kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi. Uskonnon ja elämäkatsomustiedon opettajien välillä ei ollut juuri eroavaisuuksia näkemysten suhteen.

Kysymys 16: Kysyin vastaajilta, että soveltuvatko heidän opettamansa katsomusaineet erilaisista uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa opetusryhmässä. Vastaajista enemmistö (39%, 7kpl) oli asiasta melko eri mieltä. Kiinnostavaa on, että vastaajista (33%, 6kpl) vastasi olevansa melko samaa mieltä siitä, että heidän opettamansa katsomusaineet soveltuisivat eri taustoista lähtöisin olevien oppilaiden opettamiseen samassa ryhmässä. Vastaajista

neljä (22%) vastasi olevansa täysin samaa mieltä. Yksi vastaaja (6%) ei osannut sanoa omaa näkemystään. Täysin eri mieltä oli yksi vastaaja (6%). Enemmistö vastaajista on sillä kannalla, että heidän opettamansa katsomusaineet soveltuvat ainakin melko hyvin eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa ryhmässä. En löytänyt vastaajien taustatiedoista mitään selkeää näkemyseroja selittävää tekijää tai tekijöitä. Sekä samaa mieltä olevien että eri mieltä olevien vastaajien joukossa oli sekä evankelis-luterilaista uskontoa että elämäntietoa opettavia opettajia sekä joko ainoastaan evankelis-luterilaista uskontoa tai ainoastaan elämäntietoa opettavia opettajia. Opettajien ikä ei myöskään näkynyt selkeästi mielipide-eroavaisuuksissa. Kumpaankin näkemystä edustaviin vastaajiin kuului eri ikäisiä opettajia. Yksi opettajista, joka oli melko eri mieltä siitä, että hänen opettamansa katsomusaine sopisi eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa ryhmässä, opetti pienryhmäistä uskontoa. Tämän opettajan näkemys selittyy luultavasti siten, että pienryhmäisten uskontojen opetus on ehkä esimerkiksi evankelis-luterilaista uskonnonopetusta voimakkaammin sidottu juuri tietynlaiseen uskontokulttuuriin. Siksi sen opetus ei välttämättä sovi muista uskontotaustoista tuleville oppilaille tai uskonottomille oppilaille.

Kysymys 17: Vastaajista enemmistö (33%, 6kpl) oli melko samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli edistää vähemmistöuskontoihin kuuluvien sekä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden oikeuksia. Melkein yhtä suuri vastaajista (28%, 5kpl) oli puolestaan melko eri mieltä tästä asiasta. Yhtä suuri osuus vastaajista (17%, 3kpl) oli täysin samaa mieltä asiasta sekä täysin eri mieltä asiasta. Kaksi vastaajaa (11%) ei osannut sanoa näkemystään. Tässä kysymyksessä opettajien näkemyksissä oli enemmän eroavaisuuksia. Vastauksia tarkastellessani huomasin, että tämä kysymys olisi kaivannut vielä lisäkysymyksen, jonka avulla olisin kysynyt vastaajilta tarkempia perusteluja näkemyksilleen. Avoimissa kysymyksissä osa vastaajista mainitsi nykyisen katsomusopetusmallin hyvänä puolena sen, että se pyrkii ainakin periaatteessa turvaamaan vähemmistöuskontoihin kuuluvien oppilaiden oikeudet ja huomioimaan heidän uskonnollisen vakaumuksensa tarjoamalla mahdollisuutta osallistua oman uskonnon opetukseen. Käytännössä voi silti usein olla, ettei kaikilla oppilaille ole mahdollisuutta osallistua oman vakaumuksensa mukaiseen opetukseen eikä kaikkien oppilaiden oikeudet näin ollen toteudu. Tämän takia moni vastaaja oli varmasti melko eri mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli edistää vähemmistöuskontoihin sekä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden oikeuksia. Osa vastaajista koki keskeiseksi ongelmaksi myös sen, että nykymallissa oppilaat erotellaan uskonnollisen vakaumuksen mukaan eri ryhmiin.

Kysymys 18: Vastaajista enemmistö (39%, 7kpl) koki olevansa melko tyytymättömiä katsomusaineidensa opetusjärjestelyihin. Näillä opetusjärjestelyillä kysymyksenasettelussa tarkoitettiin muun muassa oppituntien sijoittelua lukujärjestyksessä, oppimateriaaleja, ryhmäkokoja ja opetustiloja. Silti vastaajista (28%, 5kpl) koki olevansa melko tyytyväinen opetusjärjestelyihin. Kolme vastaajaa (17%) ei osannut sanoa omaa näkemystään. Kaksi vastaajaa (11%) oli täysin tyytyväisiä opetusjärjestelyihin. Yksi vastaaja (6%) ilmoitti olevansa täysin tyytymätön oppiaineensa opetusjärjestelyihin. Jälkeenpäin ajateltuna myös tämä kysymys olisi kaivannut lisäkysymyksen siitä, mihin asioihin opettajat ovat opetusjärjestelyjen suhteen tyytyväisiä tai tyytymättömiä. Avoimiin kysymyksiin osa oli vastannut, että nykyisen katsomusopetusmallin haasteena on lukujärjestykseen liittyvät ongelmat, joten tämä seikka varmasti selittää ainakin osittain vastanneiden tyytymättömyyden kokemuksia. Yksi vastaaja kertoi opettavansa pienessä koulussa, jossa evankelis-luterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon oppilaat ovat samanaikaisopetuksessa, mikä aiheuttaa sen, ettei opettaja pysty aina keskittymään kummankaan oppiaineen opetukseen kunnolla. Tämä on varmasti yksi syy, miksi kyseinen opettaja koki olevansa melko tyytymätön oman työkoulunsa katsomusaineiden opetusjärjestelyihin.

Täydensin ensimmäistä monivalintakysymystä kahdella avoimella kysymyksellä (*kysymykset 19 & 20*). Kysyin vastaajilta, mitkä ovat parhaita puolia heidän oman katsomusaineensa opetuksessa sekä mitä asioita he haluaisivat kehittää tai uudistaa omien katsomusaineidensa opetuksessa. Parhaimpina puolina omien katsomusaineidensa opetuksessa mainittiin useimmin keskusteleavuus. Opetuksessa voi käydä syvällisiä keskusteluja nuorten kanssa ja keskusteluun on enemmän aikaa kuin monissa muissa aineissa. Erilaisten katsomusten ja vakaumusten käsittely koettiin hyvänä puolena sekä yleissivistävyys, toiseuden kohtaaminen opetuksessa ja moraalikysymysten käsittely. Yhden vastaajan mielestä sekä evankelis-luterilaisessa uskonnoissa että elämäkatsomustiedossa opetus on hyvin monipuolista. Elämäkatsomustiedon parhaimpina puolina pidettiin sitä, että oppiaineen lähtökohtana on oppilaiden oma elämämaailma ja oppilaiden tarpeet pystyy huomioimaan opetuksessa hyvin. Kyselyyn pienryhmäisen uskonnon opettaja kertoi katsomusaineensa parhaimmiksi puoliksi sen, että opetus tarjoaa nuorille mahdollisuuden saada tietoa asioista, joista he eivät voi jostain syystä keskustella esimerkiksi kotona vanhempien kanssa. Vähemmistöuskonnoissa oma opetusryhmä koetaan identiteettiä vahvistavaksi asiaksi, sillä oman uskonnon opetus voi luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta ja myönteisiä kokemuksia omasta erityisyydestä.

Katsomusaineidensa opetuksessa vastaajat ilmoittivat haluavansa oppiaineisiinsa lisää ajankohtaisten aiheiden käsittelyä ja sitä, että opetuksessa keskityttäisiin oikeasti ajankohtaisiin

kysymyksiin. Yksi vastaaja kirjoitti, että uskonnon opetus voisi olla enemmän muutakin kuin uskontojen käsittelyä, myös muuta maailmankatsomusta ja identiteettiä rakentavaa. Vastaavasti elämäkatsomustiedossa saisi kehittää enemmän uskontojen käsittelemistä, sillä elämäkatsomustiedossa uskonnollinen yleissivistys jää pienemmäksi kuin evankelis-luterilaisessa uskonnossa. Kaksi vastaajaa ilmoitti, että elämäkatsomustieto pitäisi avata kaikille mahdolliseksi vaihtoehdoksi. Muutama vastaaja ilmoitti, että katsomusaineiden opetusta tulisi kehittää pois oman uskonnon opetuksesta kohti kaikille yhteistä katsomusainetta. Yksi vastaaja kirjoitti, että yhteisen katsomusopetuksen edistämisen lisäksi hän haluaisi oppiaineeseen kehitettävän globalisoituvassa yhteiskunnassa merkittävien tietojen ja taitojen sisältöjä.

Kyselyn viimeisessä osiossa, joka muodostui ainoastaan avoimista kysymyksistä, vastaajat saivat kertoa omin sanoin, mitä hyviä puolia heidän mielestään nykyisessä katsomusopetusmallissa on sekä mitä haasteita nykyisessä katsomusopetusmallissa heidän mielestään on (*kysymykset 29 & 30*). Nykymallin hyviä puolia olivat vastaajien mukaan muun muassa se, että nykymalli pyrkii huomioimaan pienuskontojen edustajien oikeudet tarjoamalla oman uskonnon opetusta, kun riittävästi oppilaita on saatavissa kasaan. Se että katsomusopetuksessa edes periaatteessa pyritään huomioimaan oppilaiden oma katsomus ja identiteetti nähtiin myös hyvänä puolena. Nykymalli ja erityisesti pienryhmäisten uskontojen opetus tukee maahanmuuttajaoppilaiden kotoutumista, oli vastaajien mukaan myös yksi nykyisen opetuksen hyvä puoli. Yksi vastaaja kirjoitti, että uskontokuntien vastuulla olevassa opetuksessa olisi vaarana opetuksen liiallinen subjektiivisuus. Tämän takia vastaajan mielestä on parempi, että uskonnon opetusta toteutetaan kouluissa. Nykyinen katsomusopetusmalli myös kunnioittaa lapsen ja nuoren oikeutta oppia sekä omasta että muista uskonnoista akateemisesti koulutetun, opetussuunnitelman ja opetuslain tuntevan ammattilaisen opastuksessa. Yksi vastaaja nimesi nykymallin parhaiksi puoliksi elämäkatsomustiedon, jota kyseinen vastaaja piti hyvänä oppiaineena.

Nykyisen katsomusopetusmallin haasteina vastaajat pitivät muun muassa sitä, että oppilaat erotellaan uskonnon perusteella eri ryhmiin ja ylipäätään opetusjärjestelyt voivat olla vaikeita toteuttaa. Opetuksen käytännön toteutus voi olla vaikeaa, kun yli kymmenelle uskonnolle on omat opetus suunnitelmat ja lisäksi on elämäkatsomustiedon oppiaine. Opetusryhmien erillisyyks voi aiheuttaa sen, että erilaisten näkökulmien avaaminen opetuksessa saattaa jäädä vähemmälle. Osa oppilaista kokee erottuvansa oman katsomusaineensa vuoksi kielteisesti muista, vaikka toisaalta oma katsomusaine voidaan kokea myönteisenä joissain ryhmissä. Suurena haasteena osa vastaajista piti myös sitä, että pienryhmäisten uskontojen opettajat ovat usein epäpäteviä eikä opetus ole näiden oppiaineiden tunneilla välttämättä tunnustuksetonta. Pienryhmien oikeus oman uskonnon

opetukseen ei edes aina toteudu, jos on pulaa oppilaista ja opettajista. Yksi vastaaja kirjoitti, että nykymalli syrjii enemmistöuskontokuntiin ja uskontokuntiin kuuluvia, koska katsomusaineiden opetukseen osallistuminen on heille pakollista, mutta vähemmistöuskontokuntiin kuuluvat voivat anoa vapautusta opetuksesta. Ongelmalliseksi oppilaiden yhdenvertaisuuden kannalta koettiin, myös se että evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvat eivät voi valita elämäkatsomustietoa, vaikka kokisivat olevansa uskonottomia. Yksi opettajista vastasi, että koko katsomuksen käsitteen rajaaminen uskontokuntaan kuulumiseen tai kuulumattomuuteen on ongelmallista myös katsomusaineiden opetuksen kannalta.

4.2 Kaikille yhteinen katsomusaine

Kyselyn seuraavassa osiossa esitin vastaajille jälleen Likertin-asteikolla laadittuja monivalintakysymyksiä. Näiden kysymysten avulla selvitin vastaajien näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta. Lisäksi käyn läpi tässä alaluvussa vastauksia avoimiin kysymyksiin, joita esitin vastaajille kaikille yhteisen katsomusaineen opetukseen liittyen.

Kysymys 21: Ensin kysyin vastaajilta, että edistäisikö heidän mielestään kaikille yhteinen uskontiedon tai katsomustiedon opetus vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Vastaajista enemmistö eli kahdeksan vastaajaa (44%) oli täysin samaa mieltä siitä, että yhteinen katsomusaine edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja oppilaiden välillä. Vastaajista neljä (22%) oli asiasta melko samaa mieltä. Sama määrä vastaajia ei osannut sanoa näkemystään. Vastaajista yksi (6%) oli asiasta melko eri mieltä. Vastaajista yksi (6%) oli asiasta täysin eri mieltä.

Kysymys 22: Vastaajista suurin osa oli sitä mieltä, että kaikille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä. Vastaajista enemmistö eli kahdeksan (44%) vastasi olevansa asiasta täysin samaa mieltä. Melkein yhtä suuri osuus vastaajista eli seitsemän (39%) vastasi olevansa asiasta melko samaa mieltä. Vastaajista neljä (22%) oli asiasta melko eri mieltä. Kukaan vastaajista ei ollut kuitenkaan täysin eri mieltä asiasta.

Kysymys 23: Suuri osa vastaajista oli myös sitä mieltä, että kaikille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus ratkaisisi monia pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyviä haasteita, kuten opettajapulan, eriarvoiset mahdollisuudet saada oman uskonnon opetusta, oppimateriaalipulan sekä suuret kustannukset. Vastaajista seitsemän (39%) ilmoitti olevansa melko samaa mieltä asiasta. Vastaajista viisi (28%) ilmoitti olevansa täysin samaa mieltä. Vastaajista kaksi (11%) ilmoitti ettei osaa sanoa näkemystään. Sen sijaan neljä vastaajaa

(22%) ilmoitti olevansa asiasta melko eri mieltä. Kukaan vastaajista ei ilmoittanut olevansa asiasta täysin eri mieltä.

Kysymys 24: Vastaajista suurin osa eli kuusi vastaajaa (33%) oli melko eri mieltä siitä, että uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa saattaisivat painottua pääasiassa evankelis-luterilaisen uskonnon sisällöt, jolloin vähemmistöuskonnot jäisivät liian vähälle huomiolle. Kiinnostavaa tämän kysymyksen vastauksissa on se, että viisi vastaajaa (28%) oli täysin samaa mieltä siitä, että tämä olisi uudistuksen vaarana. Vastaajista kolme (17%) oli asiasta melko samaa mieltä, kun taas yhtä suuri osuus vastaajista oli asiasta täysin eri mieltä. Vain yksi vastaaja (6%) ilmoitti ettei osaa sanoa näkemystään.

Kysymys 25: Vastaajista selkeä enemmistö oli sitä mieltä, että uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa ei välttämättä huomioitaisi tarpeeksi uskonottomia näkökulmia, vaan keskityttäisiin pääasiassa eri uskontojen esittelyyn. Täysin samaa mieltä asiasta oli viisi vastaajaa (28%). Yhtä suuri osuus vastaajista oli asiasta melko samaa mieltä. Vastaajista neljä (22%) oli asiasta melko eri mieltä. Vastaajista kolme (17%) oli asiasta täysin eri mieltä. Yksi vastaaja (6%) ei osannut sanoa näkemystään.

Kaksi viimeistä monivalintakysymystä ovat oikeastaan kaikkein tärkeimmät, koska kysyin vastaajilta suoraan heidän mielipidettään siitä, kumpaa katsomusopetusmallia he kannattavat: kaikille yhteistä katsomusainetta vai nykyistä katsomusopetusmallia (*Kysymykset 26 & 27*). Vastaajista seitsemän (39%) oli täysin samaa mieltä siitä, että katsomusopetusta tulisi kehittää kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksiksi. Vastaajista neljä (22%) ei osannut sanoa näkemystään. Melko samaa mieltä asiasta oli yksi vastaaja (6%). Kolme vastaajaa (17%) oli asiasta täysin eri mieltä. Myös kolme vastaajaa (17%) oli asiasta melko eri mieltä.

Vastaajista seitsemän (39%) oli täysin eri mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää. Huomattavaa on, että yhtä suuri osuus vastaajista oli melko samaa mieltä asiasta. Kaksi vastaajaa (11%) oli melko eri mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää. Yksi vastaaja (6%) ei osannut sanoa näkemystään. Yksi vastaaja (6%) oli täysin samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää.

Kysymys 29: Kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksen hyvinä puolina vastaajat olivat maininneet erityisesti dialogin eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä, mikä lisäisi oppilaiden keskustelutaitoja sekä ymmärrystä erilaisten vakaumusten välillä. Eri maailmankatsomusten hallinta ja etiikan pohtiminen on tärkeää kaikille, joten näitä asioita voitaisiin hyvin opiskella yhteisesti. Opettajat kokivat erityisen myönteisenä sen, että näitä taitoja

harjoiteltaisiin turvallisessa kouluympäristössä. Vuorovaikutus, monikulttuurisuus ja etiikan osuus lisääntyisivät opetuksessa. Koulujen arki helpottuisi, jos usean katsomusaineen sijaan opiskeltaisiin vain yhtä, koska oppitunnit olisi helpompi sijoittaa lukujärjestykseen. Yhteinen katsomusaine mahdollistaisi myös resurssien järkevän käytön ja säästäisi kunnilta rahaa. Huolellisesti toteutettuna yhteinen katsomusaine tarjoaisi myös yhtäläisen opetuksen kaikille ja lisäisi oppilaiden yhdenvertaisuutta. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että yhteisen katsomusaineen avulla kaikki oppilaat saataisiin edes jonkun katsomusopetuksen piiriin.

Kysymys 30: Yhteisen katsomusaineen haasteena olisi vastaajien mielestä muun muassa se, että jokin uskontokunta saattaisi painottua opetuksessa muiden yli. Esimerkiksi opetuksessa saatettaisiin painottaa liikaa evankelis-luterilaista uskontoa ”suomalaisen kulttuurin” varjolla. Kaikille tasavertaisten sisältöjen luominen ja tasavertaisten opetussuunnitelmien rakentaminen saattaisi myös olla haastavaa, ellei opetuksen tuntimäärää lisättäisi. Eri taustoista ja uskontoryhmistä olevien oppilaiden opiskelu samassa ryhmässä saattaisi yhden vastaajan mielestä aiheuttaa joitakin ristiriitoja opetusryhmien sisällä, mutta erilaisten oppilaiden kohtaamisen myötä myös suvaitsevaisuus lisääntyisi. Yksi vastaaja mainitsi, että yhteisen katsomusaineen opetus saattaisi mennä ”intämiseksi” eri katsomusten välillä. Osa oppilaista kokee vakaumuksen mukaan eri ryhmiin erottelun negatiivisena, mutta osalle oppilaista omassa ryhmässä opiskelu on tärkeää ja tukee myönteisesti heidän oman identiteettinsä kehitystä. Yksi kyselyyn vastannut elämänskatsomustiedon opettaja koki yhteisen katsomusaineen haasteena sen, että se rajaa katsomukset vain yhteen ulottuvuuteen, jos se keskittyisi pääasiassa eri uskontojen esittelyyn.

Yhteisen katsomusaineen haasteena nähtiin myös opettajan oma uskonnollinen tausta, esimerkiksi hyvin uskonnollinen opettaja nähtiin opetuksen kannalta negatiivisena asiana. Yhteisen katsomusopetuksen haasteena saattaisi vastaajien mukaan olla myös ne oppilaiden vanhemmat, jotka vastustaisivat kaikille yhteistä katsomusainetta. Seurauksena voisi olla se, että uskonnonopetus siirtyisi koulujärjestelmän ulkopuolelle uskontokuntien toteuttamaksi. Yhden vastaajan mukaan nykyinen kiistely katsomusaineiden opetuksesta saattaisi pahimmassa tapauksessa siirtyä politiikan ja sosiaalisen median tasolta koulujen sisälle. Myös opettajien pätevyuden uudelleenmäärittely, opettajakoulutuksen uudistaminen sekä vanhojen katsomusaineiden opettajien uudelleen kouluttaminen ovat vielä ratkaisemattomia kysymyksiä. Opettajien työllisyys saattaisi myös laskea, jos katsomusaineita olisi aiempaa vähemmän.

5 Tutkimusaineiston analyysi: vastausten tyypittely

5.1 Hyväksyvät näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan

Tarkastelin vastaajien näkemyksiä kaikille yhteisestä katsomusaineesta aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla, jotta saisin tietää enemmän eri katsomusaineiden opettajien näkemyksistä yhteisen katsomusaineen suhteen ja miten vastaajat perustelevat näkemyksiään. Lisäksi tarkastelin aineistoa vielä lisää löytääkseni siitä vastaajien näkemyksiä ja näkemyseroja selittäviä tekijöitä. Aineistoa eritellessäni kävin läpi kaikki vastaukset. Aineiston erittelyn jälkeen jaoin aineiston kolmeen eri *tyyppiin* vastaajien näkemysten perusteella: *hyväksyvät torjuvat ja keinuvat* näkemykset. Tyypittelyn sekä aineiston erittelyn avulla vastaan tutkimuskysymyksiini eli 1. Ovatko katsomusaineiden opettajat kaikille yhteisen katsomusaineen puolesta vai vastaan? 2. Millaisia näkemyksiä opettajilla on kaikille yhteisestä katsomusaineesta ja miten he perustelevat näkemyksiään? 3. Millaisia eroja näkemyksissä on eri katsomusaineiden opettajien välillä?

Enemmistö vastaajista eli kahdeksan vastaajaa suhtautui kaikille yhteiseen katsomusaineeseen *hyväksyvästi*. Vastausten tyypittely tähän ryhmään oli melko helppoa, vaikka joissakin tapauksissa rajanvetoa *hyväksyvän* ja *keinuvan* näkemyksen välillä oli hieman haastavaa tehdä. Tähän ryhmään kuuluvat vastaajat kannattivat katsomusaineiden opetuksen kehittämistä nykymallista kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi. Nämä vastaajat näkivät kaikille yhteisen katsomusaineen antavan mahdollisuuksia käytännön ongelmien ratkaisuun enemmän kuin aiheuttavan haasteita. Nämä vastaajat näkivät kaikille yhteisen katsomusaineen esimerkiksi mahdollistavan taloudellisten resurssien järkevän käytön ja lisäävän oppilaiden yhdenvertaisuutta. Nämä opettajat näkivät oppilaiden erottelun vakaumuksen perusteella eri ryhmiin pääsääntöisesti ongelmallisena. Nämä vastaajat olivat myös melko eri siitä, että nykymalli edistäisi vähemmistöuskontoihin kuuluvien sekä uskontokuntiin kuulumattomien oikeuksia. Vaikka nykymalli periaatteessa tarjoaa kaikille oppilaille heidän oman vakaumuksensa mukaista opetusta, käytännössä tämä voi jäädä usein toteutumatta.

Nämä opettajat kokivat pääsääntöisesti, että kaikille yhteinen katsomusaine mahdollistaisi aiempaa paremmin dialogin eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Tähän ryhmään tyyppiin kuuluvat vastaajat olivat täysin samaa mieltä siitä, että kaikille yhteinen katsomusaine edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Vastaajat olivat myös joko täysin samaa mieltä tai ainakin melko samaa mieltä siitä, että tällainen opetus olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä. Vastaajien mukaan erilaisten maailmankatsomusten ymmärtäminen ja yleissivistys paranisivat kaikille yhteisen katsomusaineen kautta. Nämä vastaajat olivat myös melko eri mieltä siitä, että

nykyinen katsomusaineiden opetus vastaisi nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Sen sijaan vastaajat toivoivat opetukseen lisää esimerkiksi ajankohtaisten aiheiden käsittelyä.

Nämä opettajat olivat täysin samaa mieltä siitä, että katsomusopetusta tulisi kehittää kaikille yhteiseksi uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksiksi. Sen suhteen, että nykymalli tulisi säilyttää, nämä opettajat olivat joko täysin eri mieltä tai melko eri mieltä. Kaikille yhteiseen katsomusaineeseen hyväksyvästi suhtautuvat opettajat näkivät yhteisessä katsomusaineessa silti joitakin haasteita, esimerkiksi sen, että yhteisessä katsomusaineessa voisi olla vaarana luterilaisen uskonnon painotus. Pääsääntöisesti nämä vastaajat kokivat silti, että yhteinen katsomusaine huomioisi myös vähemmistöuskonnot. Kaikille oppilaille tasavertaisten opetussisältöjen luominen nähtiin haasteena, mutta toisaalta opettajat kokivat myös, että opetuksen huolellisella toteutuksella evankelis-luterilaisen uskonnon liiallista painotusta opetuksessa pystyttäisiin välttämään. Opettajien oma uskonnollinen tausta nähtiin jossain määrin haasteena, esimerkiksi jos opettaja on itse luterilainen, opetus saattaisi olla luterilaisuutta painottavaa. Yhtenä haasteena nähtiin myös opettajien koulutuksen uudistaminen.

Kysyin vastaajilta, että onko heidän työkouluissaan tehty kokeiluja katsomusaineiden yhteisopetuksesta tai opetetaan heidän työkouluissaan osa tai kaikki katsomusaineiden oppitunneista yhteisesti eri katsomusaineita opiskeleville oppilaille. Tällaisia opetuskokeiluja oli toteutettu vastaajien työkouluissa melko vähän. Yksi opettajista vastasi, että hänen työkouluissaan seitsemäsluokkalaisten evankelis-luterilaisen uskonnon ja elämäntutkimuksen oppilaat opiskelevat yhdessä maailmanuskonnot. Nämä kurssit olivat vastaajan mukaan sujuneet hyvin. Yksi vastaaja kertoi, että hänen työkouluissaan oli vuonna 2017 lukion katsomusainekokeilu, jossa kaikkien katsomusten edustajat opiskelivat samassa ryhmässä. Kokeilusta oli saatu paljon positiivista palautetta. Opiskelijoille oli paljon tärkeämpää opiskella samassa ryhmässä ystävien kanssa kuin lokeroidusti eri katsomusten mukaan. Ryhmissä oli parhaimmillaan viiden eri katsomuksen edustajia, ja ryhmissä syntyneet keskustelut olivat todella syvällisiä ja monipuolisia. Yksi vastaaja ilmoitti, että hänen työkouluissaan opetetaan elämäntutkimustietoa ja uskontoa yhteisoppitunteina sisällöllisesti yhtenevissä kohdissa.

Kyselyn lopuksi esitin vastaajille kysymyksen, jossa he saivat itse vapaasti kertoa, millainen olisi heidän mielestään paras tapa toteuttaa katsomusaineiden opetusta suomalaisissa yläkouluissa. Hyväksyvästi yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvat opettajat olivat esittäneet useita mielenkiintoisia ideoita siitä, miten katsomusaineiden opetusta voitaisiin toteuttaa. Yksi vastaaja kertoi pitävänsä parhaana katsomusopetuksen toteutusmuotona jo alakoulusta lähtien kaikille yhteistä katsomusainetta, joka sisältäisi uskontotietoa ja eettistä pohdiskelua, kulttuurien

kohtaamista, ihmisoikeuksien käsittelyä ja humanitaarisia arvoja. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että nykyisen elämäkatsomustiedon opetuksen pohjalta voisi rakentaa yhteisen katsomusaineen, joka painottaisi uskonnollisen ja kulttuurisen moninaisuuden roolia sekä uskontojen ja kulttuurisen moninaisuuden tuntemuksen merkitystä. Yksi vastaaja koki parhaaksi ratkaisuksi opettaa katsomusaineita filosofian, maailmanuskontojen ja etiikan sisältöjen lisäämisen. Yksi vastaaja esitti parhaaksi opetusratkaisuksi sellaisen opetuksen, jossa kaikki oppilaat opiskelisivat samassa ryhmässä ja opetuksessa tutustuttaisiin erilaisiin katsomuksiin yhdessä, mutta pääpaino olisi oppilaiden yksilöllisessä pohdinnassa sen suhteen, mitkä asiat missäkin katsomuksessa sopivat heidän omaan ajatteluunsa. Yksi vastaaja korosti opettajan merkitystä yhteisen katsomusaineen opetuksessa ja koki parhaaksi ratkaisuksi sen, että katsomusainetta opettaisi henkilö, joka on saanut koulutuksen yhteiseen katsomusaineeseen tai vanhoista uskonnon ja elämäkatsomustiedon opettajakoulutuksista opettaja, joka aidosti haluaa opettaa yhteistä katsomusainetta ja suhtautuisi siihen mahdollisuutena eikä uhkana.

Tarkastelin yhteiseen katsomusaineeseen *hyväksyvästi* suhtautuvien vastaajien taustatietoja ja pyrin löytämään niistä selittäviä tekijöitä hyväksyville näkemyksille. Kaikille yhteiseen katsomusaineeseen *hyväksyvästi* suhtautuvista opettajista kuusi ilmoitti opettavansa sekä evankelis-luterilaista uskontoa että elämäkatsomustietoa. Yksi opettaja ilmoitti opettavansa vain elämäkatsomustietoa. Kaksi opettajaa ilmoitti opettavansa vain evankelis-luterilaista uskontoa. *Hyväksyvästi* suhtautuvista vastaajista kaikki olivat naisia. Vastaajien sukupuolijakauma on tässä tapauksessa todennäköisesti sattumaa, koska kyselyyn vastanneista vain kolme oli miehiä, joten naiset ovat tässä tutkimuksessa yliedustettuina. Tässä ryhmässä oli edustettuna eri ikäisiä vastaajia. Kolme vastaajaa oli 25-30-vuotiaita. Kaksi vastaajaa oli yli 50-vuotiaita. Kaksi vastaajaa oli 35-40-vuotiaita. Yksi vastaaja oli 40-45-vuotias. Vastaajista neljä oli vasta opettajanuransa alkutaipaleella ja heillä oli työkokemusta alle vuodesta enintään viiteen vuoteen. Vastaajista neljä sen sijaan oli jo tehnyt pitkän opettajanuran. Kahdella vastaajalla oli työkokemusta 10-15-vuotta. Kahdella vastaajalla oli työkokemusta yli 20 vuotta.

Vastaajista useimmat työskentelivät suuressa yli 10 000 asukkaan kunnassa. Silti näistä vastaajista vain kolme kuvaili omaa työkouluunsa monikulttuuriseksi. Tämä oli hieman yllättävää, koska ennen kyselytutkimuksen toteuttamista oletin, että kaikille yhteistä katsomusainetta kannattaisivat enemmän suuremmissa ja monikulttuurisemmissä kouluissa työskentelevät opettajat. Yksi vastaaja ei vastannut monikulttuurisuuteen ja työkoulunsa oppilasmäärään liittyviin kysymyksiin. Vastaajista neljä sen sijaan ilmoitti, että heidän työkouluissaan oppilaat ovat pääosin kantaväestöön kuuluvia ja näin ollen monikulttuurisuuden olevan heidän työkouluissaan vähäisempää. Näiden

opettajien työkouluissa yhtä lukuun ottamatta kaikissa kuitenkin opetettiin evankelis-luterilaisen uskonnon lisäksi myös elämäkatsomustietoa. Vastaajien näkemyksiä voi tosin selittää se, että pienemmissä kouluissa elämäkatsomustiedon ja pienryhmäisten uskontojen opetuksen järjestäminen voi olla vaikeampaa kuin suuremmissa kouluissa. Siksi pienempien koulujen opettajat voivat olla jopa enemmän katsomusopetusmallin uudistamisen kannalla kuin suurempien koulujen opettajat.

Vastaajien työkoulujen monikulttuurisuuden tai monokulttuurisuuden lisäksi yksi selittävä tekijä opettajien näkemyksille voi olla heidän koulutustaustansa. Kaikille yhteiseen katsomusaineeseen hyväksyvästi suhtautuvista opettajista viisi ilmoitti opiskelleensa uskontotiedettä pääaineenaan. Yksi vastaajista oli opiskellut uskontotiedettä sivuaineena. Yksi vastaaja oli luokanopettaja. Yksi vastaaja ilmoitti toimivansa pääasiassa biologian, maantiedon ja terveystiedon opettajana ja opettavansa elämäkatsomustietoa ilman oppiaineen muodollista pätevyyttä. Kolme vastaajaa ilmoitti suorittaneensa elämäkatsomustiedon opettajan opinnot ja kaksi vastaajaa ilmoitti suorittaneensa joitakin kursseja elämäkatsomustiedon aineenopettajan opinnoista. Uskontotieteen opinnot sekä elämäkatsomustiedon opettajan opinnot antavat varmasti työkaluja eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen sekä hyvin monenlaisten aihesisältöjen käsittelemiseen. Tämä voi edesauttaa opettajien hyväksyvää suhtautumista yhteistä katsomusainetta kohtaan, koska he mahdollisesti kokevat omaavansa riittävästi ammatillisia valmiuksia opettaa eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevia oppilaita.

Yksi keskeinen selittävä tekijä myönteisille näkemyksille kaikille yhteisen katsomusaineen suhteen saattaa olla yläkouluissa toteutetut katsomusaineiden opetuskokeilut. Yhteiseen katsomusaineeseen hyväksyvästi suhtautuvista vastaajista kolme ilmoitti, että heidän työkouluissaan on kokeiltu katsomusaineiden yhteisopetusta ja kokemukset yhteisopetuksesta olivat olleet myönteisiä. Myönteiset kokemukset katsomusaineiden yhteisopetuksesta ovat varmasti lisänneet myönteistä suhtautumista kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Toki vain pieni osa yhteiseen katsomusaineeseen hyväksyvästi suhtautuvista vastaajista oli itse saanut toteuttaa katsomusaineiden yhteisopetusta, joten tästä asiasta ei voi tehdä vahvoja johtopäätöksiä. Huomattavaa on, että yhteiseen katsomusaineeseen torjuvasti tai keinuvasti suhtautuvien työkouluissa ei ole kokeiltu katsomusaineiden yhteisopetusta.

5.2 Torjuvat näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan

Torjuvasti kaikille yhteiseen katsomusaineeseen suhtautui kolme vastaajaa eli tämä vastaustyyppi oli kyselytutkimuksessa selkeästi vähemmän edustettuna kuin hyväksyvät ja keinuvat näkemykset.

Näkemyksen jakaminen torjuvien ja keinuvien välillä oli vaikeampaa kuin vastausten tyypittely *hyväksyviin* näkemyksiin.

Nämä vastaajat kokivat olevansa melko tyytyväisiä katsomusaineidensa opetussuunnitelmiin. Yksi vastaaja ei osannut sanoa onko hän tyytyväinen vai tyytymätön katsomusaineidensa opetusjärjestelyihin. Yksi vastaaja oli täysin tyytyväinen katsomusaineensa opetusjärjestelyihin ja yksi vastaaja oli melko tyytyväinen. Yksi vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli sopii nykypäivän kouluun ja opetuksen sisällöt vastaavat nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Kaksi muuta vastaajaa oli asiasta melko samaa mieltä. Kaksi vastaajaa oli melko eri mieltä siitä, että heidän katsomusaineensa sopisivat eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa ryhmässä. Yksi vastaaja sen sijaan oli täysin samaa mieltä siitä, että hänen opettamansa katsomusaineet sopisivat eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa ryhmässä. Kyseinen vastaaja toimi elämäkatsomustiedon opettajana ja elämäkatsomustiedon oppiaine sopii ehkä paremmin eri uskonto -ja kulttuuritaustaisten oppilaiden opettamiseen kuin nykyiset uskontoaineet. Toisin kuin yhteiseen katsomusaineeseen *hyväksyvästi* suhtautuvat vastaajat, torjuvasti suhtautuvat vastaajat olivat joko täysin samaa mieltä tai melko samaa mieltä siitä, että nykymalli edistää vähemmistöuskontoihin kuuluvien sekä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden oikeuksia.

Yksi vastaaja oli melko samaa mieltä siitä, että kaikille yhteinen katsomusaine edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Tämä vastaaja oli melko samaa mieltä myös siitä, että yhteinen katsomusaine olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä. Yksi vastaaja oli täysin eri mieltä siitä, että kaikille oppilaille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Yksi vastaaja oli tästä asiasta melko eri mieltä. Kaksi vastaajaa oli myös melko eri mieltä siitä, että yhteinen katsomusaine olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä.

Kaikki vastaajat olivat melko eri mieltä siitä, että yhteinen katsomusaine ratkaisisi pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyviä käytännön haasteita, esimerkiksi opettajapulaa ja suuret kustannukset. Vastaajat olivat sitä mieltä, että yhteinen katsomusaine toisi lähinnä taloudellisia säästöjä ja vähentäisi lukujärjestysteknisiä ongelmia. Silti yksi vastaaja lisäsi, että kaikki oppilaat eivät suostuisi opiskelemaan yhteistä katsomusainetta, joten heidän kohdallaan ongelmat lukujärjestyksen suhteen, esimerkiksi liian pitkät koulupäivät ja hyppytunnit, pysyisivät samoina.

Kaksi vastaajaa ilmoitti olevansa täysin eri mieltä siitä, että katsomusopetusta tulisi kehittää kaikille yhteiseksi uskontotiedon tai katsomustiedon oppiaineeksi. Yksi vastaaja ilmoitti olevansa melko eri mieltä. Kaksi vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää. Yksi vastaaja ilmoitti olevansa täysin samaa mieltä.

Nämä torjuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvat vastaajat näkivät vähemmän hyviä puolia yhteisessä katsomusaineessa kuin hyväksyvästi yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvat vastaajat. Yksi vastaaja näki yhteisen katsomusaineen myönteisenä puolena sen, että lasten ja nuorten keskustelutaidot erilaisista kulttuurisista ja vakaumuksellisista lähtökohdista todennäköisesti paranisivat ja ymmärrys eri vakaumusten välillä kasvaisi. Tämä vastaaja oli kuitenkin sitä mieltä, että dialogitaitojen kehittämisen ja eri vakaumusten ymmärtämisen opettelu tulisi olla koko opetusjärjestelmän vastuulla eikä vain katsomusaineiden. Yksi vastaaja oli sitä mieltä, ettei kaikille yhteisessä katsomusaineessa olisi muita hyviä puolia kuin kustannusten väheneminen. Yksi vastaaja ei nähnyt juuri ollenkaan hyviä puolia kaikille yhteisessä katsomusaineessa.

Vaikka nämä vastaajat kannattivat nykyisen katsomusopetusmallin säilyttämistä, he näkivät siinä joitakin haasteita. Esimerkiksi yksi vastaaja koki nykyisen haasteena sen, että osa lapsista ja nuorista kokee erottuvansa kielteisesti joukosta katsomusopetuksen vuoksi. Yksi vastaaja koki nykyisen haasteena pienen uskonnon tuntimäärän. Yksi vastaaja koki haasteena, sen että koko katsomuksen käsite rajataan uskontokuntaan kuulumiseen tai kuulumattomuuteen, vaikka se on nykypäivänä vastaajan mukaan hyvin marginaalinen tapa luokitella katsomuksia. Nykyisen katsomusopetusmallin hyvänä puolena yksi vastaaja näki sen, että katsomusopetuksessa edes periaatteessa pyritään huomioimaan oppilaiden oma katsomus ja identiteetti. Yksi opettaja koki, että opetuksessa pystytään perehtymään erilaisiin teemoihin hyvin. Yhden vastaajan mielestä, nykyinen katsomusopetusmalli kunnioittaa lapsen ja nuoren oikeutta oppia sekä omasta että muista uskonnoista akateemisesti koulutetun, opetussuunnitelman ja lain tuntevan ammattilaisen opastuksessa.

Kaksi vastaajaa oli sitä mieltä, että katsomusaineiden tulisi jatkua nykyisenkaltaisena eli eri katsomuksia edustavat oppilaat opiskelisivat eri ryhmissä. Nämä vastaajat olivat kuitenkin sitä mieltä, että joitakin sisältöjä voisi opettaa yhteisesti eri ryhmille. Yksi vastaaja oli kirjannut ylös kolme omasta mielestään toimivinta vaihtoehtoa toteuttaa opetusta. Ensimmäinen vaihtoehto oli siirtyminen vastaajan mukaan aitoon katsomusopetukseen, jossa lähtökohtana olisivat oppilaan oma katsomus ja identiteetti eivätkä uskonnot. Uskontoja pitäisi edelleen esitellä, mutta se ei olisi opetuksen pääasiallinen sisältö. Toisena vaihtoehtona vastaaja ehdotti katsomusaineiden

korvaamista kaikille yhteisellä etiikalla. Kolmantena vaihtoehtona vastaaja piti nykymallin jatkamista.

Vastaajista yksi ilmoitti opettavansa elämäkatsomustietoa. Yksi vastaaja ilmoitti opettavansa evankelis-luterilaista uskontoa. Yksi vastaaja ilmoitti opettavansa evankelis-luterilaista uskontoa, pienryhmäistä uskontoa ja elämäkatsomustietoa. Yksi vastaaja oli nainen ja kaksi miehiä. Yksi vastaaja oli iältään 25-30-vuotias ja kaksi vastaajaa yli 50-vuotiaita. Kaikki vastaajat olivat koulutukseltaan aineenopettajia. Yksi vastaaja oli opiskellut pääaineena sekä teologiaa että uskontotiedettä. Yksi vastaaja oli opiskellut pääaineena uskontotiedettä. Yksi vastaaja oli opiskellut sivuaineena uskontotiedettä. Kaksi vastaajaa oli suorittanut elämäkatsomustiedon aineenopettajan opinnot. Yhdellä vastaajalla oli muodollinen pätevyys yhteen pienryhmäiseen uskontoon. Kaikilla vastaajilla oli muodollinen pätevyys omien oppiaineidensa opettamiseen. Nuorin opettaja ilmoitti, että hänellä on opetuskokemusta alle vuoden verran. Kaksi muuta vastaajaa olivat toimineet katsomusaineiden opettajina 15-20-vuotta ja yli 20-vuotta.

Yksi vastaaja ei ilmoittanut työkoulunsa oppilasmäärää. Kaksi vastaajaa ilmoitti, että heidän työkouluissaan on 300–400-oppilasta. Kaikkien vastaajien työkunta oli suuri yli 10 000 asukkaan kunta. Kaikki vastaajat kuvailivat työkoulujaan monikulttuurisiksi. Yksi vastaaja kuvaili työkoulunsa monikulttuurisuuden olevan runsasta. Yksi vastaaja kertoi työkoulunsa olevan monikulttuurinen koulu, jossa monikulttuurisuus näkyy kaikessa toiminnassa. Yksi vastaaja kuvaili työkoulunsa olevan monikulttuurinen koulu, jossa kuitenkin vallitsee valtakulttuuri. Koulujen oppilasmäärissä ja monikulttuurisuudessa ei ollut yhtä paljon vaihtelua kuin *hyväksyvästi* suhtautuvien vastaajien välillä, joista osa työskenteli hyvin monikulttuurisissa kouluissa ja osa ei-monikulttuurisissa kouluissa.

Torjuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvien näkemyksiä sekä heidän keskinäisiä näkemuserojaan selittää ehkä parhaiten heidän opettamansa katsomusaineet. Esimerkiksi pienryhmäistä uskontoa opettava opettaja on työssään havainnut, mikä merkitys oman uskonnon opetuksella voi olla myönteisen identiteetin kannalta vähemmistöuskontoon kuuluville oppilaille. Elämäkatsomustiedon opettaja puolestaan ajattelee asiaa oman oppiaineensa lähtökohdista ja ajattelee oppilaiden katsomuksellista identiteettiä laajemmin kuin vain uskontojen kautta. Yksi selittävä tekijä voi olla myös se, että näiden vastaajien työkouluissa ei ole kokeiltu katsomusaineiden yhteisopetusta, joten nämä vastaajat eivät ole välttämättä saaneet omakohtaisia kokemuksia katsomusaineiden yhteisopetuksesta.

5.3 Keinuvat näkemykset kaikille yhteistä katsomusainetta kohtaan

Seitsemän vastaajaa suhtautui *keinuvasti* kaikille yhteiseen katsomusaineeseen. Vastausten luokittelu torjuvien ja keinuvien näkemysten välillä oli haastavaa, mutta erottelin *torjuvat* ja *keinuvat* vastaukset siten, että *keinuvissa* näkemyksissä suhtautuminen yhteiseen katsomusaineeseen oli enemmän epävarmaa kuin varsinaisesti negatiivista. *Torjuvat* näkemykset olivat negatiivisempia yhteistä katsomusainetta kohtaan. Tässä ryhmässä vastaajat kokivat enemmän uudistustarpeita katsomusaineiden opetukselle kuin torjuvasti suhtautuvat. Erona yhteiseen katsomusaineeseen *hyväksyvästi* suhtautuviin oli se, että keinuvasti suhtautuvat vastaajat näkivät yhteisessä katsomusaineessa enemmän haasteita kuin hyväksyvästi suhtautuvat. Toisaalta keinuvasti suhtautuvat vastaajat näkivät yhteisessä katsomusaineessa myös samoja myönteisiä puolia kuin hyväksyvästi suhtautuvat vastaajat.

Suurin osa keinuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvista vastaajista oli melko tyytyväisiä katsomusaineidensa opetussuunnitelmaan. Yksi vastaaja koki olevansa melko tyytymätön katsomusaineidensa opetussuunnitelmaan. Yksi vastaaja ei osannut sanoa mielipidettään. Lähes kaikki vastaajat olivat melko samaa mieltä siitä, että heidän opettamansa katsomusaineet sopivat nykypäivän kouluun ja vastaavat sisällöltään nyky-yhteiskunnan tarpeisiin. Vain yksi vastaaja oli asiasta täysin eri mieltä. Neljä vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että heidän katsomusaineensa sopivat eri uskonto -ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa opetusryhmässä. Yksi vastaaja oli asiasta täysin samaa mieltä. Kaksi vastaajaa olivat asiasta melko eri mieltä.

Kolme vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli edistää vähemmistöuskontoihin kuuluvien sekä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden oikeuksia. Yksi vastaaja oli asiasta täysin samaa mieltä. Yksi vastaaja puolestaan oli asiasta täysin eri mieltä. Kaksi vastaajaa ei osannut sanoa näkemystään. Yksi vastaaja koki olevansa täysin tyytyväinen katsomusaineidensa opetusjärjestelyihin. Kolme vastaajaa ilmoitti olevansa melko tyytyväisiä opetusjärjestelyihin. Kaksi vastaajaa ei osannut sanoa näkemystään.

Neljä vastaajaa ei osannut sanoa edistäisikö kaikille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Keinuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvien vastaajat eroavat sekä torjuvasti että hyväksyvästi suhtautuvista vastaajista siinä, että keinuvasti suhtautuvat vastaajat valitsivat kyselyssä kaiken kaikkiaan useammin *en osaa sanoa* -vastausvaihtoehdon. Kaksi vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että yhteinen katsomusaine edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja

eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Yksi vastaaja oli asiasta täysin samaa mieltä. Yksi vastaaja oli täysin samaa mieltä myös siitä, että yhteisen katsomusaineen opetus olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita kulttuureja ja uskontoja edustavia ihmisiä. Yksi vastaaja oli asiasta melko eri mieltä. Loput vastaajat olivat asiasta melko samaa mieltä.

Neljä vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että kaikille yhteinen katsomusaine ratkaisisi monia pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyviä käytännön haasteita. Yksi vastaaja oli asiasta melko eri mieltä. Kaksi vastaajaa ei osannut sanoa näkemystään. Kolme vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa saattaisivat painottua pääasiassa evankelis-luterilaisen uskonnon sisällöt, jolloin vähemmistöuskonnot jäisivät liian vähälle huomiolle. Yksi vastaaja oli asiasta melko samaa mieltä ja kolme vastaajaa melko eri mieltä. Kolme vastaajaa oli täysin samaa mieltä siitä, että uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa ei välttämättä huomioitaisi tarpeeksi uskonottomia näkökulmia vaan keskityttäisiin pääasiassa eri uskontojen esittelyyn. Yksi vastaaja oli asiasta melko samaa mieltä ja kolme vastaajaa melko eri mieltä.

Yksi vastaaja oli melko samaa mieltä siitä, että katsomusopetusta tulisi kehittää kaikille yhteiseksi uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksiksi. Kaksi vastaajaa oli asiasta melko eri mieltä. Neljä vastaajaa ei osannut sanoa näkemystään asian suhteen. Viisi vastaajaa oli melko samaa mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää. Yksi vastaaja ei osannut sanoa näkemystään. Yksi vastaaja oli täysin eri mieltä siitä, että nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää.

Nykyisen katsomusopetusmallin hyviä puolia oli vastaajien mukaan esimerkiksi se, että opetus mahdollistaa oman uskonnon historiaan ja sen erilaisiin haaroihin syventymisen. Yksi vastaaja kuvaili nykymallin hyvänä puolena olevan objektiivisuus, joka korkeammalla tasolla silti rakentaa kulttuurista traditiota. Yksi vastaaja piti nykymallin hyvänä puolena sitä, että oppilaiden arkielämästä tutut elementit ovat tarkastelun kohteena opetuksessa. Yhden vastaajan mielestä oman uskonnon opetus on tärkeää, koska jos oman uskonnon opetus siirretään kokonaan eri uskontokuntien vastuulle voi opetuksesta tulla liian subjektiivista. Yksi vastaaja piti nykymallin hyvänä puolena sitä, että se tukee maahanmuuttajaoppilaiden kotoutumista sekä kunnioittaa jossain määrin oppilaiden katsomusvapautta.

Nykymallin haasteina vastaajat pitivät muun muassa sitä, että opetuksen käytännön toteutus on haastavaa, kun yli kymmenelle uskonnolle ja elämäkatsomustiedolle on omat opetussuunnitelmat. Lisäksi haasteena koettiin se, että opetusmalli erottelee oppilaat uskonnon mukaan. Yksi vastaaja piti nykymallin haasteena sitä, että elämäkatsomustiedon oppiaine on avoin vain osalle oppilaista.

Yksi vastaaja oli sitä mieltä, että erilaisten näkökulmien avaaminen saattaa jäädä vähemmälle nykyisessä opetuksessa. Yksi vastaaja piti nykymallin haasteena uskonnonopetukseen kohdistuvia asenteita. Vastaaja ei kuvaillut tarkemmin, millaisista asenteista on kyse. Itse arvelen kyseisen vastaajan tarkoittaneen uskonnonopetukseen toisinaan liitettyjä jossain määrin negatiivisia asenteita, esimerkiksi tunnustuksellisuuden ja tylsyyden leimaa. Yksi vastaaja mainitsi nykymallin haasteena pienryhmäisten uskontojen opettajapulan ja opetuksen rahoitusvaikeudet.

Yhteisen katsomusaineen hyvinä puolina vastaajat pitivät dialogia eri katsomusten välillä, lukujärjestysten laatimisen helpottumisen, asenteenmuutoksen uskontoaineita kohtaan sekä taloudellisten resurssien säästämistä. Näitä samoja hyviä puolia mainitsivat myös monet yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvat vastaajat. Yhteisen katsomusaineen haasteina vastaajat pitivät esimerkiksi opettajan ammattitaidon rajallisuutta ja sitä ettei oppitunneilla välttämättä pääse syventymään oman uskonnon kysymyksiin. Yhtenä suurena haasteena vastaajat pitivät sitä, että evankelis-luterilaista uskontoa saatettaisiin painottaa liikaa suomalaiseen kulttuuriin vedoten. Yksi vastaaja pohti, että saatettaisiinko yhteinen katsomusaine kokea jopa pakkouskonnoksi. Yksi vastaaja piti yhteisen katsomusaineen haasteena sitä, että nykyinen kiistely poliittisella tasolla ja sosiaalisessa mediassa oppituntien käytöstä saattaisi pahimmassa tapauksessa siirtyä koulujen sisälle. Yhteinen katsomusaine voisi vastaajien mukaan silti ratkaista joitakin katsomusaineiden opetukseen liittyviä ongelmia. Esimerkiksi kaikki oppilaat saisivat opiskella katsomusainetta lähiopetuksessa omassa koulussa ja haasteet lukujärjestysten sekä rahoituksen suhteen helpottuisivat. Opetus olisi myös samanlaista ja saman tasoista kaikille oppilaille.

Keinuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvien vastaajien työkouluissa ei toteuteta tällä hetkellä katsomusaineiden yhteisopetusta eikä näiden vastaajien työkouluissa ole aiemmin kokeiltu tällaista opetusta. Monet vastaajista kuitenkin kannattivat katsomusaineiden osittaista yhteisopetusta. Kaksi vastaajaa piti parhaana ratkaisuna toteuttaa katsomusaineiden opetusta sitä, että opetus olisi osittain yhteistä eri katsomuksille ja osittain erillistä. Näiden vastaajien mielestä etiikan ja maailmanuskontojen opetus voisi olla kaikille yhteistä, mutta omaa uskontohistoriaa käsittelevä kurssi olisi eri katsomuksille erillinen. Tällainen opetus mahdollistaisi vastaajien mukaan sekä dialogin eri katsomusten välillä että omaan uskontoon syventymisen. Yhden vastaajan mielestä optimaalinen tilanne olisi se, että katsomusaineiden tuntimäärä riittäisi sekä oman uskonnon opettamiseen että yhteisopetukseen. Yksi vastaaja piti parhaana ratkaisuna elämäkatsomustiedon kaltaista oppiainetta kaikille oppilaille, jos huolehditaan siitä, ettei oppiaine painota uskontoja liikaa vaan ottaa huomioon myös uskonnottomuuden. Yksi vastaaja kertoi pitävänsä nykymallista, mutta oli sitä mieltä, että myös evankelis-luterilaiseen kirkkoon sekä

ortodoksiseen kirkkoon kuuluvien pitäisi saada valita elämäkatsomustieto uskonnon sijaan. Yhden vastaajan mielestä paras ratkaisu toteuttaa katsomusaineiden opetusta olisi sellainen, että opiskelija saisi valita vapaasti esimerkiksi kuudesta moduulista kolme ja näissä moduuleissa olisivat aiheina esimerkiksi myytit ja kertomukset, rituaalit ja juhlat, ihmisoikeuskysymykset, identiteetti ja kulttuuri, sekä eri uskontojen ja katsomusten omat moduulit.

Vaikka nämä vastaajat eivät kannata ainakaan kokonaan kaikille yhteiseen katsomusaineeseen siirtymistä, etenkin viimeisen kysymyksen vastauksissa näkyy vastaajien näkemykset siitä, että katsomusaineiden opetus kaipaa uudistuksia. Esimerkiksi *torjuvasti* yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuvien vastauksissa kokemukset katsomusopetuksen uudistustarpeista eivät tulleet yhtä selvästi esille.

6 Lopuksi

6.1 Yhteenveto ja johtopäätökset

Kyselyaineiston perusteella enemmistö Varsinais-Suomen kunnissa työskentelevistä katsomusaineiden opettajista ja opettajaopiskelijoista suhtautuu hyväksyvästi siihen, että katsomusaineiden opetusta kehitettäisiin kaikille yhteiseksi uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksiksi. Lähes yhtä suuri osuus opettajista suhtautui keinuvasti kaikille yhteiseen katsomusaineeseen, mutta suurin osa vastaajista halusi muutoksia nykyisiin katsomusaineiden opetuskäytäntöihin. Esimerkiksi osa vastaajista kannatti katsomusaineiden yhteisopetuksen lisäämistä, vaikka he eivät halunneet luopua kokonaan oman uskonnon opetuksesta. Osa opettajista kannatti elämäkatsomustiedon avaamista kaikille valittavaksi. Torjuvasti yhteiseen katsomusaineeseen suhtautuneet vastaajat jäivät kyselytutkimuksessa vähemmistöksi.

Osa kyselytutkimuksen tuloksista oli sellaisia kuin etukäteen oletin, mutta osa tuloksista yllätti. Esimerkiksi koulujen oppilasmäärä ja monikulttuurisuus eivät aiheuttaneet suuria eroja vastaajien välisiin näkemyksiin. Oletin etukäteen, että suurissa ja monikulttuurisissa kouluissa työskentelevät opettajat olisivat enemmän uudistuksen kannalla kuin pienemmissä ja vähemmän monikulttuurisissa kouluissa työskentelevät opettajat. Silti monet pienemmissä kouluissa työskentelevät opettajat kannattivat kaikille yhteistä katsomusainetta. Tähän voi toki vaikuttaa se, että elämäkatsomustiedon ja pienryhmäisten uskontojen opetuksen järjestäminen voi olla pienemmissä kunnissa vielä haastavampaa kuin suurissa kaupungeissa. Koulujen oppilasmäärällä ja monikulttuurisuudella ei kyselyvastausten perusteella ollut merkittävää vaikutusta opettajien näkemyksiin. Toisin kuin etukäteen oletin. Oman katsomusaineen opetuksen hyvät puolet ja haasteet, joita vastaajat esittivät, olivat melko samoja kuin etukäteen oletin, mutta joitakin uusia

näkökulmia tuli myös esiin. Samoin oli yhteisen katsomusaineen etujen ja haasteiden suhteen. Aineistossa esiintyviä käsitteitä olivat monikulttuurisuus, katsomusdialogi, yhdenvertaisuus ja vähemmistöjen oikeudet. Vastajat mainitsivat näitä käsitteitä kyselyvastauksissaan ja perustelivat niiden avulla omia näkemyksiään.

Näkemykset evankelis-luterilaisen uskonnon ja elämäkatsomustiedon opettajien välillä olivat pääsääntöisesti melko samankaltaisia, mikä selittyy todennäköisesti sillä, että enemmistö vastaajista opetti näitä molempia oppiaineita. Muutama elämäkatsomustiedon opettaja suhtautui joko torjuvasti tai keiuvasti kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetukseen, koska he arvelivat, että tällainen opetus rajaisi katsomukset lähinnä eri uskontojen esittelyyn. Nämä opettajat todennäköisesti haluavat säilyttää elämäkatsomustiedon selkeästi uskonnottomana oppiaineena.

Valitettavasti pienryhmäisten uskontojen opettajat olivat kyselytutkimuksessa aliedustettuina, mutta kyselyyn vastanneen pienryhmäisen uskonnon opettajan näkemykset yhteisestä katsomusaineesta olivat melko samankaltaisia kuin oletin tutkimuksen alussa. Kyselyyn vastanneen pienryhmäisen uskonnon opettajan näkemyksistä tuli ilmi tahto pitäytyä nykymallissa, koska se tukee myönteistä vähemmistöidentiteetin kehitystä. Silti tämä pienryhmäisen uskonnon opettaja kannatti dialogin edistämistä eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä. Tutkimukseen vastasi vain kaksi opiskelijaa, mutta heidän näkemyksissään ei ollut huomattavia eroja verrattuna jo työelämässä olevien opettajien näkemyksiin. Koska kyselytutkimuksen aineisto on kaiken kaikkiaan pieni, joten sen perusteella ei ole tehtävissä minkäänlaisia yleistyksiä sen enempää koko Suomen kuin Varsinais-Suomenkaan osalta. Sen sijaan aineisto voi tarjota alustavaa näkemystä siihen, minkälaisia näkemyksiä katsomusaineiden opettajilla on katsomusopetuksen tilanteesta ja tulevaisuuden toiveista.

Priklopilin vuonna 2017 pro gradu –kyselyn tulosten perusteella yhteisen katsomusaineen kannatus opettajien keskuudessa tulee lisääntymään tulevaisuudessa. Oma tutkielmani tulosten perusteella Priklopilin arvioima kehityssuunta taitaa olla toteutumassa. Priklopilin kyselyn tulosten perusteella opettajat olivat vielä pääasiallisesti sitä mieltä, että nykymalli tulisi säilyttää. Priklopilin kyselytutkimukseen vastanneista ei-uskonnollisiksi itsensä määritelleet opettajat kannattivat eniten yhteistä katsomusainetta. (Priklopil 2017, tiivistelmä.) Nämä Priklopilin tutkimustulokset ovat mielenkiintoisia, koska itse en kysynyt vastaajiltani heidän uskonnollista taustaansa tai vakaumustaan. Pohdin kyselyä laatiessani, että pitäisikö opettajien uskonnollista vakaumusta kysyä. Päätin lopulta, etten kysy vastaajiltani heidän omasta vakaumuksestaan, koska halusin keskittyä vastaajien puhtaasti ammatillisiin näkemyksiin. Laakson vuonna 2018 julkaistun pro gradu – tutkielman perusteella varhaiskasvatuksen ammattilaiset ymmärtävät katsomuskasvatuksen melko

suppeasti ja mieltävät sen tarkoittavan lähinnä uskontokasvatusta (Laakso 2018, tiivistelmä). Sen sijaan katsomusaineiden opettajien ymmärrys katsomuskasvatuksesta on paljon laajempi. Kyselyvastausten perusteella kaikkien katsomusaineiden opettajat ymmärsivät katsomusaineiden opetukseen kuuluvan eri uskontoihin tutustumisen lisäksi myös muita sisältöjä.

Itse koen tämän kyselytutkimuksen vastausten perusteella sekä ylipäätään asiantuntijana, että yhteiseen katsomusaineeseen siirtyminen on hyvin mahdollista tulevaisuudessa, mutta ei vielä ihan lähivuosina. Uskonnonopetusta koskevan lainsäädännön muuttaminen ja opetussuunnitelman uudistaminen ovat pitkiä prosesseja, jotka voivat viedä vuosia aikaa. Lisäksi yhteistä katsomusainetta vastustavat tahot pitäisi ensin saada myönteisemmälle kannalle uutta oppiainetta kohtaan. Samoin kuin suurin osa kyselyyn vastanneista, koen muutokset tarpeellisiksi katsomusaineiden opetukselle. Katsomusaineiden yhteisopetusta tulisi myös omasta mielestäni lisätä kouluissa ja tällaista opetusta tulisi myös tutkia lisää. Opetuksen asteittainen kehittäminen kaikille yhteiseksi katsomusaineeksi olisi minusta ehdottomasti harkitsemisen arvoinen asia. Ensin siitä pitäisi kuitenkin voida keskustella rakentavasti eri tahojen kanssa ja suunnitella tarkemmin, mitä opetus sisältäisi sekä millä ehdoilla eri tahot voisivat hyväksyä yhteisen katsomusaineen. Tällä hetkellä yhteiseen katsomusaineeseen liittyvä keskustelu ei etene, koska osa tahoista tyrmää yhteisen katsomusaineen, vaikka kukaan ei ole vielä laatinut yksityiskohtaisempaa esitystä siitä, millainen uusi katsomusaine mahdollisesti olisi.

6.2 Jatkotutkimukset

Koska tämän kyselytutkimuksen vastausten määrä on pieni, jatkotutkimuksille on tarvetta ja monia mahdollisuuksia. Tämän kyselyn pohjalta voisi esimerkiksi teettää jatkokyselyn, jossa esitettäisiin tarkentavia kysymyksiä tämän jo toteutetun kyselytutkimuksen eri aiheista. Kyselyn voisi rajata vielä tarkemmin eri ryhmille, esimerkiksi pienryhmäisten uskontojen opettajia tarvitsisi saada enemmän mukaan tutkimukseen, jotta heidän näkemyksensä tulisivat enemmän esille. Saman kyselyn voisi kohdistaa myös pelkästään opiskelijoille, jotta heidän näkemyksensä tulisivat esille. Opiskelijoille suunnatun tutkimuksen perusteella myös katsomusaineiden opettajakoulutusta voitaisiin ehkä kehittää. Kyselyn voisi kohdistaa myös eri kouluasteille, esimerkiksi alakoulujen luokanopettajille tai lukion aineenopettajille. Kyselyn kohderyhmää voisi laajentaa myös muihin maakuntiin kuin Varsinais-Suomeen tai jopa koko Suomeen. Tämä mahdollistaisi laajemman vastaajamäärän lisäksi myös muun muassa katsomusaineiden opetukseen liittyvien alueellisten erojen selvittämisen.

Lähteet

Aikonen, Risto

2007 Koulun ortodoksinen uskonnonopetus: Haasteellisesta menneisyydestä uusiin oppimisympäristöihin. Teoksessa Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*, 53-61. Helsingin yliopisto

Aikonen, Risto

1998 Ortodoksinen uskonnonopetus Suomessa. Teoksessa Markku Pyysiäinen & Jarkko Seppälä (toim.) *Uskonnonopetuksen käsikirja*. 432. Juva: WSOY--Kirjapainoyksikkö.

Berglund, Jenny

2013 Swedish Religion Education: Objective but Marinated in Lutheran Protestantism? *Tenemos*. Vol 49. No 2, 165-166.

<https://journal.fi/temenos/article/view/9545?acceptCookies=1> (Viitattu 1.5.2020)

Elämäkatsomustieto -sivusto

<https://et-opetus.fi/> (Viitattu 1.5.2020)

Feton lausunto katsomusaineiden yhteisopetuksesta

<http://www.feto.fi/feton-lausunto-katsomusaineiden-yhteisopetuksesta/> (Viitattu 1.5.2020)

Hadi, Noor

2015 Islamin uskonnon opettajien kokemat haasteet suomalaisessa uskonnonopetuksessa. 39–45. Pro gradu. Yleinen kasvatustiede. Kasvatustieteiden laitos. Turun yliopisto.

https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/117675/GRADU_Usk_ope_haasteet_pdf.pdf?sequence=2&isAllowed=y (Viitattu 1.5.2020)

Haikala, Topias

2018 Eri uskontojen ja elämäkatsomustiedon opettajat vastustavat yhteistä katsomusainetta. *Kirkko ja kaupunki*.

<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/miten-katsomusaineiden-opetus-tulisi-jarjestaa-ei-ainakaan-yhdistamalla-aineita-sanovat-opettajat#8> (Viitattu 1.5.2020)

Heikkilä, Tanja

2002 *Tilastollinen tutkimus*. 48-53. Helsinki: Edita

Helsingin yliopisto

2020 Integroidun katsomusopetuksen tutkimusprojekti

[/blogs.helsinki.fi/katsomusaineet/tutkimushankkeet/integroidun-katsomusopetuksen-tutkimusprojekti/](https://blogs.helsinki.fi/katsomusaineet/tutkimushankkeet/integroidun-katsomusopetuksen-tutkimusprojekti/) (Viitattu 1.5.2020)

Himanen, Timo

2015 Miten uskonnonopetuksesta keskustellaan monikulttuuristuvassa Suomessa ja Euroopassa?

Teoksessa Jaana Kouri (toim.) *Näkyvä ja näkymätön uskonto*, 149. Turun yliopisto.

Hirsjärvi Sirkka; Remes Pirkko & Sajavaara Paula

2000 *Tutki ja kirjoita*, 180-184. Helsinki: kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ihmisoikeudet.net

2020 <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/vahemmistojen-oikeudet/> (Viitattu 1.5.2020)

Jaanu-Schröder, Marja

2007 Katolinen uskonnonopetus. Teoksessa Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.)

Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus, 75–80. Helsingin yliopisto: uskontotieteen laitos.

Jylhänkangas, Leila

2005 Kuolema ja kipu. *Elore*, 12 (1)

<https://journal.fi/elore/article/view/78495/39394> (Viitattu 1.5.2020)

Kaikille yhteinen katsomusaine peruskouluihin

<https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/1438> (Viitattu 1.5.2020)

Kallioniemi, Arto

2005 Uskonnonopetus ja uskonnonkasvatus historiallis-yhteiskunnallisessa kontekstissa. Teoksessa

Arto Kallioniemi & Juha Luodeslampi. *Uskonnonopetus uudella vuosituuhannella*, 12-24.

Helsinki: Kirjapaja oy

Kallioniemi, Arto

2007 Eurooppalainen uskonnonopetusmalli ja suomalaiset mallit. Teoksessa Tuula Sakaranaho &

Annukka Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*, 104.

Helsingin yliopisto: uskontotieteen laitos.

Kallioniemi Arto & Martin Ubani

2012 Uskonnon ainedidaktiikka tieteenalana ja tutkimusalueena. Teoksessa Arto Kallioniemi &

Arja Virta (toim.) *Ainedidaktiikka tutkimuskohteena ja tieteenalana*, 196-211. Jyväskylä:

Suomen kasvatustieteellinen seura

Katolinen kirkko Suomessa

<https://katolinen.fi/> (Viitattu 1.5.2020)

Keränen, Katja-Maria

2015 Lisääkö yhteisopetus katsomusopetuksen merkityksellisyyttä? 5. Pro gradu, soveltavan

kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen laitos. Filosofinen tiedekunta. Joensuu.

Itä-Suomen yliopisto.

https://publications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160065/urn_nbn_fi_uef-20160065.pdf

(Viitattu 1.5.2020)

Kirjallinen kysymys KK 636/2009 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_636+2009.pdf (Viitattu 1.5.2020)

Kirjallinen kysymys KK 402/2011 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_402+2011.pdf (Viitattu 1.5.2020)

Kirjallinen kysymys KK 234/2013vp Uskonnonopetuksen korvaaminen yhteisellä uskontotiedon ja etiikan oppiaineella

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Documents/kk_234+2013.pdf (Viitattu 1.5.2020)

Kirjallinen kysymys KK 646/2016 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_646+2016.aspx (Viitattu 1.5.2020)

Kirjallinen kysymys KK 376/2019 vp

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_376+2019.aspx (Viitattu 1.5.2020)

Kuula, Arja

2006 Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta ja säilytys, 175. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino oy

Kyrkkö Viljami & Ojala Pauliina

2019 Luokanopettajaopiskelijoiden näkemyksiä katsomusaineiden opetuksesta, 2-22. Pro Gradu.

Turun yliopisto: opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteellinen tiedekunta.

<https://www.utupub.fi/handle/10024/147111> (Viitattu 1.5.2020)

Laakso, Reeta

2018 Yhteiskunta muuttuu, muuttuuko katsomuskasvatus? Turkulaisten päiväkotityöntekijöiden

käsityksiä katsomuskasvatuksesta. Tiivistelmä. Pro gradu. Turun yliopisto: historian,

kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Uskontotiede.

Lausunto: koulussa järjestettävä uskonnonopetus on säilytettävä

<https://katolinen.fi/lausunto-koulussa-jarjestettava-uskonnonopetus-on-sailytettava/>

Lehtinen, Isra

2007 Islam, opettajat ja islamin oppimateriaali. Teoksessa Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto

(toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*, 237. Helsingin yliopisto:

Uskontotieteen laitos.

Lempinen, Hennariikka

2007 Peruskoulun islaminopetuksen tavoitteet ja haasteet: opettajien näkökulma. Teoksessa Tuula

Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden*

opetus, 240-243. Helsingin yliopisto: Uskontotieteen laitos.

Mattila, Marianne

2020 Suurin osa suomalaisista muuttaisi koulujen uskonnonopetusta -elämäkatsomustiedon

opettaja: ” Uskonto sanana voi olla jollekulle iso peikko ”

<https://yle.fi/uutiset/3-11143116> (Viitattu 1.5.2020)

Mäkelä, Aleks

2018 Kaikille yhteisen elämäkatsomustiedon opetuskokeilu laajenee Turussa. Aamuset.

<https://aamuset.fi/artikkeli/4070847/Kaikille+yhteisen+elamankatsomustiedon+opetuskokeilu+laajenee+Turussa> (Viitattu 1.5.2020)

Muhonen, Teemu

2019 Opetusministeri Li Andersson haluaa avata et-opetuksen myös kirkkoon kuuluville. Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006234197.html> (Viitattu 1.5.2020)

Onniselkä, Suaad

2011 Islamin opetus koulussa. Teoksessa Tuomas Martikainen & Tuula Sakaranaho (toim.)

Mitä muslimit tarkoittavat? Keskustelua islamilaisista virtauksista Suomessa ja

Euroopassa, 122-138. Turku: Savukeidas

Onniselkä, Suaad

2017 Pienryhmäisten uskontojen opetuksen erityispiirteitä. Teoksessa Pekka Iivonen & Virpi

Paulanto (toim.) *Uudistuva uskonnonopetus*, 94-97. Helsinki: Kirjapaja.

Opetushallitus

2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/uskonnon-oppimaarat> (Viitattu 1.5.2020)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/sisallot/502087> (Viitattu 1.5.2020)

Paavola Heini & Talib Mirja-Tytti

2010 *Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa*, 11-183. Jyväskylä: PS-kustannus.

Priklopil, Lukas

2017 Miten katsomusopetus pitäisi Suomessa järjestää -Määrällinen tutkimus katsomusaineita opettavien aineenopettajien näkemyksistä keväällä 2017. Tiivistelmä.

Luokanopettajan koulutus. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/229333/Priklopil_ProGradu.pdf?sequence=10

(Viitattu 1.5.2020)

Pääkkönen, Tuovi

2019 Avata vai ei –Siinäpä pulma. *Synsygus* 5/19, 3.

Räsänen, Antti

2006 Koulun uskonnonopetus. Suomalaisten käsitykset uskonnonopetuksen luonteesta ja sisällöstä, 40-46. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura

Sakaranaho, Tuula

2007 Katsomusaineiden opetus monikulttuurisen yhteiskunnan haasteena. Teoksessa

Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva*

katsomusaineiden opetus, 14-16. Helsingin yliopisto: Uskontotieteen laitos.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/238991/katsomus_002_.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu 1.5.2020)

Sakaranaho, Tuula

2007 Pienryhmäisten uskontojen opetus ja monikulttuurisuuden haasteet. Teoksessa Arto

Kallioniemi & Eero Salmenkivi (toim.) *Katsomusaineiden kehittämishaasteita.*

Opettajankoulutuksen tutkintouudistuksen virittämää keskustelua, 7-14. Helsingin

yliopisto: käyttäytymistieteiden tiedekunta.

Sakaranaho, Tuula

2008 Islam ja muuttuva katsomusaineiden opetus koulussa. Teoksessa Tuomas Martikainen; Tuula

Sakaranaho ja Marko Juntunen (toim.) *Islam Suomessa. Muslimit arjessa, yhteiskunnassa ja mediassa*, 167-168. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Salmenkivi, Eero

2007 Elämänkatsomustieto ja sen opetus. Teoksessa Tuula Sakaranaho & Annukka Jamisto (toim.) *Monikulttuurisuus ja uudistuva katsomusaineiden opetus*, 83-96. Helsingin yliopisto: Uskontotieteen laitos.

Suomen ortodoksisten opettajain liitto ry

2013 Kannanotto vuoden 2013 keskusteluun uskonnonopetuksen uudistamisesta

<http://www.sooli.fi/index.php?id=sivu-8> (Viitattu 1.5.2020)

Suomen uskonnonopettajainliitto ry

<https://www.suol.fi/index.php/uskonnonopetus-suomessa/uskonnonopetus-suomessa>

(Viitattu 1.5.2020)

Suomen uskonnonopettajainliitto ry

2019 SUOL ry:n kannanotto: Uskontojen tuntemus on nykypäivän kansalaistaito

<https://www.suol.fi/index.php/ajankohtaisia-kannanottoja/283-suol-ryn-kannanotto-uskontojen-tuntemus-nykypaevaen-kansalaistaito> (Viitattu 1.5. 2020)

Tainio Liisa & Arto Kallioniemi

2019 Koulujen monet uskonnot ja kielet. Selvitys vähemmistöäidinkielen ja uskontojen sekä suomi ja ruotsi toisena kielenä -opetuksen tilanteesta eri koulutusasteilla, 136-139. Valtioneuvoston selvitys -ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 1/2019

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161302/11-2019-KUSKI.pdf>

(Viitattu 1.5.2020)

Tomperi, Tuukka

2013 Opetuksen monet mallit ja suomalainen ratkaisu, 64-69. Niin & Näin 1/2013.

<http://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn131-12.pdf> (Viitattu 1.5.2020)

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli

2009 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*, 91-113. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valtavaara, Marjo

2017 Professori: Uskonnonopetus estää meitä ymmärtämästä muita uskontoryhmiä –”malli, jossa lapset jaetaan eri luokkiin uskonnon perusteella ei ole tätä päivää”. Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005365153.html> (Viitattu 1.5.2020)

Varsinais-Suomen liitto

<https://www.varsinais-suomi.fi/fi/maakunta/maakunta-lukuina> (Viitattu 1.5.2020)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu

2020 <https://www.syrjinta.fi/mika-on-syrjintaa-> (Viitattu 1.5.2020)

Ylikoski, Esa

2017 Uskonottomuus Suomessa. Teoksessa Ruth Illman, Kimmo Ketola, Riitta Latvio & Jussi Sohlberg (toim.) *Monien uskontojen ja katsomusten Suomi*, 159-160. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 48.

<https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+-+Monien+uskontojen+ja+katsomusten+Suomi/c8c8d8be> (Viitattu 1.5.2020)

Ylikoski, Esa

2015 Tiekarttaa uskonnonopetuksen lopettamiseen kouluissa. Vapaa-ajattelijain liitto ry.

<http://vapaa-ajattelijat.fi/blog/2015/07/30/tiekarttaa-uskononopetuksen-lopettamiseen-kouluissa/>

Åhs, Vesa; Poulter Saija & Kallioniemi Arto

2020 Encountering worldwies: Pupil perspectives on Integrative Woldview Education in a Finnish Secondary School Context, 1-15. Helsingin yliopisto.

www.worldviewedu.net (Viitattu 1.5.2020)

Liite 1

Pro gradu -kysely opettajille kaikille yhteisestä katsomusaineesta

Hei katsomusaineiden opettajat,

Teen pro gradu -tutkimusta Turun yliopiston uskontotieteen oppiaineessa historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella. Pro gradu -tutkimukseni käsittelee katsomusaineiden opetusta yläkouluissa sekä erityisesti katsomusopetukseen liittyvää uudistusta, jossa nykyisestä oman uskonnon opetuksesta luovuttaisiin ja siirryttäisiin kaikille yhteiseen uskontotiedon tai katsomustiedon opetukseen. Tutkin, miten eri katsomusaineiden opettajat suhtautuvat nykyiseen katsomusopetusmalliin sekä miten he suhtautuvat ehdotukseen kaikille oppilaille yhteisestä katsomusaineesta. Tavoitteenani on selvittää, missä määrin katsomusaineiden opettajat kannattavat kaikille yhteistä katsomusainetta ja missä määrin he vastustavat sitä.

Etsin kyselytutkimukseeni mukaan Varsinais-Suomen kunnissa työskenteleviä yläkoulujen katsomusaineiden opettajia. Toivon vastauksia myös katsomusaineiden opettajaopiskelijoilta, joilla on jo hieman kokemusta yläkoulujen katsomusaineiden opettamisesta esimerkiksi sijaisuuksien kautta. Evankelis-luterilaisen uskonnon opettajien lisäksi toivon mukaan ortodoksisen uskonnon, katolisen uskonnon, islamin uskonnon ja elämänkatsomustiedon opettajia.

Tutkimukseen vastaaminen tapahtuu anonymisti ja kaikki tutkimusaineisto käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti. Tutkimuksen kyselyaineistoa ei arkistoida, vaan se hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen. Jokainen vastaaja on tämän tutkimuksen kannalta arvokas eli vastaathan kyselyyn! Kyselyyn vastaaminen vie arviolta noin 20-30 minuuttia. Kiitos jo etukäteen osallistumisesta.

Jos sinulla on kysyttävää tutkimuksesta, ota yhteyttä

Anu-Marja Kupiainen

amikup@utu.fi

puh.050-4011293

Tutkielmani ohjaajana toimii Turun yliopiston uskontotieteen dosentti Tiina Mahlamäki

1.Ikä

Alle 25-vuotta
25–30-vuotta
30–35-vuotta
40–45-vuotta
45–50-vuotta
yli 50-vuotta

2.Sukupuoli

mies
nainen
muu
en halua määrittellä

3. Mitä katsomusainetta / aineita opetat?

evankelis-luterilainen uskonto
ortodoksinen uskonto
katolinen uskonto
islamin uskonto
elämäkatsomustieto
muu (kirjoita oppiaineen nimi kysymyksen 5.vastausruutuun)

4.Montako vuotta sinulla on kokemusta katsomusaineesi /aineittesi opetuksesta?

alle 1-vuotta
1–3-vuotta
3–5-vuotta
5–10-vuotta
10–15-vuotta
15–20-vuotta
yli 20–vuotta
Olen opiskelija

5. Opetatko muita oppiaineita 3.kysymyksessä lueteltujen katsomusaineiden lisäksi? (Jos opetat, kirjoita oppiaineen / oppiaineiden nimet kysymyksen alapuolelle)

6. Millainen koulutus sinulla on opettajan tehtävään? (Valitse alla olevista vaihtoehdoista)

- aineenopettaja
- luokanopettaja
- erityisopettaja
- opettajan tutkinto suoritettu ulkomailla
- ei opettajan koulutusta

7. Oletko opiskellut uskontotiedettä tai teologiaa? (Valitse alla olevista vaihtoehdoista.)

- pääaineena uskontotiedettä
- pääaineena teologiaa
- sivuaineena uskontotiedettä
- sivuaineena teologiaa
- en ole opiskellut uskontotiedettä tai teologiaa

8. Oletko opiskellut ortodoksista teologiaa? (Vastaa jos opetat ortodoksista uskontoa.)

- Olen suorittanut joitakin ortodoksisen teologian opintoja
- Minulla on ortodoksisen uskonnon aineenopettajan pätevyys (Opiskellut ortodoksista teologiaa pää –tai sivuaineena.)
- en ole opiskellut ortodoksista teologiaa

9. Oletko suorittanut elämäkatsomustiedon opintoja? (Vastaa jos opetat elämäkatsomustietoa.)

- Olen suorittanut elämäkatsomustiedon aineenopettajan opinnot
- Olen suorittanut joitakin elämäkatsomustiedon aineenopettajan opintoihin liittyviä kursseja
- Olen suorittanut elämäkatsomustiedon opinnot osana perusopetuksen monialaisia opintoja
- En ole suorittanut elämäkatsomustiedon opettajan opintoja

10. Oletko suorittanut islamin opintoja? (Vastaa, jos opetat islamia)

- Olen suorittanut joitakin islamin opintoja
- Minulla on islamin aineenopettajan pätevyys
- En ole suorittanut islamin opintoja

11. Mikä on työkoulusi oppilasmäärä?

- Alle 100 oppilasta
- 100–200 oppilasta
- 200–300 oppilasta
- 300–400 oppilasta
- 400–500 oppilasta

500–600 oppilasta
600–700 oppilasta
yli 700 oppilasta

12. Mitä eri katsomusaineita työkoulussasi opetetaan?

evankelis-luterilainen uskonto
ortodoksinen uskonto
katolinen uskonto
islamin uskonto
elämäkatsomustieto
muu _____? (kirjoita oppiaineen nimi)

13. Minkä kokoinen työ kuntasi on asukasluvun perusteella?

pieni (alle 5000 asukasta)
keskisuuri (yli 5000 asukasta)
suuri (yli 10 000 asukasta)

Oman katsomusaineen opetus

Vastaa seuraaviin väitelauseisiin. Valitse omaa näkemystäsi parhaiten vastaava vaihtoehto väitelauseen alla olevista vastausvaihtoehdoista.

14. Olen tyytyväinen opettamani katsomusaineen / katsomusaineiden opetussuunnitelmaan.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

15. Opettamani katsomusaineen / katsomusaineiden opetus sekä nykyinen katsomusopetusmalli sopivat nykypäivän kouluun sekä vastaavat sisällöltään nyky-yhteiskunnan tarpeisiin.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

16.Opettamani katsomusaine / katsomusaineet soveltuvat erilaisista uskonto –ja kulttuuritaustoista tulevien oppilaiden opettamiseen samassa opetusryhmässä.

- Täysin eri mieltä
- Melko eri mieltä
- En osaa sanoa
- Melko samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä

17.Nykyinen katsomusopetusmalli edistää vähemmistöuskontoihin kuuluvien sekä uskontokuntiin kuulumattomien oppilaiden oikeuksia.

- Täysin eri mieltä
- Melko eri mieltä
- En osaa sanoa
- Melko samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä

18.Olen tyytyväinen katsomusaineeni / aineitteni opetusjärjestelyihin.

- Täysin eri mieltä
- Melko eri mieltä
- En osaa sanoa
- Melko samaa mieltä
- Täysin samaa mieltä

19.Mitkä ovat parhaita puolia oman katsomusaineesi / aineittesi opetuksessa? (kerro omin sanoin)

20.Mitä asioita haluaisit kehittää tai uudistaa oman katsomusaineesi opetuksessa? (kerro omin sanoin)

Näkemykset katsomusopetusuudistuksesta

Vastaa seuraaviin väitelauseisiin. Valitse yksi omaa näkemystäsi parhaiten kuvaava vastausvaihtoehto väitelauseen alla olevista vaihtoehdoista.

21.Kaikille oppilaille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

21. Kaikille oppilaille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus edistäisi vuorovaikutusta ja keskustelutaitoja eri katsomuksia edustavien oppilaiden välillä.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

22. Kaikille oppilaille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus olisi hyvä keino kasvattaa oppilaita hyväksymään itselleen vieraita uskontoja ja kulttuureja edustavia ihmisiä.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

23. Kaikille oppilaille yhteinen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus ratkaisisi monia pienryhmäisten uskontojen ja elämäkatsomustiedon opetukseen liittyviä haasteita, esimerkiksi opettajapulan, eriarvoiset mahdollisuudet saada oman uskonnon opetusta, pula oppimateriaaleista, suuret kustannukset.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

24. Uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa saattaisivat painottua pääasiassa evankelis-luterilaisen uskonnon sisällöt, jolloin vähemmistöuskonnot jäisivät liian vähälle huomiolle.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä

En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

25. Uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa ei välttämättä huomioitaisi tarpeeksi uskonottomia näkökulmia vaan keskityttäisiin pääasiassa eri uskontojen esittelyyn.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

26. Katsomusopetusta tulisi kehittää kaikille yhteiseksi uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksiksi.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

27. Nykyinen katsomusopetusmalli tulisi säilyttää.

Täysin eri mieltä
Melko eri mieltä
En osaa sanoa
Melko samaa mieltä
Täysin samaa mieltä

Vastaa seuraaviin avoimiin kysymyksiin omin sanoin muutamalla lauseella tai sanalla. Vastaa mielellään kaikkiin kysymyksiin, mutta jos et halua vastata jokaiseen kysymykseen, vastaa ainakin tärkeimmiksi kokemiisi kysymyksiin.

28. Miten kuvailisit työkoulusi monikulttuurisuutta?

29. Mitä hyviä puolia nykyisessä katsomusopetusmallissa mielestäsi on?

30. Mitä haasteita nykyisessä katsomusopetusmallissa mielestäsi on?
31. Mitä hyviä puolia kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa olisi?
32. Mitä haasteita kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetuksessa mahdollisesti olisi?
33. Mitä ongelmia kaikille yhteisen uskontotiedon tai katsomustiedon opetus voisi ratkaista?
34. Opetetaanko työkoulussasi osa tai kaikki katsomusaineiden tunneista yhteisinä eri katsomusaineita opiskeleville oppilaille?
35. Onko työkoulussasi kokeiltu tällaista opetusta? (Jos on, voit halutessasi kertoa millaisia kokemuksia siitä on saatu.)
36. Millainen olisi omasta mielestäsi paras ratkaisu toteuttaa katsomusaineiden opetusta suomalaisissa yläkouluissa? (Saat käyttää mielikuvitustasi vastauksessa.)